

***FRASEOLOGISMIT ANATOLIJ RYBAKOVIN ROMAANISSA
"ТЯЖЁЛЫЙ ПЕСОК" JA SEN KÄÄNNÖKSISSÄ***

**Pro gradu -tutkielma
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Käännöstiede, venäjä
Tampereen yliopisto
Anette Rõõm
Syyskuu 2006**

Tampereen yliopisto

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Käännöstiede (Venäjä)

Anette Rõõm:

Fraseologismit Anatolij Rybakovin romaanissa ja sen käännöksissä ”*Тяжёлый песок*”

Pro gradu –tutkielma: 93s., liitteet 3s., venäjänkielinen lyhennelmä 11s.

Syyskuu 2006

Tämän työn aiheena ovat venäläiskirjailijan Anatolij Rybakovin kirjoittamassa teoksessa *Тяжёлый песок* runsaasti viljellyt fraasit. Tutkimuksessa käsitellään fraaseja, jotka alkuperäisteoksesta käännettyinä viron (*Raske liiv*) ja suomen (*Raskasta hiekkaa*) kieliin päin eivät aina saa samanlaista tai vastaavaa (tai ollenkaan fraseologista) vastinetta.

Kääntäjät eivät aina ole ymmärtäneet sanonnan merkitystä, joten käännöksen vastaanottajan reaktiot eivät vastaa lähdetekstin vastaanottajan reaktioita. Tutkimuksessa tarkastellaan, miten Anatolij Rybakovin teoksessa *Raskasta hiekkaa* esiintyvät fraasit, puheenparret ja idiomit on käännetty venäjältä suomen ja viron kielille. Sen lisäksi tutkitaan onko mahdollista löytää sanonnoille parempaa käännösvastinetta.

Teoksissa esiintyvät fraasit lajitellaan Anna-Leena Kuusen mukaan viiteen eri ryhmään: verbifraasit, parataksifraasit, adverbiaalifraasit, attribuuttifraasit ja nominatiivifraasit. Sen lisäksi vertailut ja idiomit sekä muut fraseologismit on eroteltu omiksi ryhmiksi. Tässä tutkimuksessa käytetään A.-L. Kuusen ja venäläisen tutkijan Ja .I. Reckerin teorioita.

Suomenkielisten sanontojen tutkimisessa tutkija on nojautunut tässä tutkimuksessa pitkälti vuonna 1966 julkaistuun *Nyky-suomen sanakirjaan*, josta on löydetty melkein kaikki tässä tutkimuksessa esiintyvät sanonnat. Vironkielisten sanontojen etsimisessä on käytetty mm. teoksia *Soome fraseologismid eesti vastetega*, *Fraseoloogiasõnaraamat* ym.

Tutkimustuloksena havaitaan, että käännökset sisältävät yllättävän paljon aiheettomia ja poikkeamia lähdetekstistä. Monesti käännökset ovat epätarkkoja ja niissä on virhetulkintoja, jotka osoittavat kääntäjän ymmärtäneen lähdetekstissä esiintyvän sanonnan puutteellisesti.

Avainsanat: kääntäminen, suomennos, vironnos, fraasi, ekvivalenssi

1. JOHDANTO.....	1
1.1. Tutkimuksen tarkoitus ja menetelmät.....	2
1.2. Aiemmat tutkimukset aiheesta.....	4
1.3. Lyhyesti Anatolij Rybakovista ja hänen tuotannostaan.....	5
2. Fraseologia tutkimuskohteena.....	6
2.1. Fraasien alkuperä.....	7
2.2. Fraseologisen sanonnan määrittely.....	8
2.3. Pysyvä vai vapaa sanaliitto.....	9
2.4. Fraasi vai sana.....	10
2.5. Fraasien funktiot.....	11
2.6. Fraseologisen aineiston määrittely sanakirjojen ja tutkijoiden mukaan. Historia.	11
2.7. Määrittely sanakirjojen mukaan.....	11
2.8. Historia ja kirjallisuus.....	12
2.9. Fraasien luokittelu	14
2.10. Lauseensisäiset fraasit.....	14
2.11. Lauseesta irralliset fraasit.....	15
3. Fraseologisen aineiston rakenne ja sen kääntäminen.....	15
3.1. Fraasien kääntämisestä.....	17
3.2. Kääntämisteorioita	18
3.3. Ekvivalenssi.....	21
3.4. Recker ja Švejcer.....	22
4. Fraasit Rybakovin romaanissa ja sen käänöksissä	24
4.1. Fraasit.....	24
4.2. Verbifraasit.....	26
4.3. Adverbiaalifraasit.....	51
4.4. Attribuuttifraasit.....	59
4.5. Parataksifraasit.....	64
4.6. Nominatiivifraasit.....	67
4.7. Vertaukset.....	70
4.8. Idiomit.....	78

4.9. Muut.....	81
5. Yhteenveto.....	91
6. Lähteet.....	95
7. Liitteet.....	98
8. Резюме.....	101

1. JOHDANTO

Fraseologinen aines kuuluu olennaisena osana kieleen ja sen käyttö on ainakin osin tiedostamatonta. Fraseologisia sanontoja tarvitaan joka päivä niin puhutussa kuin myös kirjoitetussa kielessä (Krikmann 2004: 103). Vieraiden kielten opiskelussa ne tuottavatkin kaikkein suurimpia vaikeuksia. Venäjän kielessä käytetään paljon fraseologisia ilmauksia, joten käännettäessä venäjän kielestä kääntäjän täytyy erittäin hyvin tuntea maan kulttuuria ja kielikuvia. Vieraan kielen opetuksessa ja kääntäjäkoulutuksessa on perinteisesti varoitettu liiallisesta fraasien käytöstä, koska niissä voi niin helposti osua harhaan (Hannu Tommola).

Eräs kääntämiseen liittyvistä ongelmista on sanontojen metaforisuus. Esimerkiksi venäjänkielisen sanonnan *прошлогодный снег* merkitys suomen kielellä on `ei lainkaan tai ei vähäkään`. Sanonta saa suomen kielelle käännettynä leksikaalisesti vastaavan sanonnan *menneen talven lumi*, joka on kuitenkin semanttisesti eriävä ja tarkoittaa `unohdettua asiaa`.

Kääntämisen tekee vaikeaksi myös kielten kulttuurisidonnaisuus. Fraaseja ei voida kääntää sanasanalta, koska yhdessä kulttuurissa esiintyviä käsitteitä ei välttämättä tunneta toisessa, esimerkiksi reaaliat *kokkelipiimä*, *muurinpohjaletut* tai *isyysloma* täytyy selittää. Ne voi myös korvata toisella, samaa asiaa tarkoittavalla kohdekielisellä vastineella tai poistaa. Esimerkiksi vironkielistä *kuidas käsi käib* ei voi kääntää suomeksi *miten käsi käy* tai venäjäksi *как рука ходит* (tai jos niin tehdään, se on okkasionalismi, ja parhaimmillaan ollaan luomassa kohdekieleen uutta fraseologiaa). Sen sijaan näissä kielissä on omat vastineensa (*miten menee, как дела*).

Myös konnotaatiot vaihtelevat. Venäjänkielisen sanan *свинья* `sika` sivumerkitys on `epäsiisti`, kun taas suomessa *sika* liittyy ennen kaikkea hävyttömään käytökseen ja vastenmielisyyteen (vrt. kuitenkin suomen *porsas*). Fraseologisen aineiston tuntomerkkeinä ovat metaforisuus, kuvaannollisuus ja niitä on vaikea kääntää sananmukaisesti vieraalle kielelle (joskus se onnistuu, esim. *nälkäinen kun susi – голодный как волк*). Tyypillisiä käännösongelmia ovat myös sanaleikit, esimerkiksi:

- Mikä on lakanan vastakohta?

- Lakukko.

Tässä tapauksessa kääntäjä voi korvata sanaleikin jollakin kohdekielisellä sanaleikillä. Käännösongelmia aiheuttavat myös murteet. Päästäkseen hyvään ratkaisuun kääntäjän on analysoitava käännettävä teksti, ymmärrettävä sen tarkoitus ja päätettävä, mitä on tärkeää välittää käännökseen (Inkeri Vehmas-Lehto: 1998: 17, 25).

Tämän työn aiheena ovat venäläiskirjailijan Anatolij Rybakovin kirjoittamassa teoksessa *Тяжёлый песок* runsaasti viljellyt fraasit. Tutkimuksessa käsitellään fraaseja, jotka alkuperäisteoksesta käännettyinä viron (*Raske liiv*) ja suomeen (*Raskasta hiekkaa*) kieliin päin eivät aina saa samanlaista tai vastaavaa (tai ollenkaan fraseologista) vastinetta. Kääntäjät ovat paikoittain käyttäneet neutraalia ilmausta, eivätkä aina ole ymmärtäneet sanonnan merkitystä, joten käännökseen vastaanottajan reaktiot eivät vastaa lähdetekstin vastaanottajan reaktioita.

1.1. Tutkimuksen tarkoitus ja menetelmät

Tutkimuksessa tarkastellaan, miten Anatolij Rybakovin teoksessa *Raskasta hiekkaa* esiintyvät fraasit, puheenparret ja idiomit on käännetty venäjältä suomen ja viron kielille. Sen lisäksi tutkitaan onko mahdollista löytää sanonnoille parempaa käännösvastinetta.

Työn tavoitteiden kannalta tärkein näkökulma on se, miten fraaseihin on käännettäessä suhtauduttu:

1. Käännösyksikkönä, jolle on löydetty semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksinen vastine
2. Kohdekielellä on löydetty semanttisesti samanmerkityksinen vastine
3. Ajatus on käännetty kohdekielelle kuvailemalla
4. Ajatus on käännetty kohdekielelle sananmukaisesti
5. Kohdekielellä on käytetty semanttisesti erimerkityksistä vastinetta
6. Ajatus on väärin ymmärretty

Teoksissa esiintyvät fraasit lajitellaan Anna-Leena Kuusen (1971: 31- 61) mukaan viiteen eri ryhmään: verbifraasit, parataksifraasit, adverbiaalifraasit, attribuuttifraasit ja nominatiivifraasit. Sen lisäksi vertailut ja idiomit sekä muut fraseologismit on eroteltu omiksi ryhmiksi.

Aihe on mielenkiintoinen, koska varsinkin suomen kieleen päin käännetyt fraasit, puheenparret ja idiomit on ajoittain käännetty sananmukaisesti tai jätetty kokonaan kääntämättä. Tämän tutkimuksen hypoteesina onkin, että venäjänkieliset sanonnat eivät aina saa viron tai suomen kielille käännettyinä oikeaa vastinetta.

Tutkimusaineistona käytän Anatolij Rybakovin alkuperäisteosta *Тяжёлый песок* ja sen käännöksiä viron (*Raske liiv*, kääntäjät: Linda ja Paul Mõtsküla) ja suomen (*Raskasta hiekkaa*, kääntäjä: Marja-Leena Jaakkola) kielille. Romaani *Raskasta hiekkaa* on kääntäjä Marja-Leena Jaakkolan ensimmäinen käännöstyö venäjämästä suomeen. Työssäni käytän suomalaistutkijan A.-L. Kuusen ja venäläistutkijan Ja .I. Reckerin teorioita.

Tähän tutkimukseen on valittu tasavertaisesti Anatolij Rybakovin romaanissa *Тяжёлый песок* esiintyvien sanonotojen onnistuneita sekä vähemmän onnistuneita käännöksiä. Teoksesta on löydetty yhteensä 157 sanontaa, joista tähän tutkimukseen on otettu 119. Lähempään tarkasteluun on otettu vähintään 40% jokaiseen ryhmään kuuluvista sanonnoista.

Suurimpana fraasiryhmänä on edustettuna verbifraasit (56 kpl.), joista on tutkittu 73,2 % (41 kpl.). Tutkija on pyrkinyt ottamaan tarkempaan tutkimukseen suurimman osan tämän ryhmän fraaseista, koska nämä ovat eniten aiheuttaneet päänvaivaa suomentajalle. Neljästäkymmenestäyhdestä tutkitusta fraasista suomentaja on käyttänyt sananmukaista vastinetta 20 tapauksessa ja vain 14:ssa tapauksessa hän on löytänyt kohdekielellä joko semanttisesti ja leksikaalisesti tai semanttisesti vastaavanmerkityksisen vastineen. Työni tarkoituksena on lähemmin tutkia, onko sananmukainen käänös aina huono ratkaisu vai onko se joskus jopa ainoa keino välittää sanonta kohdekielelle.

Kaikkein mielenkiintoisemmaksi ryhmäksi tutkija koki Muut –ryhmän (21 kpl.), josta tutkittiin kaikki esiintyvät sanat. Ryhmän tekee mielenkiintoiseksi seikka, että

kahdessakymmenessä tapauksessa virontaja on välittänyt alkuperäisessä teoksessa esiintyvän sanan kohdekieleen fraasilla. Tutkimuksessa esiintyvistä 157 sanonnasta on yhteensä sananmukaisesti virotonnettu 14, joten tässä ryhmässä virontaja on käyttänyt suhteellisen paljon kompensointia. Tutkijan havainnon mukaan virolaisille ja venäläisille on tavanomaista värittää keskusteluita eri sanonnoilla, joten virontajalle on tuntunut loogisena ratkaisuna käyttää kompensointia, koska kohdekielellä on löydetty sopiva ilmaisu kuvaamaan lähdekielen sanomaa.

Idiomien (6) ja parataksifraasien (5) vähyyden takia kaikki niiden ryhmien sanonnat on otettu mukaan tähän tutkimukseen. Myös adverbiaalifraasit (88,2%) ja vertailut (94,4%) on suurimmilta osin tutkittu. Vähiten on tutkimukseen otettu nominatiivifraaseja (45,5%) ja attribuuttifraaseja (47,8%).

Työssäni määrittelen fraasit neljään eri ryhmään:

- 1) Ensimmäisessä ryhmässä fraasit on lajiteltu viiteen alaryhmään ja fraasilla tarkoitetaan kahdesta tai useammasta sanasta koostuvaa **sanojen liittoa**: verbifraasi *sydäntä kouristaa*, attribuuttifraasi *pahat kielet*, nominatiivifraasi *myrsky vesilasissa*, parataksifraasi *ei maata ei mantua*, adverbiaalifraasi *aikaa kuluu siivillä*.
- 2) Toisessa ryhmässä esiintyvät **vertauspuheenparret** *jännittynyt kuin jouseen kieli*. Niiden tärkeimpänä tuntomerkkinä pidetään komparatiivikonjuktioita *kuin* tai *niin kuin*.
- 3) Kolmannessa ryhmässä esiintyvät **idiomit**, jotka ovat ei-motivoituja, vakiintuneet ja kiteytyneet sanonnat, joissa komponentteja ei voi vaihtaa. Sanonnan kokonaismerkitys ei ole yksittäisten sanojen summa. Sanonnan semantiikkaa ei pysty päättelemään, jollei kyseessä oleva sanonta ole entuudestaan tuttu *полезить в бутылку (ottaa nokkiinsa)*; *puhua puuta heinää*.
- 4) Viimeisenä ryhmänä on esitelty **yksittäiset sanat** tai **yhdyssanat**, jotka viron tai venäjän kielelle käännettäessä ovat saaneet näillä kielillä kahdesta tai useammasta sanasta koostuvan fraseologisen vastineen.

Tässä tutkimuksessa käytetty terminologia käsitellään empiirisen tutkimuksen alussa.

1.2. Aiemmat tutkimukset aiheesta

Tampereen yliopistossa on tehty useita opinnäytetöitä fraasien ja idiomien kääntämisestä. Esimerkiksi Jonna Rinne on tutkinut työssään *Colour Idioms in English and in Finnish*

englannin ja suomen kielen idiomaattisia sanontoja, joissa esiintyy värisanoja. Hänen tutkimuksensa käsittelee suomen ja englannin idiomien eroja. Lisäksi hän tutki idiomien alkuperää, sekä sitä, voiko tutkimustulosten perusteella päätellä jotain kielialueiden kulttuurieroista (Rinne 2003).

Venäjän kielen fraseologiaa käsittelee Helena Mäkelän (2003) tutkimus. Tutkielman pääpaino on animalististen fraasien luokittelulla ideografisiin ryhmiin.

Jekaterina Tsavro (1999) tarkastelee tutkimuksessaan suomalaisten ja venäläisten sanontojen mahdollisia rakenteellisia ja kieliopillisia eroavuuksia ja yhtäläisyyksiä sekä löytää semanttisia täydellisiä ja osittaisia ekvivalentteja, analogisia ilmauksia sekä sellaisia sanontoja, jotka ovat ominaisia ainoastaan toiselle tutkituista kielistä.

Irina Kislovan (2001) tutkielman keskeinen tavoite on kvalitatiivisen käännösvertailun avulla perehtyä fraasien kääntämiseen liittyvään problematiikkaan sekä kvantitatiivista menetelmää käyttäen määrittää fraasien suomennosten ekvivalenssitaso. Omassa tutkimuksessaan hän käyttää perusmallina Sergei Vlahovin ja Sider Florinin mallia.

1.3. Lyhyesti Anatolij Rybakovista ja hänen tuotannostaan

Anatolij Naumovitš Rybakov syntyi 1911 Tšernigovissa, Ukrainassa. Vuonna 1918 hän muutti perheensä mukana Moskovaan, jossa aloitti opinnot kuljetusalan teknillisessä opistossa. Valmistuttuaan siitä 1934, hän työskenteli insinöörinä useissa liikenteen alan yrityksissä Ufassa, Kalininissa ja Rjazanissa. Vuonna 1933 hänet pidätettiin ja lähetettiin kolmeksi vuodeksi Siperiaan. Rangaistuksen päätyttyä hän sai asumiskiellon Moskovaan ja muihin isoihin kaupunkeihin. Uhka uudelleen vangitsemisesta pakotti Rybakovin muuttamaan jatkuvasti. Toisen maailmansodan aikana hän toimi autokuljettajana armeijassa. Sodan jälkeen Rybakov jatkoi kirjoittamista. Hän kirjoitti kolme teosta lapsuudestaan: *Kortik* (1948), *Pronssilintu* (1956) ja *Laukaus*. Myös nuoruudestaan hän kirjoitti kolme teosta: *Arbatin lapset*, *Cmpax* (Pelko 1990) ja *Прax u nenel* (Tomu ja tuhka 1995).

Ensimmäisen teoksensa *Водители* (*Autonkuljettajat* 1950) hän omisti hyvin tuntemilleen ihmisille. Vuonna 1955 valmistui romaani *Екатерина Воронина*, joka filmatisoitiin vuonna 1957. Teos *Лето в Сосняках* (*Kesä Sosnjakissa*) julkaistiin 1964.

Vuonna 1978 julkaistiin romaani *Raskasta hiekkaa*. Neuvostoaajan kirjailijan teos käsittelee juutalaisperheen elämää ja kohtaloa monen sukupolven aikana pienessä ukrainalaisessa kylässä ennen toista maailmansotaa, sen aikana ja elämästä sen jälkeen. Juutalaisperheen lisäksi romaanissa käsitellään myös valkovenäläisten, venäläisten ja ukrainalaisten elämää. Perheen ja koko kyläläisten elämä saa traagisen käänteen saksalaisten miehittäjien saapumisen seurauksena. Teoksessa käsitellään myös yhteiskunnallisia ja moraalisia ongelmia. Teoksen aihe oli kirjailijan sydäntä lähellä, koska hän oli itsekin juutalainen.

Rybakov saavutti kansainvälisen julkisuuden stalinismin kriitikkona teoksellaan *Arbatin lapset*, joka valmistui jo v. 1966, mutta pääsi julkisuuteen vasta M. Gorbatšovin tultua valtaan vuonna 1987. *Arbatin lapsien* lisäksi kuuluvat A. Rybakovin tunnetumpiin teoksiin *Tomu ja tuhka* ja *Raskasta hiekkaa*.

Rybakov muutti Yhdysvaltoihin vuonna 1989, jossa kuoli 87-vuoden ikäisenä. Hänelle myönnettiin SNTL:n ja VSFNT:n valtionpalkinnot.

2. FRASEOLOGIA TUTKIMUSKOHTENA

Fraseologian pääkäsite on fraasi eli fraseologinen yksikkö. Se on kielessä laajalti käytössä oleva sanojen liitto, jolle on ominaista osien merkityksellinen yhteenkuuluvuus. Fraasit voivat esiintyä laajalla alueella tai olla pienen yhteisön tunteita. Fraaseina esiintyvät idiomit, vertaukset, sananparret jne esim: *lendas orki*, jota suomen kielessä vastaa semanttisesti samanmerkityksinen, mutta leksikaalisesti erimerkityksinen sanonta *mennä lankaan* (sanasanalta: `lensi piikkiin`). Fraaseja voi kääntää värikkäästi, säilyttäen kuitenkin niiden semanttisen merkityksen tai ne voi kääntää neutraalisti. Vertaillaan värikkästä sanontaa: a) *loobib kaikaid kodaratesse* sekä semanttisesti että leksikaalisesti vastaavanlaista suomalaista vastinetta *pistää kapuloita rattaisiin* ja neutraalia sanontaa *teeb takistusi `estää tekemästä (jotakin)`* tai b) *Jeeriku pasun* (*Jerikon pasuuna*) ja eriti

kõva hää (erittäin kova ääni). (Öim: 1993, johdanto). Hyvänä esimerkkinä voi tuoda myös teoksessa *Raskasta hiekkaa* esiintyvän verbifraasin *рыскать глазами*, joka suomeksi käännettynä saa kontekstiin sopimattoman, neutraalin vastineen *etsiä silmillään*.

Fraasit ovat usein läpinäkymättömiä, mikä tarkoittaa, että niiden merkitys ei selviä sanojen suorasta semanttisesta merkityksestä.

2.1. Fraasien alkuperä

Fraaseja syntyy jatkuvasti ja ne ovat kielen dynaamisimpia alueita. Niitä tulee esimerkiksi urheilukielestä, kuten *ampua maalin yli*. ilmaus on alun perin urheilukielestä, mutta nykyään tarkoittaa kohtuuden ylitty(ä)mistä. *Rukkasten saanti* liittyy historiaan, jolloin neito antoi konkreettisesti kosinnasta kieltäytymisen merkiksi rukkaset. Niitä tulee myös yli kielirajojen: *ottaa iisisti`rennosti`* kertoo anglosaksisesta vaikutuksesta. Fraaseja on otettu käyttöön mm. historiasta, esimerkiksi linnoituksen antautumisen merkiksi on heilutettu valkoista lippua. Nykyään sillä on myös toinen merkitys `antaa periksi esim. kilpailuissa`.

Yksi suurimmista fraseologian yhteisistä lähteistä on Raamattu, josta sanonnat ovat siirtyneet suoraan kielenkäyttöön. Ne säilyttävät alkuperäisen tyylin tai kulkevat läpi erilaisten kielialueiden ja muuttuvat merkitykseltään niin, että alkulähde ei ole enää tunnistettavissa. Myös tiedotusvälineet ja kaunokirjallisuus osallistuvat lainapuheenparsien siirtoprosessiin. Matti Kuusen mukaan muunnelmia voidaan pitää sananparren toisintoina (toistuminen, uusinta), jos niillä on yhteinen ydin ja idea (A.-L. Kuusi 1971: 91).

Fraaseja syntyy myös, kun vapaa sanaliitto saa metaforisen ja kuvannollisen merkityksen. Esimerkiksi *тяжёлая артиллерия* tarkoittaa suorassa merkityksessä isokokoista tykkiä, mutta sen fraseologinen merkitys on `hitaahko ja jäykkä (sanan suorassa merkityksessä) ihminen`. Fraaseja syntyy myös olemassa olevien sananlaskujen pohjalta, sananlaskun *у каждого свой царь в голове* (sananmukaisesti: `jokaisella on oma tsaari päässä`) pohjalta on muodostunut fraasi *без царя в голове* `hänen päätään ei järki pakota`. Yrjö Kivimies toteaa teoksessaan *Näinkin voi sanoa* (1964), että on vaikea tietää, milloin sanonta on kotimaista alkuperää ja milloin se on lainattu.

Suomeen on paljon lainauksia otettu mm. Ruotsista. Vaikka monet sanonnat ovatkin suomalaisessa muodossa ja kuulostavat kovin suomalaiselle niin esimerkiksi sanonnan *sanasta miestä, sarvesta härkää* tunsivat Matti Kuusen kertoman mukaan myös malaijit: *puhveleita pidetään köysistä, miestä hänen sanoistaan* tai Englannissa jo 1640 julkaistussa teoksessa *Outlandish Proverbs* esiintyvä sanonta *härkää tartuttava sarvista, miestä kielestä*. (A.-L. Kuusi). Kaikki sanonnat eivät pysy kielessä ikuisesti. Uusia otetaan käyttöön ja kiinnostus vanhoja kohtaan katoaa.

2.2. Fraseologisen sanonnan määrittely

Fraseologiasta ja siihen liittyvistä ongelmista on kirjoitettu hyvin paljon. Fraseologian sarjalta on tehty paljon tutkimuksia ja se kasvanut isoksi osaksi kielitiedettä. Kaikesta huolimatta tutkijoiden keskuudessa ei ole yhtenäistä mielipidettä siitä, miten fraseologinen sanonta pitäisi määritellä (Vlahov ja Florin 1980, 179). Fraseologiselle sanonnalle on ominaista:

- 1) pysyvyys: mitä pysyvämpiä fraseologiset sanonnat ovat, sitä suuremmassa määrin sen komponentit menettävät alkuperäistä yleistä merkitystään.
- 2) muodostettavuus: fraseologinen sanonta tulee muistista valmiina kokonaisuutena.
- 3) idiomaattisuus: merkitystä ei voida johtaa sen muodostavien erillisten sanojen merkityksestä. Se on semanttisesti läpinäkymätön.
- 4) erikoinen sisäinen rakenne:
- 5) emotionaalisuus, kuvaannollisuus

A.-L. Kuusi (1971: 11-12) esittää Veronika Telijan näkemyksen fraseologisen alueen rajaamisesta. Telijan mukaan sitä on vaikeaa tarkoin rajata, koska aineisto on geneettisesti ja funktionaalisesti moninaista, monirakenteista ja semanttisessa mielessä moniluontoista. Hänen mukaan fraseologian piiriin kuuluvat:

- 1) sanaliitot, joiden komponenttien väliset osat ovat kiinteät
- 2) ilmaukset, joiden toinen komponentti voi liittyä uusiin yhdistelmiin samanmerkityksisenä, kun taas toisella komponentilla on vain muutamia yhdistymismahdollisuuksia
- 3) vakiosanonnat, kliseet ja formulat, jotka ovat ominaisia tietylle aikakaudelle, tyylille tai yhteiskuntapiirille

- 4) lentävät lauseet ja parret
- 5) sananlaskut, sananparret ja tarumaiset ilmaukset.
- 6) ilmaukset, joita puhuja ei luo, vaan jotka hän poimii muististaan.

2.3. Pysyvä vai vapaa sanaliitto?

Fraseologian tutkimuskohteena ovat pysyvät ilmaisut. Pysyvällä ilmaisulla tarkoitetaan sanajonoa, joka toistuu puheessa samassa muodossa. Kuitenkaan määritelmä ei ole yksistään riittävä, koska intuitio kieltää mieltämästä pysyväksi ilmaisuksi mitä tahansa sanariviä, joka toistuu puheessa tai tekstikorpuksissa usein. Sellaisia sanarivejä voivat olla esimerkiksi *kuka se oli?, en tiedä, ruvetaan lähtemään* jne. Pysyvillä ilmaisulla on ominaisuuksia, jotka tekevät niiden tutkimisen vaikeaksi (Asta Öim: 1993, johdanto)

Charles Ballyn mukaan puheessa on olemassa kahdenlaisia sanayhdistyksiä: sellaisia, jotka hajoavat heti muodostuttuaan ja joiden elementit – sanat, ovat vapaita yhdistymään uusiksi yhdistelmiksi (esim. *kettu/ karhu juoksee*) ja sellaisia, jotka menettävät vapautensa ja joilla on kyseinen merkitys vain asianomaisessa yhtymässä (*ovela kuin kettu – ei voi sanoa: ovela kuin karhu*). Bally mainitsee fraasin tärkeimpänä ominaisuutena sanayhdistyksen uuden itsenäisen merkityksen, joka ei ole osiensa summa (A.-L. Kuusi: 1971:14).

Tutkijat ovat eri mieltä siitä, missä pysyvien ilmaisujen rajan pitäisi kulkea. He eivät myöskään ole samaa mieltä siitä, ovatko fraasit ylipäättänsä kiteytyneitä ilmaisuja. Arvo Krikmannin mukaan se on ns. sopimuksellista. Fraseologisten sanontojen ero sanoihin ja vapaisiin sanaliittoihin perustuu fraseologisten sanontojen semantiikan ekspressiiviskuvaannolliseen luonteeseen (Tsavro 1999).

Šanskijn, Bystrovan ja Ziminin mukaan fraasit ovat sellainen kielen osa, joka erottuu niin vapaista sanaliitoista kuin sanoistakin siten että:

- 1) vapaat sanaliitot luodaan puheessa yksittäisistä sanoista, mutta fraasit ovat vakiintuneita ja niitä käytetään kokonaisuutena
- 2) fraseologiset sanonnat ovat yhtenäisiä leksikaalisia yksiköitä. Niiden merkitys ei muodostu fraasiin kuuluvien komponenttien merkityksestä, esimerkiksi sanonnalla *палец о палец не ударить* `olla tekemättä mitään` on suomen kielellä semanttisesti samanmerkityksinen, mutta leksikaalisesti erimerkityksinen vastine (*olla laittamatta tikkua ristiin*)

- 3) fraseologiset sanonnat koostuvat toisiinsa kiteytyneistä komponenteista ja ovat tarkoin määritteilyssä järjestyksessä (*ei lintu eikä kala*).

Myös Jurij Gvozdarevin (Gvozdarev: 1988, 12-14) mukaan fraasit erottuvat vapaista sanaliitoista vakiintuneisuuden, eheyden perusteella ja siten, että ne palautetaan mieleen. Fraaseille on ominaista vakiintuneisuus ja pysyvyys. Niiden komponentteja ei voi vaihtaa, esimerkiksi ei voi sanoa *делать из мухи бегемота* (tehdä kärpäsestä virtahepo) vaan *делать из мухи слона* (tehdä kärpäsestä härkänen). Kaikki on kuitenkin suhteellista. Venäjäksi voi sanoa *не робкого десятка* kuin myös samaa tarkoittava *не трусливого десятка* (*ei ole arkalasta kotoisin*).

MOT kielitoimiston sanakirja määrittelee sanaliiton seuraavalla tavalla: eri sanoiksi kirjoitettava sanapari t. -ryhmä, jonka merkitysseikat sitovat yhteen (esim. *nuori mies, filosofian maisteri, olen tehnyt, sen tähden, kiikun kaakun*).

Pirkko Leinon mukaan sanaliitot ovat kielten nimet (*suomen kieli*), oppiarvojen nimet (*filosofian maisteri*) ja partikkelit (*varta vasten, huiskin haiskin*).

2.4. Fraasi vai sana

Gvozdarevin mukaan fraasi erottuu sanasta siten, että se koostuu kahdesta tai useammasta sanasta, joista yksi voi olla prepositio esimerkiksi *на глазок* – ‘*приблизительно*’ (silmämääräisesti, sormituntumalla), *до лампочки* – ‘*безразлично*’ (samantekevää). Telijan mukaan ilmauksessa on oltava vähintään kaksi pääpainollista komponenttia, jotta sitä voidaan pitää fraasina.

A.-L. Kuusen (1971: 18) mukaan fraseologisen ja leksikologisen aineksen raja on kielenkäytössä usein liukuva. Jos fraseologinen sanaliitto kiteytetään yhdyssanaksi, niin se kuuluu jo sanaopin piiriin esim. *valkea kuin lumi, lumivalkea*. Kuusi kuvailee neljää eri tapausta, jotka kuuluvat sanaopin piiriin.

- 1) yhden sanan käsittävät metaforat: *mitähän sillä ketulla on taas mielessä*
- 2) alkusointuyhdyssanat: *henkiihieverissä, hätähouso*
- 3) vartalontoistorakenne: *ei annettu, vaikka pyytämällä pyysin*
- 4) alkusointusanaparit: pilkkosen pimeä

2.5. Fraasin funktiot

Fraseologisilla ilmaisuilla on kaksi funktiota: mahdollisuus keskustella säästämällä aikaa ja energiaa ja retorinen, jonka tarkoituksena on lisätä puheelle väriä, kauneutta, vaikutusta ja kuvaannollisuutta (Reeter: 2004, 103). Fraasit on lauseenjäseninä sidottu kielipiillisesti ja semanttisesti lauseen muihin jäseniin. Fraaseja käytetään myös yleistämisen merkityksessä. Yhdellä sanalla on usein vaikea välittää asian sisältöä. Yleistystä käytetään esimerkiksi otsikoiden tai jonkun henkilön luonnehtimiseen, kuten esim. Tolstoi on teoksessaan *Sota ja Rauha* luonnehtinut kahta perhettä: Rostovit, jotka käyttivät puheissaan jatkuvasti kansanläheisiä fraaseja ja Kuraginit, jotka eivät käyttäneet niitä ollenkaan.

Fraasit voivat olla arvioivia esimerkiksi ihmisen ulkonäköä kuvaileva *верста коломенская* (*virstanpylväs*), sisäistä tunnetilaa *камень с души свалился* (*kivi vierähti sydämeltä*) jne. (Gvozdev: 1988, 10 – 11).

2.6. Fraseologisen aineiston määrittely sanakirjojen ja tutkijoiden mukaan sekä tutkimuksen historiaa

2.7. Määrittely sanakirjojen mukaan

Tässä luvussa esitetään sanakirjojen mukaiset idiomien, vertauksen, fraasin ja fraseologian määritelmät.

Uusi suomalainen sivistyssanakirja määrittelee idiomien, fraasin, puheenparren ja fraseologian seuraavasti:

idiomi	1) vakiintunut ilmaus, fraasi, erityisesti sellainen, jonka merkitys on enemmän kuin siinä esiintyvien sanojen summa esim. <i>potkaista tyhjää</i> `kuolla` 2) tietyille ryhmälle tai yksilölle ominainen tapa
fraasi	1) sanonta, ilmaus, idiomi 2) kulunut sanonta, korulause
fraseologia	1) tietyn kielen, puhujaryhmän yms. idiomaattiset sanonnat eli fraasit 2) ark. kuluneiden sanontojen eli fraasien käyttö, sanahelinä

vertaus 1) vertaaminen
2) kuvailmauksena vertaus *olet tyhmä kuin saapas* ja metafora *olet saapas*

Eesti kirjakeele seletussõnaraamat antaa fraasille, fraseologismille ja idiomille seuraavat määritelmät:

fraasi 1. kokonainen (eheä) tekstiosa, (lyhyt) lause (terviklik kõnelõik, (lühi)lause)
2. tiettyyn muotoon vakiintunut ilmaisu, sananparsi
3. sisällötön kaunopuheinen ilmaisu, sanahelinä
4. mus. kahdesta motiivista koostuva sävelluomuksen osa, joka muodostaa ajatuksellisen ja ilmaisullisen kokonaisuuden

fraseologismi *lgv* merkityksellisesti yhteen sulanut pysyvä sanailmaisuus, eritoten idiomi, pysyvä vertailu tms.

idiomi *lgv* 1. pysyvä ilmaisu, jonka koko merkitys ei tule sanontaa muodostavien sanojen merkityssummasta; sana-sanalta toiselle kielelle kääntämätön pysyvä ilmaisu tai kielellinen omalaatuisuus
2. jonkun kielen puhujille, heille ominainen kieli, murre, slangi tms.

Kuusisen ja Ollikaisen *Venäjä–suomi-sanakirjassa* määritellään sanonnat seuraavasti:

fraasi 1. lause, virke: *говорить длинными фразами* (käyttää puheessa pitkiä lauseita)
2. korulause, fraasi; *его обещание – одна лишь (пустая)* ~hänen lupauksensa on tyhjä fraasi: *трескучие ~ ы* sanahelinä: *броские ~ ы* mahtipontiset sanat

fraseologismi *kiel.* lauseparsi, sanonta, fraasi

vertailu 1) vertailu, vertaaminen
2) vertaus (kuvailmaus)

idiomi idiomi

Eesti – Soome sõnaraamat määrittelee fraasin, fraseologian, sananparren ja sananlaskun seuraavasti:

fraasi lauseparsi, sanonta, fraasi; korulause, tyhjä/turha lause, fraasi; *lgv.* fraasi; *muus.* fraasi, säe

fraseologia *lgv.* fraseologia, fraasisto, lauseparsisto

idiomi *lgv.* idiomi

vertailu vertailu, vertaus

2.8. Historia ja kirjallisuus

Fraseologiaa tutkitaan maailmalla hyvin epätasaisesti. Eniten tutkimuksia tehdään kieli-alueilla, joilla on tavallista suurempi fraasipitoisuus. Suhteellisen paljon on tehty

tutkimuksia slaavilaisten kielten alueella ja anglosaksisissa maissa. Suomessa fraseologia sijoittuu kielitieteen, tyyliopin ja perinnetieteen välimaastoon eikä varsinaista fraseologistien koulukuntaa ole kehittynyt.

Vanhin suomalainen sanontakokoelma on Henrik Florinuksen vuonna 1702 julkaisema noin 1500 sananlaskua sisältävä kirja *Wanhain Suomalaisten Tawaliset ja Suloiset Sanalascut*. Christfrid Ganander julkaisi vuonna 1783 ensimmäisen suomalaisen arvoituskokoelman *Aenigmata Fennica – Suomalaiset Arwotuxet*. Aiemmin sanastoa ja sananparsia ovat keränneet Mikael Agricola, Elias Lönnrot ja Aleksis Kivi, joka on kerännyt Kalevalaisia sananparsia. Yksi sananparsitutkimuksen uranuurtajista on ollut Anshelm Koskenjaakko. Tunnetuimista fraasitutkijoista voi mainita Anna-Leena Kuusen ja Matti Kuusen.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralla on olemassa kansanrunousarkiston fraasikortisto, joka sisältää noin 10 000 toisintoa. Sanakirjasäätiöllä on myös kokoelmia, joskin aines on epäkäytännöllisesti hajallaan ja kortiston sisältämä materiaali on laadultaan epätasaista.

Venäläisistä tunnetuimpia fraasien tutkijoita on mm. Veronika Telija, joka luo teoksessaan *Что такое фразеология* katsaukseen venäjänkielisen fraasintutkimuksen historiaan ja esittelee mm. Abakumovin, Arhangelskin, Vinogradovin ja toisten tunnettujen venäläisfraasintutkijoiden tutkimustuloksia. Viktor Vladimirovitš Vinogradov on julkaissut huomattavan määrän fraaseja koskevaa kirjallisuutta. Hän luonnehti peruskäsitteet fraasintutkimukselle kielitieteen alana (*Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины, Труды юбилейной научной сессии ЛГУ, Секция филологическая, Ленинград 1946*). Tagijev on kehittänyt uuden, fraasin kielelliseen kontekstiin perustuvan tutkimusmenetelmän (*Глагольная фразеология современного русского языка*).

Viron tunnetuin tutkija Feliks Vakk referoi ja kritisoi Tagijevia omassa artikkelissaan *Fraseologia ja värsked tuuled*. Vakk on myös julkaissut teoksen *Suured ninad murdsid päid*, jossa hän selvittelee ruumiinosannimityksistä kuvansa saanutta fraseologiaa. Valitettavasti hän kuoli 1987 eikä hänellä ollut oppilaita, jotka olisivat jatkaneet hänen työtänsä. Nykyaikaisista fraasitutkijoista on syytä mainita Arvo Krikmann, Asta Õim ja Anneli Baran.

Viron sananparsien ja fraasien tietopankki sisältää noin 160 000 merkintää. Vanhimmat lähteet ovat 1600- ja 1700- luvuilta. Suurin osa digitalisoidusta sananparsistosta ja fraaseista on kerätty 1800- luvun lopulla ja 1900- luvulla. Aineisto on kopioitu Viron folkloren arkiston, Eestin kirjallisuusmuseon, Eestin Kielen Instituutin ja Akateemisen Viron Kielen Seuran hallussa olevista käsikirjoista ja monista muista teksteistä.

2.9. Fraasien luokittelu

Fraaseja voidaan luokitella mm. tyyllisten, rakenteellisten, sisällöllisten ym. ominaisuuksien perusteella. Tutkijat ovat hahmotelleet ominaispiirteitä kukin omalta kannalta, esimerkiksi Margaret M. Bryant on artikkelissaan *Proverbs and how to collect them* (1945) jakanut sanaparsimateriaalin kahdeksaan ryhmään (verbin sisältävien puheenparsien ryhmä, verbittömien puheenparsien ryhmä ja vertaukset kattava puheenparsisto (A.-L. Kuusi:1971, 19).

Fraasit jaetaan **kuvaannollisiksi** (*вусеть на волоске – roikkua hiuskarvan varassa*) ja **ei-kuvaannollisiksi fraaseiksi**. Kuvaannolliset fraasit ilmaisevat tekemistä, ilmiötä, tilaa ym. ja ovat emotionaalis-ekspressiivisesti värikkäitä ilmauksia. Oikein käytettynä ne antavat tekstiin värikkään ilmeen ja tekevät sen luontevaksi. (Šanskij, Bystrova, Zimin: 1980).

Fraasit voivat olla **motivoituneita** - semantiikka on jo motivoitu sen muodostavien komponenttien yksittäisillä merkityksillä, esimerkiksi sanonnan *hongankolistaja* merkitys on ymmärrettävä ilman lisäselvityksiä. Fraasit voivat olla myös **ei-motivoituneita** – kokonaismerkitys on täysin riippumaton sen muodostavien komponenttien yksittäisestä merkityksestä (Tsavro 1999). Esimerkiksi sanontojen *korpin yöpuu* tai *märkä huopa* semantiikka ei selviä.

Kuusi jakaa fraasit lauseensisäisiksi ja lauseesta irrallisiksi fraaseiksi ja jaottelee kummatkin vielä tarkemmin 11:sta alaryhmään.

2.10. Lauseensisäiset fraasit:

- 1) Attribuuttifraasit ovat usein kahden sanan muodostamia fraaseja. Ne koostuvat attribuutista ja niiden pääsanasta (esim. *mustat päivät*)
- 2) Parataktiset sanaliitot. Kaksi rinnakkaiskäsitettä on kytketty yhteen. Sanaliitto on toistuvassa käytössä kiteytynyt (esim. *ei maata ei mantua*).

- 3) Verbifraasit. Verbifraasiksi nimitetään ryhmää, jossa yksi lauseensisäisen fraasin yksi komponenteista on verbi, joka yleensä esiintyy predikaattina (esim. *tehdä tikusta asiaa*).
- 4) Adverbiaalifraasit. Ne ovat kahden tai kolmen sanan sanaliittoja. Fraasi esiintyy aina verbin adverbiaalisena määräyksenä. Ne saattavat olla esim. substantiivin ja preposition yhdistelmä (esim. *puuhata hämärää*) tai muistuttaa parataksifraasia (esim. *ei maata ei mantua*). Adverbiaalifraasi on aina verbin määräys eikä siten esiinny nominatiivissa (esim. *taivaan nimessä* on eri merkitys kuin *taivaan nimi*).
- 5) Nominatiivifraasit sisältävät nominatiivimuotoisen substantiivin, joka esiintyy usein lauseen subjektina (esim. *myrsky vesilasissa*).
- 6) Vertaukset. Vertauspuheenparren tuntomerkkinä on konjunktio *kuin*, *niin kuin* (esim. *raataa kuin härkä*). Osa vertauksista on kiteytynyt kiinteämuotoisiksi sananlaskuiksi esim. *Akan vihjossa on kun lammasahjossa*.
- 7) Tehostavat lauserakenteet. Tehostefraaseiksi voidaan pitää sivulauseen sisältäviä fraaseja, jotka sisältävät tehostavan ilmauksen (esim. *ei mene, vaikka piru orrelta kahtos silmät nurin päässä*).
- 8) Nimittelyt ja luonnehdinnat esiintyvät lauseeseen mukautuvina tai lauseesta irrallisina ilmauksina (esim. *sinä tyhmä pässi; kuole, sinä viheliäinen koira*).

2.11. Lauseesta irralliset fraasit:

- 9) Parenteesifraasit: huudahduksen ja parenteesifraasin rajaa on usein vaikea määritellä (esim. *jumalan kiitos, ettet sen pahemmin loukkaantunut*). Parenteesifraasi- termiä käytetään lauseessa irrallisesta ilmauksesta, joka yleensä on irrallinen adverbiaali tai lausemäärite, ja joka tähdentää ja tehostaa lausetta, johon se liittyy, sekä osoittaa tämän affektisuuden (A.-L. Kuusi 1971, 71). Parenteesifraasit ovat usein kiteytyneitä (esim. *jumalalle kiitos, saakeli vie*).
- 10) Huudahdukset. Tähän ryhmään kuuluvat manaukset, huudahdukset, toivotukset, siunailut, päivittelyt, kiroukset jne.
- 11) Nimittelyt. Nimittelyt sisältävät mm. attribuuttirakenteisia ilmauksia (esim. *korpin yöpuu; hongankolistaja - `pitkä ihminen`*.) (A.-L. Kuusi: 1971, 75).

3. FRASEOLOGISEN AINEISTON RAKENNE JA SEN KÄÄNTÄMINEN

Tässä kappaleessa esitän ja vertailen fraseologisen aineiston rakennetta suomen, viron ja venäjän kielissä. Suurella osalla viron fraseologisesta aineistosta on avoin rakenne, se tarkoittaa sitä, että fraasi ei ole erottamattomien komponenttien jäykkä kokonaisuus. Sen johdosta on mahdollista korvata komponentteja: *oma õiget nägu näitama; oma tõelist nägu näitama (paljastamaan kasvonsa; paljastamaan todelliset kasvonsa)*, jättää niitä pois: *närve seest välja sööma -- närve sööma*: sanasanalta: *hermoja sisältä pois syömään - hermoja syömään*; sm. vastine: *hermoja raastamaan* tai lisätä: *silmi lahti hoidma; kõrvu lahti hoidma; silmi ja kõrvu lahti hoidma (pitämään silmiä auki; pitämään korvia auki,*

pitämään silmiä ja korvia auki). Komponentteja voi myös vaihtaa: *sobib / istub nagu rusikas silmaaku; sopii/ mahtuu kuin nyrkki silmään*) (Öim:1993, johdanto).

Korvaaminen voi tapahtua myös saman semanttisen kentän eli merkitykseltään läheisillä sanoilla (*kops läheb / kargab üle maksa* (sanasanalta: *keuhkot menevät/karkaavat yli maksan*; sm. vastine: *menettää hermonsä*). Vaihdeettävien komponenttien välillä voi puuttua myös merkityksellinen yhteys: *siniste ja ilusate silmade pärast* (sanasanalta: *sinisten ja kauniiden silmien tähden*).

Viron kielessä on suhteellisen paljon sellaisia pysyviä ilmaisuja, joita voi sanoa motiivifraaseiksi. Ne ovat leksikaalisesti erilaisia, mutta keskittyneet saman motiivin ympärille esimerkiksi: *Olla pahassa pulassa - paremmassa kuin pulassa; ruuvit on irti - ruuvit lonksuvat*. Myös komponenttien järjestys ei ole aina pysyvä. Ne voivat olla päinvastaisessa järjestyksessä *taivaalle kiitos – kiitos taivaan* tai paikkaa voivat vaihtaa ilmauksen vastakkaiset komponentit *päästä varpasiin – varpaista päähän*.

Korvaukset ja pois jättämiset voivat myös muuttaa ilmaisun merkitystä, tyylillistä väriä ja tunteellista sävyä. Esimerkiksi N. S. Tsvetova mainitsee artikkelissa *Трансформированные фразеологизмы в публицистическом тексте* (Lenizdat. ru. 9.11.2004 15.07), että nykyaikaiset funktionaalisen fraseologian tutkijat erottavat joitakin fraasien muunnoksia, jotka toimivat hyvin julkaistuissa teksteissä. Hän mainitsee jo tunnettujen fraasien laajentamisen ja niihin täydentävien sanojen lisäämisen. Esimerkiksi ilmaisu *кто ищет мафию, тот всегда найдет* (sanasanalta: `kuka etsii mafiaa, se myös löytää sen`) vertaillaan fraasiin: *кто ищет, тот всегда найдет* (sanasanalta: `kuka etsii, se myös aina löytää`); suomenkielinen vastine: *etsivä löytää*). Mediassa vaihdetaan usein fraasin jokin komponentti siten, että lopputulos saattaa muuttaa koko alkuperäisen merkityksen, esimerkiksi ilmaisu *курица не птица, а почти крокодил...* (sanasanalta: *kana ei ole lintu, vaan melkein krokotiili*) vaihdetaan ilmaisuun *курица не птица, а баба не человек* (sanasanalta: `kana ei ole lintu ja akka ei ole ihminen`). Sellaisessa sanojen käytössä piilee vaara, että fraasista ei kulu pois vain sen kuvaannollisuus, vaan myös alkuperäisen ilmaisun merkitys.

Venäjän kielessä substantiivisille fraaseille on ominaista ilmaista suku, luku ja aikamuoto. Esimerkiksi sanonta *золотая середина - kultainen keskitie* on esitetty nominatiivissa, yksikössä, ja feminiinissä. Verbaaliset fraasit omaavat aikamuodon, aspektin,

persoonamuodon, menneessä ajassa myös suvun. Esimerkiksi sanonta *пальцем не трогать* – несов. вид (sanasanalta: `ei saa koskea sormellakaan`), *пальцем не тронуть* – сов. вид on esitetty futuurissa, yksikön kolmannessa persoonassa. Monella fraasilla on taipumus esiintyä vain joko yksikössä tai monikossa. Esimerkiksi fraasit *kova pähkinä* ja *karhunpalvelus* esiintyvät vain yksikössä samaten kun *kultaiset kädet* (золотые руки) esiintyy vain monikossa.

Verbaalisten fraasien ryhmässä osa fraaseista esiintyy vain imperfektiivisessä *схватывать на лёту* (ottaa lennosta) ja osa vain perfektiivisessä muodossa *вдохнуть свободно* (hengittää vapasti). Jotkut verbaalisista fraaseista esiintyvät vain preesensin kolmannessa persoonassa *не стоит выеденного яйца* (sanasanalta: `ei ole syödyn munan arvoinen`) tai imperfektissä *и след простыл* (sanasanalta: `jälkikin on jäähtynyt`). (Šanskij ym. 1980)

3.1. Fraasien kääntämisestä

Suurimpia ongelmia kääntämisessä tuottaa fraseologinen aineisto. Ongelmia tuottavat niin fraasien tunnistaminen, niiden ymmärtäminen kuin myös lähdekielen hallitseminen. Reckerin mukaan kääntäjän täytyy itsenäisesti ymmärtää fraseologian kääntämistä koskevia kysymyksiä ja hänellä täytyy olla tietämystä fraseologian alalta. Hänen täytyy osata tunnistaa tekstissä fraseologinen aineisto ja kielileikit, selvittää niiden merkitys ja välittää ne kohdekielelle säilyttäen ekspresiiivistyylillinen funktio.

Fraasien kääntämisen onnistuminen alkaa jo ennen varsinaista kääntämistä. Kaiken A ja O on fraasien tunnistaminen tekstissä. Niitä voi olla vaikea tunnistaa, koska ne eroavat harvoin tavallisesta sanaliitosta. Joskus voi käydä niinkin, että tutkijoiden mielipiteet eroavat siinä, mitä he pitävät fraasina ja mitä eivät. Esimerkiksi Šanskij ym. (1980, 6) pitävät *avoimien ovien päivää* fraasina, kun taas Öim ei pidä fraseologismeina sanontoja, jotka ns. ovat läpinäkyviä (*ladvaõun* – 'latvaomena' = 'puun latvassa kasvava omena').

Joskus kääntäjällä jää käänöksessä fraseologinen aineisto huomaamatta. Yleiset virheet, joita kääntäjät tekevät kääntäessään fraseologista aineistoa ovat seuraavat (Šanskij, 1980: 179-180):

- 1) fraseologinen aineisto jää huomaamatta ja kääntäjä kääntää tekstissä esiintyvän sanaliiton sanatasolla (kääntää kuin vapaata sanaliittoa)
- 2) kääntäjä huomaa sanojen yhteenkuuluvuuden, mutta pitää tekstissä käytettyä kirjoitustyyliä kirjoittajalle ominaisena
- 3) kääntäjä pitää vapaata sanaliittoa kiinteänä sanaliittona ja välittää sen kohdekielelle fraasilla.

Gvozdev lisää vielä yhden kääntäjien tekemän virheen. Monet kääntäjistä pyrkivät löytämään kohdekielellä täydellisen ekvivalentin, joka aina ei ole kuitenkaan paras mahdollinen ratkaisu (Gvozdev: 1988, 15). Myös Lawrence Venuti (Oittinen, Mäkinen: 2003, 382) toteaa, että käänöksessä pitää näkyä jälki tekstin syntyprosessista ja kääntäjän täytyy tehdä itsensä näkyväksi tekstissään. Hänen mukaan käänöksen tulee muistuttaa lukijaa vieraasta alkuperästä. Tekstiin pitää sisällyttää vieraita elementtejä, jotka häiritsevät lukijaa ja herättävät hänet pohtimaan tekstejä ja niiden suhteita.

Tšukovski taas on ehdottanut sananlaskujen ja sananparsien kääntämistä sananmukaisesti. esimerkiksi Heinen sanontaa *шпареная кошка боится кипящего огня* (sanasanalta: 'kuumalla vedellä poltettu kissa pelkää kiehuvaa tulta') ei saisi kääntää vastineella *пуганая ворона куста боится* (sanasanalta: 'säikky varis pelkää pensasta'). Hänen mukaansa säilyttämällä komponenttien järjestyksen ja alkuperäisen sanonnan, annamme lukijoille mahdollisuuden tutustua muiden maiden huumoriin ja sanontoihin. (Gvozdev: 1988,15). Nykyään tällaista strategiaa kutsutaan vieraannuttavaksi.

3.2. Kääntämisteorioita

Kääntäminen on monimutkainen prosessi, jossa täytyy tehdä jatkuvasti valintoja eri käänösvaihtoehtojen välillä ja ottaa huomioon mitä erilaisimpia asioita. Ei myöskään aina voi käänökseen välittää kaikkea, vaan täytyy turvautua kompromisseihin (Vehmas – Lehto:1999:16). Kääntäminen ilman teoriaa on kääntämistä sokeana, kääntämistä näkemättä sitä, mitä on tekemässä. Lähtöongelmana pidetään sitä, miten jokin teksti pitäisi kääntää. Tämä pitää sisällään valintoja ja strategioita koskevia kysymyksiä, jotka johtavat ongelmaratkaisuun: miten käännetään jokin tekstin osio tai sana? (Oittinen ja Mäkinen: 2003: 341,343). Tyypillisiä käänösongelmia ovat sanaleikit ja fraasit, joita on joskus jopa mahdoton kääntää. Ennen hyvään ratkaisuun pääsemistä kääntäjän on analysoitava kunnolla käännettävä teksti, mitä jokin asia tarkoittaa ja mitä on ylipäättänsä tärkeää välittää käänökseen.

Fraseologisia sanontoja ei voida käsitellä yhtenä ryhmänä, koska niiden välillä on eroja esimerkiksi kuvaannollisuuden ja pysyvyyden asteessa sekä rakenteessa. Fraseologiset sanonnat ryhmitellään niiden semantiikan ja kieliopillisen rakenteen mukaan. (Tsavro 1999).

Kääntäjän on fraaseja käännettäessä valittava fraseologisen tai ei-fraseologisen käännöksen välillä. Seuraavassa on esitelty fraseologisen ja ei-fraseologisen käännösten erilaisia vaihtoehtoja.

Fraseologinen käännös:

- 1) **Fraseologinen vastine:** fraasilla on kontekstista riippumatta kohdekielessä olemassa täysin samanlainen fraseologinen vastine (sama semantiikka ja konnotaatio (+ - 0)). Fraseologinen ekvivalentti on Florinin ja Vlahovin mukaan kohdekielen fraasi, joka on täysin samanarvoinen ja merkityksinen, kuin lähdekielen fraasi, sisältää saman konnotaation, metaforisuuden ja sävyn. Sen täytyy olla semanttisesti ja tyyllillisesti ekvivalentti lähdekielen fraasille, siinä täytyy olla lähes sama määrä komponentteja ja sen tulee olla rakenteellisesti-kieliopillisesti vastaava (mm. kuulua samaan kieliopilliseen ryhmään) ja siitä puuttuu kansallinen sävy.
- 2) **Osittainen vastine:** käännetään fraasilla, jolla on kohdekielessä ekvivalentti, mutta ei kaikissa sen merkityksissä. Fraasi voidaan kääntää analogilla.
- 3) **Suhteellinen vastine:** fraasilla on sama merkitys, mutta siinä voi olla leksikaalisia tai kieliopillisia eroavaisuuksia.
- 4) **Henkilökohtainen vastine:** jos kohdekielestä puuttuu vastaava sanontatapa, kääntäjä voi keksiä uuden ns. oman sanonnan. Jos sanontatapa on onnistunut, niin se ei erotu muista fraaseista paitsi että sitä ei esiinny muualla, kuin kyseisen kääntäjän teoksessa. (Vlahov, Florin: 1980, 184 – 188)

Esimerkiksi Aleksis Kivi on muodostanut uusia sanontoja laittamalla samaan pohjakaavaan uuden sanonnan. Uudet, muodostuneet sanonnat ovat vieraita, mutta kuulostavat tutuilta perinteisen rakenteensa vuoksi.

Archer Taylorin teoksesta *Proverb* on peräisin *formula*-termi, joka on määritelty kansanrunoustieteen terminologiamonisteessa seuraavasti: Formula, pienimuotoisen folkloren (sanaparsien, arvoitusten, hokem(a)isten, kaskujen) pohjakaava, yleismuotti,

johon voidaan mallin mukaan valaa uusia konformisia (=samanrakenteisia) sananparsia, arvoituksia jne. (A.- L. Kuusi:1971, 90).

Jos kääntäjän ei ole mahdollista käyttää yllä esiteltyjä vastineita, hän voi kääntää fraasin ei-fraseologisesti. Ei-fraseologista käännöstä kannattaa käyttää siinä tapauksessa, että kääntäjä ei ole löytänyt kohdekielestä vastaavaa vastinetta eikä analogiaa.

Ei-fraseologinen käännös

- 1) **sananmukainen käännös:** sananmukaista käännöstä käytetään, kun kääntäjällä ei ole muita vaihtoehtoja ja jos sitä käyttäen pystyy lukijalle välittämään koko fraasin sisällön.
- 2) **deskriptiivinen käännös:** fraasia kuvaillaan selkeästi ja lyhyessä muodossa, kuvailuja, vertailuja ja selityksiä käyttäen.

Ingon mukaan hyvän kääntämisen edellytyksenä on kahden käännöskielen pragmatiikan hallinta. Kääntäjällä on valittavanaan yksi neljästä ratkaisumallista:

- 1) Idiomi käännetään idiomilla. Kääntäjän täytyy mahdollisuuksien mukaan säilyttää lähtötekstin ilmaisuvoima ja ominaispiirteet. On huomioitava, että tapauksissa, missä kielet käyttävät samaa kielikuva, idiomien muoto on kussakin kielessä niin vakiintunut, ettei ilmausta voi kääntää sananmukaisesti. (ru: *han har det på sina fem fingrar*, su: *hän tuntee sen kuin viisi sormeaan*).
- 2) Idiomi käännetään sananmukaisesti. Tämä ratkaisu onnistuu harvoin. Parhaassa tapauksessa kääntäjä luo uuden idiomien kohdekielelle, mutta yleensä syntyy vieras, käsittämätön ilmaus. Sananmukaisesti käännettäessä käännökseen olisi hyvä tehdä pragmaattista merkitystä selventävä lisäys.
- 3) Idiomi käännetään selittävällä normaali-ilmauksella. Tähän ratkaisuun kääntäjä saa tyytyä vain siinä tapauksessa, että hän perusteellisenkaan etsimisen jälkeen ei ole löytänyt kohdekielistä vastinetta. Sen seurauksena ilmeikäs käännös menettää värikkyytensä.
- 4) Normaali ilmaus käännetään idiomilla. Ratkaisu auttaa tasapainon ylläpitämiseen tekstissä. Sillä tavoin korvataan idiomit, joita ei ole voitu kääntää idiomilla.

Eniten fraseologisia ekvivalenteja tapaa seuraavissa kiinteiden sanaliittojen ryhmissä:

- 1) Kansainväliset fraasit: niihin kuuluvat fraseologiset sanonnat, jotka on otettu eri kansojen käyttöön historiallisista ja mytologisista lähteistä (esim. *Damokleen miekka*, *Troijan hevonen*) kuin myös kirjallisuudesta. Suurin osa näistä sanonnoista on ns. lentäviä lauseita (esim. *ахиллесова пята* - *Akilleen kantapäät*).
- 2) Kiinteät vertailut: monessa kielessä on käytössä sellaisia ilmaisuja kuten esimerkiksi *смел как лев* (*rohkea kuin leijona*), *упрям как осёл* (*itsepäinen kuin aasi*), *поём как соловей* (*laulaa kuin satakieli*). Emme kuitenkaan voi käyttää käännöksessä *satakeltä*, jos sitä ei kohdekielellä tunneta. Ranskassa itsepäisyyttä kuvataan *muuli*-sanalla, kun taas *aasi* tarkoittaa tyhmää.
- 3) Yhdistetyt termit: pieni ryhmä ilmaisuja, jotka ehdottomasti tarvitsevat oikean vastineen kohdekielellä. (*грудная клетка* – *rintakehä*; *шестерня* - *hammasratas*).

- 4) Kieliopillinen (myös sitova) fraseologia: sitoo tekstin yhtenäiseksi kokonaisuudeksi (*прежде чем – ennen kaikkea, таким образом – tällä tavalla*).
- 5) Verbaaliset - nominatiiviset sanaliitot: verbin sisältävät, kuvailevat ilmaisut. Ne voidaan kääntää myös vain yhdellä sanalla, mutta usein ilmaisut eroavat tyylillisesti yksisanaisista synonyymeistään, esim. *держатъ победу – победить (voittaa), стоять на страже – сторожить (vartioida)* siten, että kääntäjät pyrkivät lähes aina etsimään niille fraseologisen vastineen. (Šanskij, Bystrova, Zimin: sivu 6; Šanskij: 1980, sivut 189 – 193).

3.3. Ekvivalenssi

Käännöksen tavoitteena on tietynlainen ekvivalenssi. Nykyisin kääntämisen tutkimuksessa ollaan yhtä mieltä siitä, että ekvivalenssilla tarkoitetaan lähdetekstin ja kohdetekstin välistä suhdetta. Jää vain epämääräiseksi, millainen se suhde on. Touryn mukaan toisinaan ekvivalenssia ehdotetaan jopa käännöksen synonyymiksi. Joidenkin tutkijoiden mielestä taas ekvivalenssikäsitteestä pitäisi luopua kokonaan, koska se on heidän mielestään `idealisoitu konstruktio` tai yksipuolisen ohjaileva. Katharina Reissin ja Hans Vermeerin mukaan käsitteestä ei pitäisi luopua, vaan pyrkiä sen sisällön täsmentämiseen ja käytön rajaamiseen (Reiss – Vermeer: 1986: 70).

a) J. C. Catford

Tunnetuimmat ekvivalenssiteoriat ovat peräisin Eugene Nidalta ja J.C. Catfordilta. Catfordin mukaan ekvivalenssi on avainkäsite ja kääntämisen keskeinen ongelma on löytää kohdekielen ekvivalentit. Catford pitää käännösteorian keskeisenä ongelmana, miten määrittellä ekvivalenssi. Hän tekee eron muodollisen vastaavuuden ja tekstuaalisen ekvivalenssin välille (Peter Fawcett: 1997: 54).

Muodollisessa ekvivalenssissa on kyse samantyyppisestä kielirakenteesta, jossa lähdetekstin kielellinen muoto säilyy mahdollisemman samanlaisena kohdekielessä. On käännettävä siten, että jokaisella lähdetekstin sanalla on mahdollisimman pitkälti sanavastine kohdetekstissä, myös käännöksen sanajärjestys ja lauseopilliset rakenteet myötäilevät lähdetekstin sanajärjestystä ja rakenteita (Vehmas-Lehto: 1999:27). **Tekstuaalisesta ekvivalenssista** on kyse, kun lähdetekstin yksikön ja kohdetekstin yksikön voi tietyissä tilanteissa vaihtaa (Vehmas-Lehto: 1999: 48). Kääntämisessä merkitystä ei siirretä

kohdekieleen, vaan lähdetekstin merkitys korvataan samalla tavalla toimivalla kohdekielen merkityksellä. Catfordin mukaan kaksi ekvivalenttiilmausta lähde- ja kohdekielessä eivät anna samaa merkitystä. Eri kielissä on pakko ilmaista asioita eri tavalla. Yksinkertainen venäjänkielinen esimerkki *я пришла (minä tulin)* kertoo, että puhuja on nainen, ranskankielinen *je suis arrivé* kertoo sukupuolen, mutta ei liikkumistapa, *kommen/fahren* ilmauksesta ei käy ilmi sukupuoli ja englanninkielisestä ilmaisusta *I came* ei käy ilmi kumpikaan. Eri kielet näkevät todellisuuden eri tavalla. Catfordin mukaan kohdekielellä täytyy ilmaista ne rakenteet, jotka se kieli sallii, ja muut täytyy jättää ilmaisematta (Fawcett: 1997: 55). Suomen kielellä riittää vastineeksi ilmaisulle *я пришла - minä tulin*.

b) Nida

Nidan mukaan kääntäminen on lähimmän luonnollisen ekvivalentin ilmaisemista uudelleen kohdekielessä. Kääntäjän täytyy pyrkiä ekvivalenssiin, ei niinkään identtisyys. Nidan (1964) mukaan käännöksen arvoa ei mitata pelkän käännöksen ja lähtötekstin suhteen perusteella, vaan arvioinnissa mennään kielen ja tekstin ulkopuolelle. Kielenulkoisena tekijänä Nida pitää vastaanottajien reaktiota. Jos käännettäessä kohdetekstin lukija saa saman vaikutelman, kun lähdetekstin lukija, käännös on lähdetekstin ekvivalentti (Vehmas-Lehto: 1999: 56).

3.4. Jakov Josifovitš Recker ja Aleksandr Davidovitš Švejcer

Reckerin (1950) säännönmukaisten vastineiden teorian mukaan käännöksen on välitettävä tarkasti lähtötekstin sisältö, mutta ”samanarvoisin” ilmaisukeinoin kuin lähdetekstissä (Vehmas-Lehto:1999:36). Useat venäläiset käännösteoreetikot käyttävät Reckerin mallia ja täydentävät sitä, esimerkiksi Švejcer (1973:17-27) on jakanut säännönmukaiset vastineet kolmeen ryhmään:

- a) Vakinaiset vastineet ovat kontekstista riippumatta säännöllisesti samanlaisina säilyviä vastineita (esim. *пятница - perjantai - reede*). Tässä tutkimuksessa tähän ryhmään kuuluvat fraasit, jotka saavat kohdekielellä vastaavan fraasin, esim. *буря в стакане воды - tyrsky vesilasissa*.
- b) Vaihtoehtoiset vastineet ovat sellaisia vastineita, joiden valinta riippuu kontekstista, esim. *poika* on venäjäksi miespuolinen lapsi tai nuori tai miespuolinen jälkeläinen. Tässä tutkimuksessa tähän ryhmään kuuluvat fraasit, jotka saavat kohdekielellä kaksi tai useampaa vastinetta, esim. *сердце защемило - kouristaa sydäntä, käydä suoraan sydämeen*.

- c) Adekvaatteja korvikkeita eli käänöskeinoja käytetään silloin, kun lähtökielen yksikkö korvataan sellaisella tulokielen yksiköllä, joka ei ole sen suora vastine. Tässä tutkimuksessa tähän ryhmään kuuluvat fraasit, joille kohdekielessä ei löydy vastinetta ja näin ollen sellaiset fraasit selitetään tai kuvaillaan kohdekielessä, esim. *ласковое теля двух маток сосѣт - lempeä vasikka imee kahta emoa; насолить – tuottaa surua.*

Recker (1974:39) jakaa käänöstekniikat seitsemään eri tyyppiin, mutta tässä tutkimuksessa noudatetaan Švejcerin (1973:25-28) hieman muokkaamaa teoriaa.

a) **Konkretisaatio** (korvaaminen alakäsitteellä)

Recker kutsuu hyponyymistä/hypernyymistä vaihtelua käänöksessä ”konkretisaatioksi” tai ”differentiaatioksi”, josta seuraa ”yleistäminen”. Konkretisointi tarkoittaa sitä, että käsitetierarkiassa siirrytään alaspäin ja kohdekielessä asia sanotaan tarkemmin kuin lähdetekstissä (Vehmas-Lehto:1999:39). Saksan sana *Geschwister* esimerkiksi voidaan kääntää riippuen kontekstista ja halutusta vaikutuksesta konkreettisemmalla ja eritellymmällä *veljet ja sisaret* tai abstraktimmalla ja erittelemättömällä *sisarukset*-sanalla.

Kääntäjän valitsema käänösvastine riippuu monista tekijöistä, kuten maailmantiedosta, lukijan odotuksista, tiedon merkityksellisyydestä (painoarvosta), tekstityypistä, halutusta vaikutuksesta ja jopa kääntämisen periaatteista. Recker antaa esimerkin virkkeestä *Have you had your meal?*, jossa yleisluonteinen *meal* (ateria) täytyy ilmaista venäjäksi tarkemmin joko *aamupala*, *päivällinen* tai *illallinen*. Mutta jopa tässä tapauksessa tarvitaan sosiolingvististä tietämystä ja maailmantietoa, sillä ”englantilaiselle hyvin toimeentulevan porvarisperheen jäsenelle päivällisaika `dinner-time` vastaa suunnilleen työläisluokan illallisaikaa `supper-time` (Recker 1974:42).

b) **Looginen derivaatio** (johtaminen)

Englanninkielinen ilmaus *shorter working hours* ilmaisee toiminnan tulosta (työaika on lyhentynyt jonkin toiminnan seurauksena), kun taas saksan ja ranskan käänösvastineet *Senkung der Arbeitszeit* ja *reduction de la semaine de travail* (työajan väheneminen) ilmaisevat syytä.

c) **Antonyyminen kääntäminen**

Antonyyminen kääntäminen on vastakohtan kääntämistä. On monia tilanteita, joissa tämä kääntämisen tekniikka voi olla hyödyllinen. Sitä käytetään, kun toisenlainen sanamuoto vaikuttaa kohdekielessä luontevammalta. Rybakovin teoksessa *Raskasta hiekkaa* esiintyvä sanonta *он слов на ветер не бросал* (”hän ei heittänyt sanoja tuulen vietäväksi”) saa viron kielelle käännettynä vastineen *ei olnud ta sihuke mees, kes sõnu tuulde loobib* (”hän ei ollut sellainen henkilö, joka heittäisi sanoja tuulen vietäväksi”).

d) **Kompensointi**

Korvaaminen on joidenkin kääntäjien hyväksymä ja käyttämä tekniikka, kun lähdetekstissä on jotain, jota on mahdotonta kääntää. Kirjailija Rybakovin kieli on ilmeikästä ja rikasta ja lähdetekstissä on käytetty paljon fraaseja. Kaikkeaa tekstissä esiintyvää ilmeikkyyttä on

mahdotonta ilmaista suomen kielessä. Jotta teksti ei latistuisi ja kohdekielen lukijat saisivat vastaavan lukukokemuksen kuin lähdekielenkin lukijat, käytetään kompensointia, esim.

- lähdeteksti: *Однако своей болезнью никогда не прикрывался, ни от чего не отлынивал.*
- kohdeteksti: *Kuitenkaan hän ei koskaan vedonnut sairauteensa eikä karttanut mitään.*

Tässä kontekstissa kääntäjä ei ole kohdekielellä löytänyt vastaavaa sanontatapaa ja kertoo tapahtumien kulun omin sanoin, kun taas seuraavassa hän käyttää kompensointia.

- Lähdeteksti: *говорить полную чепуху*
- kohdeteksti: *puhua puuta heinää.*

(Fawcett1997: 29-33; Vehmas-Lehto:1999: 38-42; esimerkit tutkijan)

4. FRASEOLOGISMIT RYBAKOVIN ROMAANISSA ”ТЯЖЁЛЫЙ ПЕСОК” JA SEN KÄÄNNÖKSISSÄ

Seuraavassa kappaleessa tutkija on määritellyt fraasit viiteen fraasiryhmään, omiksi ryhmiksi on eritelty idiomit, vertailut ja muut –ryhmä. Tässä empiirisessä tutkimuksessa selvitetään, miten venäjänkielinen fraasisto on käännetty suomen ja viron kielille ja olisiko sanontoja voinut kääntää paremmin, myös pyritään kohdekielellä löytämään kääntämättä jätetyille sanonnoille sopivat vastineet.

4.1. fraasit:

A.- L. Kuusi tukeutuu kirjassaan *Johdatusta suomen kielen fraseologiaan* Vakkiin, Öimiin, Ballyyn ja Tagijeviin ja toteaa, että mitään yleisesti hyväksyttävää fraasin määritelmää ei ole olemassa, ja yhteenvetona koko fraasiston kattavana, karkeana määritelmänä hän pitää seuraavaa: *Fraasi on vähintään kahden sanan muodostama, kielenkäytössä toistuvasti esiintyvä, lauseeseen epäitsenäisenä elementtinä mukautuva tai siihen irrallisena lauseenjäsenenä liittyvä, tietyn merkityssisällön omaava sanaliitto* (A.-L. Kuusi 1971: 16).

Tässä työssä tarkoitetaan fraasilla kahdesta tai useammasta sanasta koostuvaa sanojen liittoa. Tutkimukseen on kuitenkin otettu mukaan myös yksittäiset sanat tai yhdyssanat, jotka viron tai venäjän kielelle käännettäessä ovat saaneet näillä kielillä kahdesta tai useammasta sanasta koostuvan fraseologisen vastineen (tutkimusosa, ryhmä 4).

Tutkimuksessa on käytetty A.-L. Kuusen fraasijaottelumääritelmää ja sen mukaan fraasit on jaettu viiteen fraasiryhmään, jotka ovat: verbifraasit, adverbiaalifraasit, attribuuttifraasit,

parataksifraasit ja nominatiivifraasit. Yllä mainittujen lisäksi on omana ryhmänään esitelty puheenparret, idiomit ja muut- ryhmä (ryhmä 4).

Tutkimuksessa käytetty terminologia

Omassa tutkimuksessa käytän seuraavia termejä:

Semanttisesti samamerkityksinen, kohdekielisen sanonnan ajatus vastaa lähdekielisen sanonnan ajatusta. Sanonnan sanamuoto ei välttämättä ole sama.

Sanansanainen tai **sananmukainen**, sanasta sanaan samaa, kirjaimellinen ja sanatarkkaa.

Konnotaatio, sanan sisältöä täydentävä vivahde, sivumerkitys.

Deskriptiivinen käännös, fraasia kuvaillaan selkeästi ja lyhyessä muodossa, kuvailuja, vertailuja ja selityksiä käyttäen.

Verbifraasi, ryhmä, jossa yksi lauseensisäisen fraasin yksi komponenteista on verbi, joka yleensä esiintyy predikaattina (*tehdä tikusta asiaa*).

Parataksifraasi, kaksi rinnakkaiskäsitettä on kytketty yhteen. Sanaliitto on toistuvassa käytössä kiteytynyt (*ei maata ei mantua*).

Adverbiaalifraasi, kahden tai kolmen sanan sanaliitto. Fraasi esiintyy aina verbin adverbiaalisena määräyksenä. Se saattaa olla esim. substantiivin ja preposition yhdistelmä (*puuhata hämärää*) tai muistuttaa adverbiaali- tai parataksifraasia (*ei maata ei mantua*).

Attribuuttifraasi, kahden sanan muodostama fraasi. Se koostuu attribuutista ja sen pääsanasta (*mustat päivät*).

Nominatiivifraasi, sisältää nominatiivimuotoisen substantiivin, joka esiintyy usein lauseen subjektina (*myrsky vesilasissa*).

Vertaus, tärkeimpänä tuntomerkkinä pidetään komparatiivikonjuktiota *kuin* tai *niin kuin*. *jännittynyt kuin jousen kieli*.

Idiomi, ei-motivoitu, vakiintunut ja kiteytynyt sanonta, jossa komponentteja ei voi vaihtaa. Sanonnan kokonaismerkitys ei ole yksittäisten sanojen summa. Sanonnan semantiikkaa ei pysty päättelemään, jollei kyseessä oleva sanonta ole entuudestaan tuttu *полезить в бутылку* (*ottaa nokkiinsa*)

Motivoitu fraasi, semantiikka on jo motivoitu sen muodostavien komponenttien yksittäisillä merkityksillä, esimerkiksi sanonnan *hongan kolistaja* merkitys on ymmärrettävä ilman lisäselvityksiä.

Ei-motivoitu fraasi, kokonaismerkitys on täysin riippumaton sen muodostavien komponenttien yksittäisestä merkityksestä, esimerkiksi sanontojen *korpin yöpuu* tai *märkä huopa* semantiikka ei selviä.

kuvaannollinen fraasi, ilmaisee tekemistä, ilmiötä, tilaa jne. ja on emotionaalisekspressiivisesti värikäs ilmaus (*висеть на волоске – roikkumaan hiuskarvan varassa*)

Motiivifraasi, leksikaalisesti erilainen, mutta keskittynyt saman motiivin ympärille, esimerkiksi: *ruuvit on irti, ruuvit lonksuvat jne.*

Ekvivalenssi, lähdetekstin ja kohdetekstin välinen suhde.

4.2. Verbifraasit:

Tässä tutkimuksessa verbifraasiksi nimitetään sanojen ryhmää, jossa fraasin yhtenä komponenttina on verbi ja toisena nomini. Verbi esiintyy lauseen predikaattina.

1. Возможно, у него не **защемило сердце**, когда мы возвращаемся на родину, как, неверное, защемило у дедушки, когда он почти через сорок лет увидел Россию. Ehkä hänen **sydäntä** ei alkanut **kouristaa** niin kuin meillä alkaa kouristaa palatessamme kotimaahan ja niin kuin isoisällä, kun hän lähes neljäkymmenen vuoden kuluttua näki taas Venäjän.
Võimalik, et temal ei hakanud **südant pitsitama**, nii nagu pitsitab meil kodumaale tagasi tulles, nii nagu küllap pitsitas vanaisal, kui ta peaaegu neljakümne aasta tagant jälle Venemaad nägi.

Rodima, Vehmas-Lehto (RV:103) tarjoaa verbifraasille *брать (кого-либо) за сердце* suomenkielisen verbifraasivastineen *kouristaa sydäntä*, jonka merkitys on *käydä suoraan sydämeen*.

UVSS määrittelee sanan seuraavalla tavalla: 1) puristaa, kuristaa; ~ *клещами проволоку* (puristaa rautalankaa pihdeillä); 2) alkaa puristaa, ahdistaa jne: *сердце щемило* (sydäntä, rintaa alkoi ahdistaa).

Venäjä-viro-venäjä online-sanakirja tarjoaa verbille *защемить/ защемлять* kaksi merkitystä: yhteen puristama; *kuv. litistämään ~ клещами проволоку* (puristaa rautalankaa pihdeillä) 2) *kuv. pigistama/ pitsitama/ ängistama/ ahistama hakkama* (puristaa/ ahdistaa/ kiristää/ ummistaa) *страх ~л еэ с'ердце*: 'hirm pitsitas ta südant' tai 'kiskus ta südame kokku' (pelko puristi sydäntä), *сердце ~ло*: 'süda kiskus valust kokku' (sydäntä kouristi), *~ло под ложечкой*: 'rinde all hakkas rõhuma' (henkeä ahdisti). *Süda kisub rinnus kokku* 'jollakin on sieluntuskia, kokea jtk raskasta' (Õim). Tässä lauseessa käännös on onnistunut, koska verbifraasi *сердце защемить* saa viron ja suomen kielille käännettynä semanttisesti ja leksikaalisesti samanlaisen vastineen.

2. Но отец в роли диверсанта, больше того – в роли человека, который должен мирно беседовать с часовым, чтобы отвлечь его внимание, **усыпить** его **бдительность**...
Mutta isä tihutyöntekijänä, ja vielä miehenä, jonka on keskusteltava rauhallisesti vartijan kanssa siirtääkseen tämän tarkkaavaisuuden muualle ja **hillitäkseen** tämän **valppautta**...
Kuid isa diversandi rollis, veelgi enam, selle inimese rollis, kes peab tunnimehega rahulikult juttu ajama, et tolle tähelepanu kõrvale juhtida, tolle **valvsust uinutada**...

Venäläisen sanakirjan *Новый словарь русского языка* (jatkossa NSRJ) antama *усыплять*-sanan päämerkitys on unen tai unentapaisen tilanteen aikaansaaminen jnlk välineiden avulla. Sanan kuvaannollinen merkitys `pakottaa jk toimeettomaksi, heikentää, tylsistää jnk aisteja tai tuntemuksia`. UVSS antaa verbifraasille *притупить бдительность* merkityksen `tylsistää valppautta`. NSSK66 ja USKS määrittelevät *hillitsemisen* seuraavalla tavalla: pidättää, rauhoittaa, estää pääsemästä valloilleen, pitää aisoissa, kurissa, vaimentaa, tyynnyttää, lauhduttaa: hillitä: *hevosta, tappelua, myrsky, juoksuansa, itsensä*. Sanakirjat eivät tunne sanontaa *hillitä valppautta*. Hillitä jtk: *toimintaa tai kehitystä*. Hillitä: *vihaa, halua, surua*.

NSSK66 tuntee ilmaisun *kääntää jonkun silmät ja kääntää jonkun huomio johonkin/toisaalle, kääntää huomionsa toisaalle* (s. 725), mutta ei tunne ilmaisua *hillitä valppautta*. EKSS (VI/3) mukaan sana *uinutama* saa kaksi merkitystä a) laittaa nukkumaan b) *kuv.* rauhoittaa, tyynnyttää: *tylsistää valppautta: kansaa rauhoitettiin väärillä lupauksilla*. Viron kielessä on käytössä verbifraasi *uinutada valvsust*. Kääntäjä on löytänyt kohdekielelle semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksisen vastineen ja näin ollen käänös on onnistunut.

Kääntäessään sanonnan suomen kielelle on kääntäjä turvautunut ei- fraseologiseen käänökseen ja kääntänyt verbifraasin sananmukaisesti kuitenkin välittäen lukijalle koko fraasin sisällön. Tekstistä käy ilmi, että *henkilö* joutuu juttelemaan vartijan kanssa kiinnittääkseen huomion itseensä. Suomen kielessä käytetään ilmaisua *kiinnittää huomio itseensä*, joka mielestäni sopisi tähän kontekstiin.

3. Мама говорила потом: «Он мне **проходу не давал**, ухаживал с утра до вечера. Папа говорил: «С утра до вечера она мне **расставляла сети, ловушки и капканы**». Äidillä oli tapana sanoa: ”Hän ei jättänyt minua rauhaan, **hakkaili aamusta iltaan**”. Isällä oli tapana sanoa: ”Hän **asetti** minulle aamusta iltaan **verkkoja, pyydyksiä ja rautoja**.” Vanamees oli ära nädal aega, ja nimelt selle nädala kohta ema rääkiski, et isa **ei andnud** talle **hingamist**, ja isa omakorda, et ema **seadis** talle **püünispaelu ja raudasid**.

a) TSRJ ('96) tarjoaa sanalle *давать* 13 vaihtoehtoa, joista kuudes, verbifraasi *не давать покоя* on läheinen verbifraasille *не давать проходу*. UVSS mukaan *прохода(у) нет от кого-либо* merkitys on 'joku ei anna jklle hetkeäkään rauhaa'. MOT kielitoimiston sanakirja tarjoaa sanalle *hakkailla* kaksi vaihtoehtoa a) *hakkailla puita* b) *pyrkii puheillaan t. muulla käytöksellään vaikuttamaan eroottisesti johonkukuhun, flirttailla hakkailla tyttöjä*. Öim tarjoaa verbifraasille *hingamist anda* vastineeksi *vaikuttaa jonkun tunteisiin, ei jätä välinpitämättömäksi*. Verbifraasi *проходу не давать* saa suomen kielellä semanttisesti samanmerkityksisen vastineen ja käännös on onnistunut. Myös virontaja on löytänyt semanttisesti samanmerkityksisen vastineen.

b) TSRJ tarjoaa verbifraasin kuvaannolliseksi merkitykseksi *asettaa verkkoja, juonitella: ovelin konstein saattaa joku vaikeaan tai vaaralliseen tilanteeseen*. MOT sanakirja antaa sanan *verkko kuv.* merkityksen negatiiviseen sävyyn: *kietoa jk verkkoonsa*, saada joku valtaansa; *joutua juonittelujen verkkoon; soikeutua eturistiriitojen verkkoon*: 'ui suoraan huijarin verkkoon'. NSSK 66 tarjoaa määritelmän *asettaa, virittää pauloja (linnuille)*. Myös internetissä Google -ohjelmalla *kietoa verkkoon* ilmaisua etsien tulokset olivat suurimmassa osin negatiivisen sävyisiä: *kietoa salaisuuksien, valheen, tuskan ja kärsimyksen verkkoon*. Rautoja ja pyydyksiä asetetaan enimmäkseen isoille pyydyseläimille eikä kuulosta tähän tekstiin sopivalta.

VFEV määrittelee verbifraasin *расставлять/расставить сети / силки* seuraavalla tavalla: *ovelin konstein jtk huijata, pyydystää omaan vaikutusvaltaan*. VFEV tarjoaa viron kielellä semanttisesti ja leksikaalisesti samamerkityksisen vastineen: *asettamaan jollekin ansoja tai pyydyksiä*.

EKSS (IV/4) mukaan *pyydykset* on riistan pyydystämiseen käytettävä väline, mutta sanontaa käytetään myös *kuv.* merkityksessä *nuorimies on pyydystänyt nuoren tytön omaan verkkoonsa*.

Venäjänkielinen verbifraasi *расставляла сети, ловушки и капканы* saa viron kielellä leksikaalisesti ja semanttisesti samanmerkityksisen vastineen. Suomen kielellä on käytössä sanonnat *saada pauloihinsa* tai *kietoa verkkoonsa*. Tekstiin sopii vaihtoehtona myös *hän keimaili ja liehitteli aamusta iltaan*.

4. Но вдруг неожиданно бабушка **выдвинула тяжёлую артиллерию**.
Mutta yhtäkkiä ja odottamatta isoäiti **veti esiin raskaan tykistön**.
Kuid siis **tõi** vanaema äkki ja ootamatult **lagedale raskesuurtükiväe**.

Фразеологический словарь современного русского языка, том 2 (jatkossa FSSRJ 1 tai 2) antaa vain suoraan merkityksen *тяжёлая артиллерия* eikä tunne sanonnan käyttöä kuvaannollisessa merkityksessä. TSRJ antaa sanonnalle kaksi kuvaannollista merkitystä a) painava ja torjumaton todiste väittelyssä b) jstk. vaikeasti nouseva, hidas ja jäykkä. VFEV määrittelee raskaan tykistön kun kaikkein tehokkaimman ja vaikuttavimman välineen jonkun tilanteen tai asian saavuttamiseksi. NSSK 66 antaman määrittelyjen mukaan raskas tykistö tarkoittaa puheessa tai kirjoituksessa voimakkaiden, tehokkaiden ilmausten, todistusten tms. käyttämistä *puhuja turvautui raskaimpaan tykistöönsä*. USKS (1998) antaa raskaan tykistön merkitykseksi vain väkevän tms. kielen käytön *käytti arvostelussaan raskasta tykistöä*. Tästä määritelmästä puuttuu NSSK 66 tarjoama konnotaatio *todisteiden esittäminen*. Vaikka *raskas tykistö* on hieman vieraannuttava, se on kuitenkin ymmärrettävä ja mielestäni onnistunut käänös.

Тяжёлая артиллерия saa viron kielelle päin käännettynä semanttisesti samanmerkityksisen vastineen ja suomen kielellä vuoden 1966 NSSK kuvaannollista määritelmää (todistusten käyttäminen) vastaavan merkityksen.

5. И тут бабушка Эльфрида **выпускает второй снаряд**: после свадьбы молодые должны навсегда остаться в Швейцарии – там дом, гнездо, там университет, там клиника.
Ja silloin isoäiti Elfrieda **ampuu toisen laukauksen**: hänen jälkeen nuorten täytyy jäädä pysyvästi Sveitsiin – siellä on heidän kotinsa, pesänsä, siellä on yliopisto ja siellä on klinikka.
Ja siis **põrutas** vanaema Elfriede **teise mürsu**: pärast pulmi peavad noored igaveseks Sveitsi jääma – seal on kodu, pesapaik, seal on ülikool, seal on kliinik.

EKSS (IV/4) antaa sanalle *põrutama* 7 eri merkitystä, joista viides merkitys on puhekielisessä käytössä ja tarkoittaa `ampumista, tulittamista tai räjäyttämistä` *täräytteli kaksirautaisesta hauleilla, molemmasta raudasta yhtäkaa*. NSSK antaa sanalle *täräyttää* 4 merkitystä, joista kolmas tarkoittaa `äänekästä, äkillistä, yllättävää tms. sanomista *ilmoittaa täräytti menneensä kihloihin`*. Mielestäni sana *täräyttää* sopisi konteksiin, koska kontekstissa mummoa kuvataan erittäin voimakasluontoisena ja topakkana naishenkilönä, jonka käytöstä voisi kuvailla mieluummin värikkäällä verbillä *täräyttää* kun neutraalilla verbillä *ampua*. Vaikka suomenkielellä ei ole käytössä sanontaa *ampua (toinen) laukaus*, on

kääntäjän käyttämä verbifraasi sujuva jatko sanonnalle *vetää esiin raskas tykistö*.

Käännettynä *ampua toinen laukaus* on kääntäjän tarjoama henkilökohtainen ekvivalentti. Vaikka verbi *ampua* ja substantiivi *tykistö* ovat sotaterminologian käsitteitä, ne toimivat kohdekielellä. Molemmat metaforat ovat uusia suomen kielessä.

Vastaava sanonta puuttuu myös viron kielestä ja kääntäjä on käyttänyt sananmukaista käännöstä. Molempien kieliin päin käännös on kuitenkin erittäin onnistunut.

6. Когда после акции в гетто опять пришёл дядя Гриша, Сарра в тот же вечер явилась в наш дом, **рыскала глазами**, и хотя дядю Гришу не увидела, он с сыновьями сидел в погребке, но у мамы спросила:
Kun Grisa-eno tuli taas aktion jälkeen käymään getossa, Sarra ilmestyi samana iltana meille, **etsi** häntä **silmillään**, ja vaikka ei löytänytkaan Grisa-enoa, joka istui poikiensa kanssa käytävässä, niin kysyi kuitenkin äidiltä:
Kui on Grisa pärast aksiooni jälle meie majja tuli, ilmus Sarra samal õhtul lagedale, **pööritas** meie pool **silmi ringi** ning kuigi ta onu Grisat ei näinud, onu istus poegadega keldris, küsis Sarra ema käest

Negatiivinen verbifraasi *рыскать глазами* saa FSSRJ 2 mukaan seuraavan määritteen: *vilkuilla, vilkaista johonkin, silmäillä jotakin*. TSRJ antaman määritelmän mukaan *рыскать глазами* tarkoittaa rauhottomasti ympärilleen vilkuilemista siirtämällä katsetta kohteesta toiseen.

EKKS (IV/4) mukaan sanan *pööritama* kuv. merkitys on *katsoa t. vilkuilla sinne-tänne*,. Teoksesta käy ilmi, että Sarra on erittäin negatiivinen ja (viime aikoina) hermostuneesti käyttäytyvä henkilö. Todennäköisesti kirjailija tarkoittaa sanonnalla *рыскать глазами* TSRJ:n määritelmää `vilkuilla rauhottomasti ympärilleen`. Suomalainen sanonta *etsiä silmillä* on neutraali ilmaisu kun taas MOT- sanakirjan tarjoama *vilkuilla* tarkoittaa *vilkaisemista toistuvasti (vilkuilla syrjäsilmillä jtk; puhuja vilkuili vähän väliä papereitaan, papereihinsa)* ja näin ollen sopisi paremmin kontekstiin. Sama sanakirja tarjoaa kontekstiin erittäin sopivan verbin *pälyillä*, joka tarkoittaa `vilkuilla levottomana, peloissaan, arasti, epäluuloisesti, uteliaana, vaanien *pälyillä ympärilleen, pälyilevä katse*.

Viron kielellä käytössä oleva ilmaisu *ärevate silmadega vaatama* sopisi kontekstiin, myös erittäin neg. sävyinen *silmi jõlli ajama* tai *silmi jõllitama* (toljottaa, tuijottaa) sopii kontekstiin. Vironkielellä on myös käytössä kontekstiin sopiva sanonta *silmi / pilgul ringi käia laskma* (antaa katseen liikkua/juosta) *laskis oma ilusad tighedad silmad luurates ringi käia` vakoillen pikaisesti tai kiireellisesti vilkaista omilla kauniilla silmillään`*. Kuitenkin

silmi pööritatakse viron kielellä joko ymmärtämättömyydestä, myös mielipahan tai närkästyksen takia, mutta ei etsimisen takia. Myös Googlen mukaan verbifraasin *silmi pöörیتama* merkitys on ihmetellä jtk asiaa, olla tietämätön jstk.

7. Но Лёва и не думал ничего улаживать, ему нечего было улаживать, он **подвёл черту**, закончил дело
Mutta Ljova ei edes ajatellut järjestävänsä mitään, hänellä ei ollut mitään mitä järjestää ja hän pyyhki asian **mielestään**.
Kuid Ljoval polnud plaaniski midagi klaarida, tema **tõmbas** loole **kriipsu alla**, tegi jutule lõpu.

Справочник по фразеологии (jatkossa SPF) mukaan mukaan *рассавить точки над i* tarkoittaa ` antaa selvityksiä, täsmentää, selvittää asia täydellisesti; viedä jk asia päätökseen. Sanonta on suora käänös ranskankielestä, nimittäin vanhassa venäjän ortografiassa käytettiin pisteellistä i-kirjainta. TSRJ99 määrittelee *подвести черту/ подвести итог* seuraavalla tavalla: `lopettaa, saada jokin asia päätökseen`. RV tarjoaa läheisen sanonnan edelliselle *класть/ положить под сукно = panna mappiin Ö*. Neuvostovallan aikana toimistoissa pöydillä olivat punaiset tai vihreät verat. Usein vähemmän tärkeät asiat `lakaistiin` veran alle eikä asia liikkunut ilman yllytystä eteenpäin. Kuitenkaan tämä sanonta ei sovi kontekstiin, koska toimintaa ei ole lopetettu, vaan siirretty määräämättömäksi ajaksi tulevaisuuteen.

Vastaava suomen kielen sanonta löytyy *Nykysuomen idiomisanakirjasta* (jatkossa EK) *panna piste* (siihenastiselle elämälle), *lopettaa entinen elämä*. Myös NSSK66 antaa määritelmän sanalle *piste*, jonka päämerkitys on `välimerkki, jota käytetään mm. väitteen tai kertomuksen sisältävän virkeen lopussa *panna piste virkkeen loppuun*; kuv. merkityksessä *asialle täytyy tulla piste `loppu`*.

Teoksessa esiintyvä sanonta on suomennettu käyttämällä osittaista synonyymiä *pyyhkiä asia mielestään*. Sanonta saa konnotaation *unohtaa*, joka voi olla niin tahallista, kuin myös tahatonta. NSSK66 antaa määritelmän sanalle *pyyhkiä* yhdeksi merkitykseksi *poistaa, hävittää, tehdä mitättömäksi: pyyhin koko asian mielestäni; Serbia on pyyhitty pois maailman kartalta*. EKSS (II/3) määrittelee sanonnan seuraavalla tavalla *vetämään viivan alle tai lopettamaan jtk tai pitää jotakin lopetettuna*. Myös Öimin sanakirja pitää synonyymeinä sanontoja laittaa piste i-n päälle ja vetämään viiva alle. Se tarkoittaa `tekemään yhteenvetoa jostakin asiasta`. Suomen kielelle ajatus on käännetty hiukan

tulkitsevalla sanonnalla ja viron kielelle käännettynä ajatus saa semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksisen vastineen.

8. Ещё была написано в статье, что на фабрике **процветает кумовство**, работают родственники
Artikkelissa sanottiin vielä, että tehtaalla **kukoistavat kummissuhteet** ja siellä työskentelee saman suvun jäseniä...
Veel oli artiklis kirjas, et vabrikus **õilmitseb onupojapoliitika**, et sugulased puha tööle võetud

Venäjä-suomi sanakirja määrittelee sanan *кумовство* kummius, sukulaisuus; *кув.* tuttavuussuhteet, sukulaisten ja ystävien suosinta (virka-asioissa). NSRJ TS antaa *кув.* merkityksen `liiallinen suopeamielisyys, vaatimustason alentaminen työ- tai virka-asioissa, jossa on syynä ystävyys tai sukulaisuussuhteet`.

NSSK 66 ei tunne yhdyssanaa *kummissuhteet*, missään vaiheessa ei selviä *kummi-* sanan käyttö yllä mainitussa tarkoituksessa. Suomen kielellä on käytössä sanonta hyvä-veli-verkosto tai nepotismi, jotka sopisivat kontekstiin.

EKSS (IV/1) määrittelee ilmaisen *onupojapoliitika* seuraavalla tavalla: `sukulaisten tai tuttujen suosiminen virkapaikkojen jakaamisessa *hyvä-veli-verkosto on tunkeutunut myös teatterielämään`.* Verbifraasi *процветает кумовство* saa viron kielelle käännettynä semanttisesti ja leksikaalisesti samamerkityksisen vastineen, mutta suomen kielelle päin sanonta on käännetty sananmukaisesti. Ajatus kuitenkin selviää kontekstista. Kääntäjä on mielestäni pystynyt lukijalle välittämään fraasin sisällön. Vaikka metafora on uusi ja aiemmin käyttämätön, on käännös onnistunut, koska siinä on mukana alliteraatio.

9. Но как раз к этому прокурор и придрался: для чужаков и социально чуждых элементов требуется именно такое прикрытие, именно такой внешне безупречный человек им и нужен, чтобы за его спиной **творить** свои **чёрные дела**.
Mutta juuri tästä prokuraattori löysikin sanomista: petkuttajat ja sosiaalisesti vieraat ainekset tarvitsevat juuri tällaisen suojan, juuri tällaisen ulkonaisesti moitteettoman miehen voidakseen hänen selkänsä takana **tehdä** omia **mustia tekojaan**.
Kuid just sellega prokurör norima hakkaski: muulastele ja sotsiaalselt võõrale elemendile just seesugust kattevarju vaja ongi, just seesugust väliselt laitmatust meest on neile vaja, et tema selja taga **musti tegusid** teha.

NSRJ TS antaa sanalle *чёрный* 13 määritelmää, joista seitsemäs merkitys tarkoittaa `rikollista, vihaista tai paha; tuhoisa, uuvuttava (sairaudesta); ei hyväksyttävä, paheksuttava`.

MOT tarjoaa adjektiiville *musta kuv.* seuraavat merkitykset `häpeällinen, alhainen, paha, kartettava tms *musta menneisyys, musta pilkku*, mutta ei tunne esim. sanontaa *musta teko`*. NSSK66 mukaan *teko* voi olla `hyvä, paha, jalo, häpeällinen, rikollinen, rangaistava, vilpillinen, lainvastainen, laitton ja omavaltainen`. Suomen kielellä on käytössä sanonta *hämärä puuha*, jota kääntäjä olisi voinut käyttää. NSSK66 antaa adjektiivin *hämärä kuv.* merkityksen `epäselvä, vaikeasti tajuttava, käsittämätön, tuntematon, salaperäinen, selvittämätön, selittämätön tms`. *hämärät (= epäilyttävät) puuhat*.

EKSS (III/3) tarjoaa sanalle *musta* kuusi määritelmää, joista neljäs *adj. kuv.* `syöllä kuormitettu, häpeällinen, rikollis, laitton, epävirallinen *hämärät tai pahat teot`*. Venäjänkielinen verbifraasi *творить чёрные дела* saa käännettynä viron kielelle semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksisen vastineen. Sanonta on käännetty suomen kielelle sananmukaisesti.

10. А Иосиф был холостой, был делец, сапожное дело бросил, пошёл по торговой части, я думаю спекулировал, **делал всякий шахер-махер**, особенно при непе, вёл разгульную жизнь и был большой ходок по женщинам.
Muta Josif oli poikamies ja liikemies, hän oli jättänyt suutarin ammatin ja siirtynyt liikealalle, luulen että hän keinotteli, **puuhasi yhtä ja toista hämää** varsinkin NEP-kaudella, vietti rajua elämää ja oli paljon tekemissä naisten kanssa.
Josif oli aga vallaline, ärimees, jättis kingsepaasjanduse sinnapaika ja asus kaubandusega tegelema, ma arvan, et ta spekuleeris, **tegi** iga seltsi **sahker-mahkerit**, iseäranis nepiajal, elas kõlvatud elu ja oli kange naistekütt.

NSRJ TS antaa sanonnalle *шахер-махер* seuraavan määritelmän: *puh.* huijausyritys, näppärä, petkuttava teko. Niin viron *must* (sm. *musta*) kuin myös venäjän *чёрный* (sm. *musta*) ovat merkityksessä *likainen* (vrt. *чёрная работа* - likainen työ). Suomen kielessä käytetään *hämää* tai *pimeää*.

EKSS (V/2) mukaan *sahker-mahker* on kritisoiva, puhekielinen sanonta: a) keinottelu, epärehellinen peli tai spekulointi *heillä on keskenään jotain hämää tekeillä* b) *adj.* spekuloiiva, keinottelija *näyttää olevan keinottelija*. Suomenkielinen sanonta *puuhata hämää* (sujuvammin *puuhata yhtä sun toista hämää*) on tarjottu edellisessä sanonnassa (nro 9). Jos sanonnat esiintyisivät teoksessa peräkkäin tai samassa kappaleessa, olisi edelliseen sanontaan voinut hyväksyä käännökseen *tehdä mustia tekojaan*. Verbifraasi *делать шахер-махер* saa viron kielelle käännettynä leksikaalisesti ja semanttisesti samamerkityksisen vastineen (tavallisempi ilmaus viron kielellä on *teha igat sorti sahker-*

mahkerit). Suomen kielelle päin verbifraasi *делать шахер-махер* saa semanttisesti samanmerkityksisen vastineen.

11. И если они **краем уха** что-то **и слышали** о Екатерине Второй, то только потому, что её августейшее лицо изображено на сторублевых кредитных билетах.
Ja jos he **korvalehtensä reunoilla olisivatkin kuulleet** jotakin Katariina II:sta, niin se on tapahtunut vain siksi että hänen ylevät kasvonsa on kuvattu sadanruplansetelissä.
Ja kui nad **ongi kõrvaotsaga kuulnud** midagi Katariina Teisest, siisa ainult seetõttu, et tema kõrgeaulisim pale on kujutatud sajarublasel rahatähel.

RV tarjoaa kaksi samantyyppistä sanontaa *слушать в пол уха* (краем уха), joka tarkoittaa kuunnella puolella korvalla ja *слышать/ услышать краем уха* kuulla ohimennen. TSRJ tarjoaa sanonnalle *краем уха слушать что-нибудь* merkitykseksi toisella (puolella) korvalla kuunnella (uusi venäläis-suomalainen suursanakirja). Suomen kielessä on käytössä sanonta *kuunnella toisella* tai *puolella korvalla*, jonka merkitys on kiinnittämättä kovinkaan paljon huomiota kuulemaansa (EK: 81). NSSK 66 antaa sanan *kuunnella* merkitykseksi *`tarkata korvillansa, seurata kuulon avulla: kuunnella sivusta, toisella tai puolella korvalla`*. Suomenkielellä kuulostaa vähintäänkin omituiselle *korvanlehdellä kuunteleminen*. Käytössä ovat semanttisesti samanmerkityksiset sanonnat *kuulla ohimennen* tai *puolella korvalla*, joita kääntäjä kuitenkin ei ole käyttänyt. Kääntäjä on kääntänyt ajatuksen kohdekielelle fraasina, vaikka samanlaista kohdekielistä fraasia ei tunneta. (EKSS II/4) mukaan *puolella* tai *toisella korvalla kuunteleminen* tarkoittaa kuuntelemista ilman, että kiinnittäisi siihen erityistä huomiota, ohimennen. EKFA:n mukaan *poole kõrvaga kuulma* saa kolme merkitystä a) kuulemaan vain osan jutusta b) asia oli salainen, siitä puhuttiin vähän *toiset puhuivat, hän kuuli vähän sivusta* c) tuskin jotain kuulemaan, ei oikein ymmärtänyt/ kuullut (asia jäi epäselväksi, koska ei oikein kuullut). Ajatus saa kohdekielelle käännettynä semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksisen vastineen ja käännos on onnistunut. Täyttyvät EKFA:n *a* ja *b* määritelmät.

12. Вначале он, правда, был несколько растерян, дымил своей сигарой, бабушка, наверное **пилила его с утра до ночи**: завез Якоба в этот проклятый горолишко, недосмотрел, промограл, и вот результат – потеряли любимого сына.
 Aluksi hän tosin oli vähän hermostunut, tuprutti sikariaan, isoäiti oli ilmeisesti **sahannut häntä aamusta iltaan**: on saanut Jakobin muuttamaan tähän kirottuun kaupunkin, on lyönyt laimin ja päästänyt käsistään – ja sen seurauksena – he ovat menettäneet rakkaan poikansa.
 Tõsi algul oli ta veidi hajali, tossutas oma sigarit, küllap vanaema **näris ta kallal hommikust õhtuni**: vedasid Jakobisiia neetud linnanirusse, ei passinud peale, magasid maha, ja said tulemuse – kaotasime oma kalli poja.

NSRJ TS antaa sanalle *пилить* neljä merkitystä, joista päämerkitys on `erilaisten materiaalien sahaaminen viilalla`. Sanan kolmas merkitys on kuvaannollinen ja tarkoittaa `jnk kiusaamista, ahdistamista jatkuvilla käskyillä, pikkumaisilla takertumisilla ja moitteilla, moittien muistutteleamista asioista`. Suomalainen käänös *sahata aamusta iltaan* on käännetty sananmukaisesti. Tämä ratkaisu ei ole onnistunut ja siitä on syntynyt vieras, käsittämätön ilmaus. Suomen kielellä ovat esimerkiksi käytössä sanat *sättiä* (haukkua ja jauhaa) ja *nalkuttaa* (jauhaa), joista ensimmäinen tarkoittaa NSSK 66 mukaan `moittimista, soimaamista, morkkaamista, panettelua, parjaamista ja haukkumista`. Jälkimmäinen ilmaisu on saman sanakirjan mukaan `katkonainen, yksitoikkoinen, usein jatkuvuudellaan hermostuttavaa tai ärsyttävä ääni (usein motkottamisesta, toruskelemisesta)`.

EKSS (III/4) mukaan *kuv. närima* tarkoittaa `jnk kiusaamista toistuvilla ja moittivilla puheilla, syytöksillä tai marinalla`. Viron kielelle sanonta *пилить с утра до ночи* saa vastineeksi leksikaalisesti erimerkityksisen ja semanttisesti samanmerkityksisen vastineen. Suomen kielelle sanonta on käännetty sananmukaisesti ja on mielestäni epäonnistunut. Käännöksessä oli voinut käyttää verbejä *sättiä* ja *nalkuttaa*.

13. ...могли её подвергнуть таким пыткам, которые **развяжут язык** кому угодно.
 ...kiduttaa häntä sillä tavalla, että se **kääntää** kenen tahansa **kielen**.
 ...niisuguseid piinamisi, mis igaühe **keelepaelad** oleksid **valla päästnud**.

TSRJ mukaan verbifraasilla *развязать язык* on kaksi merkitystä: a) aloittaa puhuminen vapaammin ja halukkaammin b) pakottaa puhumaan. Tässä kontekstissa A. Rybakov on tarkoittanut b-vaihtoehtoa. NSSK 66 mukaan sanan *кääntää* perusmerkitys on *muuttaa jonkun asentoa tai suuntaa*. EK mukaan *kääntää* voi päätä (saada joku toisiin ajatuksiin), kelkkansa tai purjeensa (muuttaa jyrkästi mielipidettä), selkensä (hylätä joku tai jokin, luopua jostain), takkia tai turkkia tuulen mukaan (vaihtaa mielipidettä vallitsevien olosuhteiden mukaan) ja poskea (olla vastaamatta väkivaltaan väkivallalla). Kumpikaan

edellä mainituista teoksista eikä myös Googlen haku määrittele verbifraasia *kääntää kieli*. Kääntäjä on kääntänyt verbifraasin *развязать язык* käyttämällä henkilökohtaista ekvivalenttia. Sanontatapa ei erotu muista fraaseista muuten kuin että sitä ei esiinny muualla, kuin kyseisen kääntäjän teoksessa. Mielestäni kontekstiin sopii kaksi vaihtoehtoa: verbi a) *pehmittää*, jonka perusmerkitys on tehdä pehmeä(mmä)ksi, löyh(emmä)ksi, pehmentää, norjistaa. *Kuv. ja abs.* merkityksessä pehmittää voi esim. selän `antaa jollekin selkään; nyrkkeilijä pehmitti vastustajansa toisessa erässä` (NSSK 66) tai b) *saada kenet tahansa puhumaan*. Suomen kielelle sanonta on käännetty sananmukaisesti ja on mielestäni epäonnistunut. EKFA ja EKSS (II/1) antavat verbifraasin *keelepaelu vallandama/ lahti päästma* määritelmäksi puhumaan pakottamisen niin fyysisen kurituksen kautta kuin myös psyykkisesti painostaen. Myös alkoholi voi *keelepaelu valla päästa*. Vironkielelle käännettynä verbifraasi *keelepaelu valla päästmä* saa vastineeksi leksikaalisesti ja semanttisesti samanmerkityksisen vastineen.

14.ОН СЛОВ НА ВЕТЕР НЕ БРОСАЛ.
 ...hän ei **heittänyt lupauksiaan tuuleen**
 ...ei olnud ta sihuke mees, kes **sõnu tuulde loobib**.

FSRJ mukaan verbifraasi *бросать на ветер слова* tarkoittaa turhien sanojen lausumista. Suomen kielellä on käytössä sanonta *pieksee* tai *pieksää tuulta*, joka tarkoittaa joutavien puhumista ja touhuamista turhaan. NSSK 66 mukaan lupauksia tehdään, annetaan tms. Siinä kuitenkin ei mainita sanontaa *lupauksien tuuleen heittämistä*. Saman sanakirja mukaan *tyhjä lupaus* kertoo perusteettomasta, perättömästä, aiheettomasta, turhasta tai löyhästä asiasta. MOT tarjoaa ilmaisun *piestä* suuta, joka tarkoittaa `puhella joutavia myös haastaa riitaa`.

A. Rybakovin teoksessa esiintyy suhteellisen lähekkäin kaksi sanontaa: *heittää lupauksia tuuleen* ja *heittää rahaa tuulen vietäväksi*. Suosittelen ensimmäisen verbifraasin vaihtamista NSSK 66 tarjoamaan vaihtoehtoon *antaa tyhjiä lupauksia* ja jälkimmäisen jättämistä alkuperäiseen muotoon. Kääntäjä on kääntänyt sanonnan fraasiksi, vaikka vastaavaa ilmaisua kohdekielellä ei käytetä (*huom. runoissa*). VFEV antaa verbifraasille *бросать на ветер слова* määritelmäksi *puhua turhaan*. EKSS (VI/3) mukaan ilmaisu *tuulde loopima* tarkoittaa kuluttamista turhaan (esim. rahaa) *see mees sõnu tuulde ei loobi*. Myös EKFA:n mukaan verbifraasi *tühjade sõnade tuulde pillamine* tarkoittaa suulla suurten tekojen tekemistä. Kääntäen viron kieleen päin kääntäjä on turvautunut antonyymiin:

- он слов на ветер **не бросал**
- ei olnud ta sihuke mees, kes sõnu tuulde **loobib**

Kääntäjä on löytänyt kohdekielellä semanttisesti ja leksikaalisesti vastaavan sanonnan.

15. Давать **деньги** Терещенко – это значит **выбрасывать их на ветер**
Rahan antaminen Terestsenkolle merkitsee sen **heittämistä tuulen vietäväksi**...
Anda Terestsenkole **raha**, tähendab seda **tuulde loopida**...

FSRJ mukaan *бросать на ветер* tarkoittaa rahojen, omaisuuden tai varallisuuden turhaa ja järjetöntä kuluttamista ja tuhlaamista. NSSK 66 tuntee verbifraasin *kylvää rahaa*, joka tarkoittaa `rahan tuhlaamista`. SVEV tarjoaa suomenkielisen verbifraasin *heittää rahansa kaivoon*, joka myös tarkoittaa rahan tuhlaamista. Kääntäjä tarjoaa oman, semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksisen vastineen kohdekielellä, joka on ymmärrettävä ja sopii kontekstiin. Suomen kielessä on käytössä sanonta *heittää rahaa kaivoon* tai *kankkulan kaivoon*.

Edellä mainittu teos tarjoaa vironkieliset sanonnat *raha tuulde viskaminen* (rahan heittäminen tuulen vietäväksi) ja *raha raiskaminen* (rahan tuhlaaminen), jotka tarkoittavat rahan tuhlaamista. Virontaja on löytänyt kohdekielellä semanttisesti ja leksikaalisesti vastaavan sanonnan.

16. ...и **пройдя огни и воды и медные трубы**, не пропав в тюрьмах и лагерях, решила, что и здесь не пропадёт. ...
ja koska ei **monessa liemessä parkkiutuneena** joutunut vankiloihin eikä leireille, päätti ettei nytkään joudu.
...ja **käinud läbi tulest, veest ja vasktorudest**, jäänud ellu vangimajades ja laagrites, leidis, et jääb ellu ka siin.

SPF tarjoaa sanonnan *пройти сквозь огонь и воду (и медные трубы)*, jonka merkitykset ovat seuraavat a) elämäkokenut ihminen, joka on kokenut elämänsä aikana paljon b) henkilö, jolla on takana vaikea ja ei aivan moitteeton menneisyys; myös umpikiero tai huijari c) naishenkilö, jolla on huonot käytöstavat. Myös kansainvälisesti tunnettu muinainen sanonta liittyy käsitteeseen *божий суд*, jossa *vettä* ja *tulta* kuvaillaan puhdistavina välineinä. Liite *и медные трубы* on todennäköisesti otettu käyttöön vuonna 1812 käydyn sodan aikana. Vaskiputket kuvaavat maineen ja kuuluisuuden saavuttamista. Toisen version mukaan *и медные трубы* liittyy pirtun valmistamiseen, jossa kiehuvan veden ja maltaiden seos johdettiin vaskiputken läpi.

A. Rybakov on käyttänyt sanonnan a -vaihtoehtoa. Suomen kielellä on käytössä sanonta *monessa liemessä keitetty*, joka on ilmaus (yleensä postitiivinen) henkilöstä, jonka elämäkokemus on karttunut monissa ammateissa. Sanonnan gastronomisesta ilmiöstä huolimatta elintarvikealalla ei tunneta useammassa liemessä keittämistä. NSSK 66 mukaan substantiivin *liemi* päämerkitys on lihasta, kalasta tai vihanneksista keitetty nestemäinen ruokalaji, josta kiinteät ainekset on siivilöity pois. Sanan kolmas (*kuv.*) merkitys on negatiivisen sävyinen ja sitä käytetään puhuttaessa viinasta, harvemmin muista juomista tai nesteistä, esim *olla liemessä, joutua liemeen, monessa liemessä keitetty*. Kuitenkin EK mukaan *monessa liemessä keitetty* tarkoittaa monessa mukana ollutta, ja kovien kokemusten parkkiinnuttamaa henkilöä. Nominatiivifraasi *monessa liemessä parkkiutunut* saa suomenkielelle käännettynä semanttisesti täysin vastaavan sanonnan. Öimin mukaan *tulest ja veest läbi minema* saa kaksi merkitystä a) kokemaan monenlaisia vaikeuksia elämän aikana, joutua moniin eri tilanteisiin b) olla valmiin joka tilanteeseen, olla pelkämättä mitään. Myös EKFA:n mukaan verbifraasi *tulest, veest ja vasktorudest läbi minema* tarkoittaa kaikkien vaikeuksien voittamista. Verbifraasi *пройти огни и воды и медные трубы* on käännetty viron kielelle semanttisesti ja leksikaalisesti vastaavalla sanontatavalla ja käännös on onnistunut.

17. Теперь вам понятно механика, или я должен всё это **разжевать и положить вам в рот.**
 Ettekö ymmärrä vai **täytyykö minun vielä iskeä se kovaan kalloon?**
 Kas nüüd on selle asja mehhaanika teile selge, või **pean ma selle läbi mämmima ja teile suhu toppima?**

SVEV mukaan *kovakalloisella* henkilöllä on ns. `huono tai kova pää`. Myös NSSK 66 mukaan *kovakalloinen* on huono-oppinen ihminen. Verbin *iskeä* päämerkitys on lyödä terävästi tai voimakkaasti, tarkoittaa myös jatkuvaa lyömistä, takomista tai hakkaamista. Abstraktissa ja kuvaannollisessa merkityksessä verbifraasi *iskeä (tietoa tyhmien oppilaitten) kalloon* saa merkitykseksi huono-oppisten ihmisten opettamista. Saman sanakirjan mukaan verbin *iskeä* synonyymiksi tarjotaan verbiä *päntätä iskeä* (= päntätä päähänsä läksyjä). Käännös suomen kieleen päin on varsin onnistunut, koska kääntäjä on löytänyt semanttisesti vastaavanfunktioisen fraseologismien. Myös vilkaisu osoitteeseen www.google.fi osoittaa, että suomen kielessä on käytössä ilmaisu *iskeä* (nyrkillä, vasaralla) *kalloon; lyödä kalloon; humahtaa kalloon; mennä perille kalloon* jne. VFEV mukaan halveksiva verbifraasi *разжевать и положить в рот* tarkoittaa yksinkertaista ja pelkistetysti jlk:n jonkun asian selittämistä. Sanonnan vironkielinen vastine on *pudi valmis tegema ja suhu panema* tai *läbi*

nämmutama ja (kellelegi) suhu panema. Yleisesti kansan keskuudessa on käytössä semanttisesti samafunktionen verbifraasi *puust ette tegema ja punaseks värvima*. Sillä tavalla sanotaan, kun joku ei ole kovasta yrityksestä huolimatta jtk. selitystä ymmärtänyt. Myös viron kielellä kääntäjä on löytänyt semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksisen vastineen.

18. Если при нём заходила речь о литературе или вообще о том, чего он не знал, лицо его делалось обиженным, и он презрительно говорил: «Брось **губами шлепать!**» - или обзывал нас «гнилыми интеллигентами».
Jos hänen läsnäollessaan puhe siirtyi kirjallisuuteen tai ylipäättänsä johonkin sellaiseen mitä hän ei tiennyt, hän näytti loukkaantuneelta ja sanoi halveksivasti: **Älä läpsyttele huuliasi.**“
Tai nimitti meitä „lahoiksi intelligenteiksi“.
Kui tema juuresolekul jutt kaldus kirjandusele või üldse millelegi, mdia tema ei teadnud, ilmus ta näole solve ja ta ütles põlastavalt: „**Jätä oma mokakobin!**“, või siis sõimas meid jälle repetunud intelligentideks.

SU mukaan verbin *шлепать* päämerkitys on lyödä melulla, lappeittain jollain pehmeällä, joustavaalla esineellä; läpsäyttää selkään t. poskiin. Verbin kolmas merkitys läpsäyttää jotakin käyttäen tai jollakin läpsäyttää jotakin vastaan (lattealla esineellä) *hän läpsytteli hassusti huulillaan ja mumisi* (M. Gorkij).

NSKK 66 mukaan verbi *läpsytää* tarkoittaa lyömistä sillä tavalla, että syntyy läpsyvä ääni *kävellä läpsytellä paljain jaloin*. Läpsytellä voi myös käsiään/ käsillään *läpsytti hevostaan onnistuneen ravin jälkeen* (USKSK). Sanonta on käännetty ilman, että kohdekieleen olisi syntynyt varsinaista fraasia. UVSSK mukaan suomen kielessä on käytössä sanonta *iho umpeen* tai *turpa tukkoon*, joka tarkoittaa suun kiinni pitämistä ja jonka EK määrittelee slangisanonnaksi. NSSK 66 tarjoaa substantiivin *hölynpöly*, jonka ensisijainen merkitys on *ei hitustakaan t. ei vähääkään*. Toisena merkityksenä on `puhua hölynpölyä` (joutavia, pötyä, palturia, puuta heinää), joka sopisi käännökseen. Kääntäjä on kääntänyt sanonnan kuitenkin sananmukaisesti ja lopputulos ei ole onnistunut. EKFA:n mukaan viron kielellä käytössä oleva ilmaisu *jätä oma mokakobin* tai *pane suu kinni, süda jahtub ära* tai *pea oma suu kinni, sitt jahtub ära* sanotaan ihmisestä, joka puhuu ja valehtelee paljon tai se on myös kehoitus olla hiljaa ilmaan minkäänlaisia selityksiä. Virolainen sanonta *jätä oma mokakobin* vastaa semanttisesti venäjänkielistä verbifraasia *губами шлепать*.

19. Дедушка был умный, Иосиф – хитрый и вероломный, одним хамил, перед другим подхалимничал, лозунг его был такой: «Ласковое теля двух маток сосёт.»
Isoisä oli viisas, Iosif taas viekas ja petollinen, toisille hän oli hävytön, toisten edessä taas liehittäjä, hänen tunnuslauseensa oli seuraava: «**Lempeä vasikka imee kahta emoa.**»
Vanaisa oli tark, Jossif aga kaval ja sõnamurdlik, ühtede vastu oli jäme, teiste ees puges, tema loosung oli: **Uje utuke tissib kaht ema korraga.**

Kontekstin mukaan Iosif oli henkilö, joka tuli ihmisten kanssa toimeen, kuitenkin omaa etua tavoitellessaan huijasi kaikkia. Vladimir Dalin selittävä sanakirjassa (TSD) on esitelty sananlasku *ласковое телятёнок двух маток сосет, а бодливое и одной не увидит*, josta kirjailija on muotoillut verbifraasin.

Mielestäni suomenkielellä käytössä olevat käytössä olevat sanonnat *ei ole ensi kertaa pappia kyydissä ja hyvää pataa kaikkien kanssa* voisi yhdistää tässä kontekstissa yhdeksi sannonnaksi. SFS ja EK mukaan *ei ole ensi kertaa pappia kyydissä* sanotaan tottuneesta ja asiaan perehtyneestä ihmisestä ja EK mukaan sanonta *olla hyvää pataa kaikkien kanssa* tarkoittaa hyvissä välissä olemista jnk. kanssa. Kääntäjä on yrittänyt kääntää sanonnan fraasina vaikka kohdekielellä ei tunneta sanontaa *lempeä vasikka imee kahta emoa*. Ilmaisuu on suomen kielellä täysin uusi, se on läpinäkyvä ja siitä pystyy päättämään sen merkityksen.

20. Не **выпуская из рук бразды правления**, всё же, следуя влиянию отца, чувствуя некоторую вину перед ним...
...vaan **laskematta ohjaksia käsistään** osoitti tälle mahdollisuuksiensa mukaan kunnioitusta
...**valitusohje pihust laskmata**, kuid alludes isa mõjule, tema ees end kuidagi süüdlasena tundes ..

US mukaan vanhahtavaa substantiivina *бразды* (suitset) käytetään vain sanaliittona yhdessä substantiivin *правление* kanssa (*бразды правления- hallitusohjat*), joka tarkoittaa valtaa ja johtamista *принять бразды правления*. Suomenkielellä on käytössä semanttisesti vastaavanmerkityksinen verbifraasi *ottaa ohjat käsiinsä* tai *tarttua ohjaksiin*, jonka merkitys on johtajuuden ottaminen omiin käsiin (SVEV). Kääntäjä on löytänyt semanttisesti sopivan käännösvastineen ja käännös on varsin onnistunut. EKFA mukaan *ohjad on käes* tarkoittaa `talon isäntää` tai `johtopaikalla olevaa henkilöä`. Myös viron kieleen päin käännös on onnistunut.

21. И хотя некоторые **подбирали ключи под моего отца, кололи Сидорову глаза**, что отец из Швейцарии, но Сидоров не обращал внимания, держался за отца, и всё у них было в порядке.

Ja vaikka jotkut **katsoivat karsaasti** isää ja **pistelivät Sidorovia siitä**, että hän oli sveitsiläinen, niin Sidorov ei kiinnittänyt siihen huomiotota vaan piti isän puolta, ja kaikki oli heillä järjestyksessä.

Ja kuigi mõned **üritasid isale miini alla panna, puhusid Sidorovile ette**, et isa on Sveitsist pärit, siis Sidorov ei pööranud sellistele asjadele tähelepanu, hoidis isa poole ja neil oli kõik korras.

- a) Selvästikään suomalainen kääntäjä ei ole ymmärtänyt venäjänkielistä sanontaa *подбирать ключ*. Sanontaa käytetään tavallisesti preposition *к* kanssa, eli ikään kuin valikoidaan oikeaa avainta, jolla jokin / joku aukeaa (myös yritetään löytää oikea sävel, millä jonkun kanssa on keskusteltava). Tässä tapauksessa kirjailija on kuitenkin käyttänyt prepositiota *под*, mikä viittaa siihen, että yritetään löytää keino, jolla voidaan 'kaivaa maata' jonkun alta, eli selvästikin yritetään etsiä vikoja tai heikkoa kohtaa (Tommola). NSKK 66 mukaan adverbiaalifraasi *katsoa karsaasti* tarkoittaa jonkun katsomista kierosti tai epäluuloisesti. EKSS (III/3) mukaan substantiivi *miina* on 'kotelossa sijaitseva sytyttimellinen räjähdyspanos'. EKFA:n mukaan *miini otsa sattuma* tarkoittaa 'vastoinkäymistä, huijatuksi tulemistä tai odottamatonta (loppu)tulosta'.
- b) TSU mukaan verbin *колоть* merkitys on 'murskata, pirstoa, halkaista t. hajottaa' *колоть лёд*. Sanakirja antaa verbin kuudenneksi merkitykseksi määritelmän haavoittaa, piikitellä, nälvä, pilailua t. irvailua. Verbigraasi *колоть глаза (кому? чем?)* tarkoittaa jnk. nuhtelemista t. moittien muistuttelemistä, häpäisemistä, jlk. epämiellyttävän tunteen aiheuttamista. NSSK 66 mukaan jonkun pisteleminen tarkoittaa pisteliäästi puhumista, piikittelyä, leukailua t. irvailua. Kääntäjä ei ole löytänyt kohdekielellä vastaavaa fraasia ja on kääntänyt ajatuksen ilman, että kohdekieleen olisi syntynyt varsinaista fraasia. VFEV antaa verbifraasille *колоть глаза* merkityksen 'aiheuttamaan jollekin katkeruutta tai ärtymystä'. Ilmaisun vironkielinen vastine on *meelt möruks tegema t. meelehärmi valmistama t. pinnuks silmas olema* (olemassaolollaan jotakuta ärsyttämään: Fraseologia sõnaraamat: Õim). Vironkielinen sanonta *ette puhuma* tai *ette rääkima* tarkoittaa valehtelemista tai valittamista jostakin (EKSS: IV/3).

22. ...он с удовольствием **насолил бы родной сестре**, взяв её мужа в напарники. И матери приходилось смотреть в оба, чтобы, с одной стороны... ..
hän olisi mielihyvin **tuottanut surua omalle sisarelleenkin** ja ottanut hänen miehensä mukaan seikkailuihin. Äiti joutui siis pitämään silmällä molempia, jotta he eivät toisaalta.....
.suurima mõnuga oleks ta oma lihasele õele, tolle meest kampa tõmmates, **soola saba peale riputanud**. Ja **tuligi emal silmad lahti hoida...**

- a) US mukaan puhekielinen verbi *насолить* tarkoittaa jollekulle epämiellyttävän tilanteen järjestämistä. Suomen kielellä ei löydy vastaavaa semanttisesti samamerkityksistä fraasia. Käytössä oleva vastaavafunktioinen, mutta semanttisesti erilainen verbifraasi *astua varpaille* on lievempi ilmaisu ja tarkoittaa EK mukaan jonkun oikeuksien, edun, ylpeyden tai kunnian loukkaamista. Kääntäjä on kääntänyt ajatuksen ilman, että kohdekieleen olisi syntynyt varsinaista fraasia. Vironkielinen verbifraasi *soola saba peale riputama* (сыпать соли на хвост) tarkoittaa jollekin kiusan tekemistä ja on semanttisesti samamerkityksinen sanonta.
- b) SU mukaan venäjänkielinen puhekielinen verbifraasi *глядеть или смотреть в оба* tarkoittaa ` seuraamista tarkkaavaisesti ja valppaasti myös varovaisuutta`. Suomenkielinen verbifraasi *pitämään silmällä molempia* tai *pitää silmänsä auki* tarkoittaa `valvoamista, vartioimista t. huolehtimista jostakin`. Käännös sopii hyvin tekstiin. Myös vironkielinen verbifraasi *silmi lahti hoidma* tarkoittaa huolellista seurantaa, olemalla valpas ja varovainen. Näin ollen käännökset molempiin kieliin päin saavat semanttisesti samanmerkityksiset vastineet ja käännökset ovat onnistuneita.

23. Вы, надеюсь, понимаете, какой **блин** я из него **сделал**.
Toivon teidän ymmärtävän, **millainen puuro siitä syntyy**.
Loodetavasti te mõistate, **mihukese kotleti ma temast tegin...**

Venäjällä tehdään riitatilanteessa vastapuolesta *lettu* tai *pihvi*, virossa *pihvi* ja *murska* (myös tuusan nuuska), kääntäjän mukaan suomessa siitä syntyy *puuro*. Venäjänkielinen sanonta *сделать котлету* (myös *сделать блин*) tarkoittaa TSRJ mukaan `jnk haukkumista lyttyyn tai sättimistä ja läksyttämistä pahanpäiväisesti, myös pieksää tai hakata *котлету сделать из кого-нибудь*. Suomenkielisissä sanakirjoissa ei ole määritelty sanontaa *puuron syntymisestä*. Kuitenkin subs. *puuro* on verrattavissa suomenkieliseen *soppaan*, koska se antaa ymmärtää, että kaikki asiat eivät ole kunnossa *esim. заварить кашу – keittää soppaa; расхлёбывать кашу – selvittää sotkut*; (UVSSSK) *esitys meni aivan puuroksi* (USKSK). Kaikki sanonnat ovat kuitenkin negatiivisen sävyisiä. Suomenkielellä on käytössä ilmaisu *märkä rätti* tai *läntti*, jonka päämerkitys on olla erittäin väsynyt (EK). `Märällä rätillä` tarkoitetaan myös fyysisen väkivallan tulosta. Internetin sivulla www.google.fi on ajoittain

käytetty ilmaisua *märkä rätti* kurituksen merkityksessä esim. *vähemmälläkin riepotuksella hänestä olisi pitänyt tulla märkä rätti*. Kääntäjä on myös käyttänyt passiivimuotoa, josta ei selviä tekijä vrt. *Вы, надеюсь, понимаете, какой блин я из него сделал* = *toivon teidän ymmärtävän, millainen puuro siitä syntyy*. Mielestäni kääntäjä ei ole ymmärtänyt ajatusta. EKSS (II/3) mukaan *pihvin* tekeminen tarkoittaa uhkailua *jos sä vielä paljon puhut, teen sinusta pihvin*. Kääntäjä on löytänyt kohdekielellä semanttisesti samanmerkityksisen vastineen ja käännös on onnistunut.

24. Только хорошо знавшие папу люди понимали и знали, что виноватое выражение у него от смущения, от деликатности, от того, что именно из-за него **заварилась** такая **каша**..
 Ainoastaan isän hyvin tuntevat ymmärsivät ja tiesivät. Että hänen syyllinen ilmeensä johtui hämmennyksestä ja hienotunteisuudesta, siitä, että nimenimaan hänen takia oli **keitetty** tällainen **soppa**...
 Ainult need inimesed, kes isa hästi tundsid, mõistsid ja teadsid, et süüdlaslik ilme tuli kohmetusest ja delikaatsusest, sellest, et just nimelt tema pärast oli selline **puder kokku keenud**...

TSUn mukaan verbifraasin *заварить кашу* merkitys on `luoda ongelmallinen tai työläs tilanne`. UVSSK mukaan *заварить кашу* tarkoittaa `sopan keittämistä`. Kääntäjä on löytänyt suomen kielellä semanttisesti vastaavan verbifraasin. VFEV määrittelemän *заварить кашу* mukaan `edessä on ongelmallinen, sekava, epämiellyttävä ja monimutkainen tilanne`. Sanakirjan mukaan vironkielinen vastine on *suppi kokku keetma*, joka tarkoittaa `kaiken sotkemista, sekaannuksen aiheuttamista, valehtelimista tai jonkun epämiellyttävään tilanteeseen asettamista` (Õim). Kääntäjä on löytänyt viron kielellä leksikaalisesti ja semanttisesti samamerkityksisen vastineen ja käännös on onnistunut. Suomen kielelle on kääntäjä löytänyt semanttisesti vastaavanmerkityksisen vastineen.

25. Словом, кому-то Сидоров **пришелся не по нутру, наступил кому-то на мозоль, состряпали дело**, написали фельетон...
 Lyhyesti sanottuna Sidorov ei ollut jonkun mieleen, hän oli **astunut jonkun liikavarpaalle**, siitä oli **keitetty soppa ja** kirjoitettu artikkeli...
 ...Sidorov **käis kellegi maksa peale, oli kellelegi konnasilmale astunud, klopsiti kokku süüasi**, kirjutati fõljeton...

a) SU antaa sanalle *нутро* päämerkitykseksi `sen, mikä sijaitsee syvällä`. Substantiivin neljäs merkitys tarkoittaa ihmisen sisäistä maailmaa, sielua *по нутру кому (разг.) - по нраву, нравится. Лаврецькому такое множество народа было не по нутру. Тургенев* (SU). Suomen kielelle ajatus *ei ollut jonkun mieleen* on käännetty ilman, että kohdekieleen olisi syntynyt fraasia. Ilmaus on kuitenkin ymmärrettävä ja toimii tekstissä. Samassa lauseessa on pilkulla erotettu kolme fraasia, joten yhden poisto tai vaihto sananmukaiseen ilmaisuun ei huononna tekstin sisältöä ja ymmärtämistä. Viron kielellä on käytössä sanonta

ajama kellegi kopsu/sapi üle maksa (sanasanalta: `keuhkot menevät yli maksan`). Näin sanotaan ihmisesta, joka suuttuttaa jonkun (EKFA ja Öim). Myös sanonnan *käima maksa peale* metafora on ymmärrettävä eikä sanonta jää epäselväksi.

b) Venäjänkielinen verbifraasi *наступит кому-то на мозоль* tai *не дать в обиду, не дать наступить себе на ногу* (синонимы: краткий справочник) saa viron kielellä *astuda kellegi konnasilmale* semanttisesti ja leksikaalisesti täysin vastaavan käänkösvastineen (verbifraasin). Suomen kieleen päin käännettäessä käänkö on hieman vieraannuttava, mutta kuitenkin ymmärrettävä. Suomen kielessä on käytössä sanonta *astua jonkun varpaalle*. Kääntäjä on lisännyt *liika-* määritelmän. MOT mukaan liikavarvas on `varpaaseen yleensä kengän hankauksesta t. puristuksesta syntynyt (kipeä) känsä`. VFEV mukaan verbifraasi tarkoittaa jonkun asian tekemistä siten, että se loukkaa tai koskettaa kipeästi jotakuta. Kääntäjä on löytänyt kohdekielellä semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksisen vastineen ja käänkö on onnistunut.

c) UVSSK antaa verbin *состряпать* ensisijaiseksi merkitykseksi `kokata, laittaa ruokaa tai sepustaa, panna kokoon`. Venäjänkielinen verbifraasi *состряпать какое-либо дело* tarkoittaa `jk jutun keittämistä kokoon` (UVSSK). Kuitenkin suomenkielisestä verbifraasista *keittää soppa* puuttuu tieto alkavasta oikeudenkäynnistä. Mielestäni kääntäjä ei ole ymmärtänyt venäjänkielisen sanonnan *состряпать дело* merkitystä. EKSS mukaan *kokku klopsima* päämerkitys on `nopeasti, käteen osuvista materiaaleista jotain nopeasti valmiiksi kyhäämään *kokkuklopsitud süüasi*`. Venäjänkielinen verbifraasi saa viron kielelle käännettynä semanttisesti samanmerkityksisen vastineen ja käänkö on onnistunut.

26. Дать меня угробить – значить **подорвать престиж** нашего учреждения...
Antaa mahdollisuus nõyruyttää laitoksensa insinööriä, toisin sanoen horjuttaa laitoksensa arvovaltaa...
Ta mõistis, et lasta mind jalust lüüa oleks tähendanud meie asutuse **prestiiži õõnestamist...**

TSRJ mukaan verbin *подорвать* päämerkitys on `tuhoaminen räjähdyksellä`. Verbin *kuv.* merkitys on `tuottaa jollekin vahinkoa tai haittaa *tuhota jonkun arvovaltaa*`. NSRJ TS mukaan substantiivit *престиж* ja *авторитет* ovat synonyymisiä sanoja. MOT'n mukaan *horjuttaa* tarkoittaa `saattaa horjumaan *horjuttaa jonkun uskoa, luottamusta, asemaa tai arvoa*` (NSSK 66). Venäjänkielinen verbifraasi *подорвать престиж* saa suomen kielelle käännettynä semanttisesti samamerkityksisen vastineen ja käänkö on onnistunut. Öimin mukaan *jalgealuse õõnestamine* tarkoittaa `jollekin pahan aiheuttamista salaa`. Myös viron kieleen päin käänkö on onnistunut.

27. А драники – картофельные оади с мёдом, сметаной или грибами – **пальчики оближешь**
Entä dranikit – perunaletut, joita syödään hunajan, smetanan tai sienten kera – **niiden jälkeen nuolet sormesikin!**
Ja dranikud – kartulikoogid meega, hapukoore või seentega, **keele viivad alla!**

Venäjänsuomalista verbifraasi *пальчики оближешь* käytetään kuvailemaan tilannetta, kun jokin ruoka tai juoma on maistuva, ruokahalua herättävä ja suurta mielihyvää tuottava (FSRJ). EK antaa kaksi kontekstiin sopivaa ja suomen kielellä käytössä olevaa sanontaa *sulaa suussa, sulaa kielelle* tai *vie kielen mennessään*. Siten puhutaan, kun jokin asia on todella maistuvaa. Kääntäjä on yrittänyt kääntää verbifraasin *пальчики оближешь* kohdekielille sananmukaisesti samantapaisella verbifraasilla, mutta samanlaista fraasia kohdekielillä ei tunneta. Käännös on vieraannuttava ja sananmukainen.

Jos jokin asia on viron kielellä maistuvaa, niin se vie kielen mahaan, kurkkuun tai alas (EKFA). Kääntäjä on löytänyt viron kielellä semanttisesti täysin vastaavan fraasin.

28. Папа сказал, что всё это чепуха, неправда, **яйца выеденного не стоит**
Isä sanoi, että tuo kaikki on hölynpölyä ja valhetta, joka ei merkitse mitään.
Isa ütles, et see kõik on jama, lori, **ei ole mitte tühja munakoortki väärt.**

SPF mukaan sanonta *выеденного яйца не стоит* tarkoittaa `tyhjänpäivästä asiaa, jolla ei ole mitään merkitystä`. Suomen kielelle sanonta on jätetty kääntämättä ja sanonnan merkitys selviää tekstistä. Kuitenkin mahdollisuuksien mukaan on aina pyrittävä löytämään vastaava kohdekielinen sanonta. Jo 1966 julkaistussa NSSK 66 löytyy sanonta *jokin ei ole puolen pennin arvoinen, jokin ei maksa edes puolta (palanutta) penniä*. Sanonnan vironkielinen vastine SVEV mukaan on `ei maksa punast krossigi` tai `on täiesti väärtusetu`. Edellä mainitun lisäksi viron kielellä on käytössä myös sanonta *ei ole tühja munakoortki väärt*, jota käytetään tyhjänpäiväisen ja merkityksettömän asian kuvaamisessa (EKFA). Verbifraasi *яйца выеденного не стоит* saa viron kielellä käännettynä semanttisesti samanmerkityksisen vastineen.

29. Однако **своей болезнью никогда не прикрывался**, ни от чего не отлынивал.
Kuitenkaan **hän ei koskaan vedonnut sairauteensa** eikä karttanut mitään.
Siiski oma **haiguse taha ta iialgi varju ei pugunud**, millegi eest kõrvale ei viilinud.

UVSS mukaan *кив. прикрыться* tarkoittaa `verhoutumista tai piiloutumista, myös kilpenään käyttämistä`. NSSK 66 antaa verbille *vedota* neljä merkitystä, joista kolmas merkitys vastaa kontekstin merkitystä: `menettelyssään nojata, nojautua, turvautua johonkin, ottaa jotakin perusteeksi, tueksi menettelylleen, viitata johonkin tai esittää jotakin

menettelynsä tai käsityksensä tueksi tai puolustukseksi esim. *Vedota ennakkotapaukseen`*. Myös Öim tarjoaa samanlaisen määritelmän verbifraasille (*millegi*) *taha pugema*. EKFA tarjoaa synonyymisen sanonnan *numbrit tegema* (tehdä numeroa). Myös suomen kielellä on yleisessä käytössä sanonta *tehdä jostain asiasta suurta numeroa*. Verbifraasi *прикрыться своей болезнью* saa suomenkielille käännettynä semanttisesti samanmerkityksisen vastineen ja vironkielille käännettyynä semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksisen vastineen.

30. ..всё это отодвинулось в глубь времени, потонуло, как говорится, в океан забвения.,
...kaikki tämä siirtyi ajan pimentoon ja painui, kuten on tapana sanoa, unohduksen valtamereseen.
...kõik see vajus ajahõlma, uppus, nagu öeldakse, unustusmerre.

NSSK 66 antaa neljä merkitystä verbistä *painua*, joista ensimmäisen merkityksen *abstr.* ja *kuv.* merkitys a) vaipua uneen tai horrokseen ja b) jokin painuu, häipyä tai vaipuu unholaan. Sama sanakirja tarjoaa substantiiveille *unhoitus* tai *unohdus* seuraavat *kuv.* esimerkit: *pelastaa jtk unohdukselta; jäädä, peittyä unohduksen yöhön ja hautautua unohduksiin*. Verbifraasit *siirtyä ajan pimentoon* ja *painua unohduksen valtamereseen* ovat juhlallisen kauniita ja sopivat mielestäni hyvin kontekstiin. Myös runokielessä käytetään sanontaa *puudottaa, hukkaa* tai *kuljettaa unohduksen valtamereseen*. Lähdekielisessä sanonnassa esiintyy ilmaisu *kuten on tapana sanoa*, jonka suhteen kääntäjän olisi syytä olla varuillaan eikä kääntää tekstiä automaattisesti (VAKKI IV: 104), koska kohdekielessä välttämättä sen tapaista sanontaa ei tunneta. Käännöksessä esiintyvä kiilalause tekee lauseesta myös raskaan. Suomen kieleen päin ajatus on käännetty vieraannuttavasti. Öimin mukaan *ajahõlma vajuma* tarkoittaa `unohtamista, poistumista käytöstä tai mielestä`. VFEV tarjoaa sanonnalla synonyymien *быльем поросло* (sammal kasvaa peale) on semanttisesti samamerkityksinen kun *отодвинулось в глубь времени, потонуло, как говорится, в океан забвения*. Näin sanotaan silloin, kun jotakin on unohdettu, `jollekin on sammal tai ruoho kasvanut päälle tai jokin on painunut unholaan`. Verbifraasi saa niin suomen kuin myös viron kielelle käännettynä semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksisen vastineen ja on onnistunut käänös.

31. ...то у этого начальства душа уходит в пятки и оно прячется
... niin tuon päällystön rohkeus laskee jalkoihin ja päällystö piiloutuu. .
..vajub neil ülemustel süda saapasäärde ja nad poevad peitu.

UVSSS määrittelee verbifraasin *душа уходит в пятки* seuraavalla tavalla *sydän on (oli) kintaan peukalossa*. EK mukaan jos *sydän on kintaan peukalossa* tarkoittaa jonkun hädässä olemista eikä viittaa suoranaiseen pelkotilaan. NSSK 66 mukaan *subs. hätä* merkitys on `vaikea, ahdistava, huolestuttava, vaivaava tila, ahdistus, ahdinko tai vaiva`. SVEV mukaan sanonta *sydän on kintaan peukalossa, kourassa tai kurkussa* tarkoittaa `pelon tuntemista`. Jos Venäjällä ja Virossa pelkotiloja määritellessään *sydän menee jalkoihin*, niin Suomessa *sisu nousee kaulaan* (halu tehdä jotain, mutta rohkeus kuitenkin pettää) tai *sydän nousee kurkkuun* (pelästyminen). Suomenkielinen verbifraasi *rohkeus laskee jalkoihin* on suomalaiskääntäjän sananmukainen käänös eikä ole kovin onnistunut. VEV ja Öimin mukaan *süda langeb* tai *kukub saapasäärde* tai *hirm on naha vahel*, jotka kaikki tarkoittavat pelkotilaassa olemista tai sinne joutumista. Verbifraasi *душа уходит в пятки* saa viron kielelle käännettynä semanttisesti ja leksikaalisesti samamerkityksisen vastineen ja on siten onnistunut käänös. Muita viron kielellä käytössä olevia vastaavanmerkityksisiä ilmaisuja: *süda hakkab puperdama; süda kaob ära; süda lõpeb ära; süda langeb ära*.

32.он кожей чувствовал людей
...hän tunsi ihmiset ihollaan
...inimesi tundis ta iga oma ihukarvaga

Venäjänkieliset fraasisanakirjat ja TSRJ eivät tunne ilmaisua *кожей чувствовать*, mutta www.yandex.ru mukaan iholla (tai niskalla) voi tuntea esim. ihmisiä. NSSK 66 antaa verbin *tuntee* yhdeksi `merkitykseksi aistimusten, tunteiden, vaikutelmien vastaanottamisen ja kokemisen`. Sen kuv. merkitys *nahoissa tunteminen* tarkoittaa fyysistä kuritusta. EK tarjoaa kuv. *tuntee luissaan*, joka tarkoittaa `voimakkaita tuntemuksia tai jonkun asian aavistamista` *tunnen sen tyyppin aikeet jo luissani* (USKSK 98). Googlen mukaan ihollaan voi aistia, tuntee ja kokea. Abstraktista ja kuvitteellista tilannetta kuvataan enimmäkseen verbillä *aistia* (olla ihon pinnassa), jolla viitataan ihmisen herkkyyteen aistia muu maailma tai esim. hämärä, ääni tai jopa vastaus. Myös iholla voi tuntee tai kokea kuvitteellisia asioita esim. menneen ajan henkäyksen, paahteisen kaupungin tai musiikin, mutta *tuntee* -verbiin liittyy yleensä hyvin vahvasti myös fyysinen kosketus: *tuntee ihollaan lämpö, viileys, kosketus, tuuli jne*. Yllämainitut lähteet eivät tunne ilmaisua *ihollaan tunteminen*. Kääntäjä on kääntänyt verbifraasin kohdekielelle sananmukaisesti. Kuitenkin ajatus selviää kontekstista. EKSS (4)

mukaan *ihukarvaga tundma* tarkoittaa `koko olemuksellaan tuntemista tai vaistomista`. Synonyymisenä sanontana voi pitää *tunnetada iga rakuga*. Kääntäjä on löytänyt kohdekielellä semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksisen vastineen.

33. ...большого писателя из Рогожина не получилось, **имя его кануло в Лету**. Rogozinista ei muuten tullut suurta kirjailijaa, hänen nimensäkin on jo unohdettu. Muide, suurin kirjailija Rogozinist ei tulnud, tema **nimi kadus Lethe voogudesse**.

SPF määrittelee sanonnan *Кануть в Лету* seuraavalla tavalla:

a) kadota ikuisesti ja jäljettömiin, painua unohduksiin (ihmisestä) b) olla ikuisesti unohdettuna, (tapauksista, tosiasioista, muistelmista). Kreikankielinen sana *Lethe* (unhoittaminen) on peräisin kreikkalaisesta mytologiasta, jossa Aidan maanalaisessa kuolleiden valtakunnassa, tuonelassa virtasi unohduksen joki *Lethe*. Sen vettä juomalla kuolleiden sielut unohtivat menneet. (EE5) Nopea vilkaisu osoitteeseen www.yandex.ru osoittaa, että venäjän kielellä on sanonta edelleen yleisesti käytössä. Suomen kielellä vastaava sanonta puuttuu. Lähimpänä voisi tarjota NSSK66 antaman unohdus/ unhoitus -sanaan liittyvän kuv. sanonnan *peittyä unohduksen yöhön tai jäädä/joutua unohduksiin tai painua unohduksiin*. Kääntäjä on suomentanut sanonnan ei-fraseologisella tavalla käyttäen deskriptiivistä käännöstä, kuvailemalla fraasia suoralla ilmauksella.

Myös viron kielellä puuttuu sanonta *кануть в Лету*. Kääntäjä on kääntänyt sanonnan sananmukaisesti, mutta sanonnasta selviää ilmaisun ajatus. Vironkielisistä artikkeleista löytyy *Lethe*- joesta tietoa vain runojen välityksellä tai filosofisista teksteistä. EKSS (VI/4) mukaan *unustus(e)hõlm* tarkoittaa `unohdusta, kun jokin on vajonnut unholaan`. Kontekstiin sopisi myös *tema nimi kadus unustuste jõkke* tai *vajus unustuste hõlma*, mutta kääntäjä on jo kerran aiemmin käyttänyt läheistä sanontaa. Kontekstissa puhutaan kirjailijasta, joten *Lethen* käyttäminen kuulostaa mielestäni runolliselta ja kauniilta.

34. ...старуха Городецкая могла **перекричать** целый базар
...vanha Gorodetskaja saattoi **äänellään voittaa** kokonaisen torin
... Gorodetskaja-mutt oleks voinud kogu **toru surnuks karjuda...**

NSRJ TS antaa *перекрикивать* sanan merkitykseksi a) huutaa muita lujempaa *vaimentaa huutamalla muut äänet* b) puhua erittäin kovalla äänellä, toistamiseen. Torilla on aina paljon melua ja jotta tulisi kuulluksi täytyisi siellä puhua kovalla äänellä. Gorodetskaja puhui paljon ja kovaa. NSSK66 mukaan *äänekäs* on `kovaääninen *ostaja ja kauppias koettivat voittaa toisensa äänekkydessä*`. EK määrittelee sanonnan *suurella äänellä*, joka tarkoittaa

myös *äänekkäästi*. Sanonta on suomennettu sananmukaisesti, mutta kontekstista selviää ajatus. Kääntäjä olisi voinut käyttää sana *kovaääninen, kovaäänisin, erittäin äänekäs* jne. Kontekstiin sopisi myös ilmaisu *ääni kuuluu/ kantaa yli koko torin* tai *vaientaa äänellään koko torin*.

Viron kielellä on käytössä leksikaalisesti samamerkityksinen, mutta semanttisesti erimerkityksinen sanonta *surnuks rääkima* (puhumaan kuoliaaksi), joka tarkoittaa jonkun henkilön saamiseksi myötämieliseksi, muuttamaan tämän mielipidettä asiasta *Tämä mies ympäripuhui kaikki muut*. EKSS (II/1) mukaan *üle karjuma* tarkoittaa niin lujaa huutamista, että se jättää muut äänet varjoonsa. Viron kielelle päin käänös on onnistunut ja ajatus välittyy lukijalle oikein.

- 35 ...**сидишь на** нашей **шее** со своей оравовой, бездельник, ничего, кроме детей, не умеешь делать, **подбашмачник**, несчура проклятая!
...lapsiliutasi **on niskoillamme**, tyhjäntoimittaja, joka ei osaa tehdä mutta kuin lapsia, **suutarin apulainen**, saksalainen!
...**istud** terve karjaga **meil kukil**, logard, peale laste ei oska sa midagi muud teha, **tuhvlialune**, neetud saksalasejuurikas!

a) FSRJ mukaan nominatiivifraasi *сидеть на шее (на горбу)* tarkoittaa `olla jonkun elätettävänä tai huollettavana; vaivata jotakuta`. EK mukaan nominatiivifraasi *jonkun niskoilla eläminen* tarkoittaa `elää jonkun kustannuksella *elää vanhempiansa niskoilla*`. Kääntäjä on löytänyt suomenkielellä semanttisesti vastaavan käännösyksikön. Myös EKFA:n ja SVEV:n mukaan vironkielinen nominatiivifraasi *kellegi kukil elama* tarkoittaa `elämistä jonkun kstannuksella`. Myös viron kielellä on kääntäjä löytänyt semanttisesti vastaavan käännösyksikön.

b) Muut –ryhmään kuuluvan substantiivin (*под*)*башмачник* käänös on UVSSK:n mukaan a) *suutari* tai b) *jarrukenkäasentaja*. EVS (eesti-vene sõnaraamat) mukaan *kuv. tuhvli all - под башмаком (у кого)* tarkoittaa jonkun tossun alla olemista *быть под башмаком; попасть под башмак* (UVSSS). Substantiivi *подбашмачник* tarkoittaa myös suutarin apulaista, mutta kontekstista selviää, että kyseisen henkilön vaimo oli suhteellisen kovaluonteinen henkilö, jota toteltiin. Tästä selviääkin, ettei kyseessä ole suutarin apulainen, vaan todennäköisesti henkilö, joka on toisen vaikutusvallan alla (EK: *olla tohvelin alla - olla vaimon määrällävänä tai käskettävänä*; SVEV: *kumartaa tohvelia* tai *joutua tohvelin alle; myös tohvelisankari*). Näin ollen kääntäjä on ei ole ymmärtänyt *подбашмачник* merkitystä.

Vironkielinen substantiivi *tuhvialune* tarkoittaa suomen kielellä *tohvelisankaria*. Kääntäjä on löytänyt kohdekielellä semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksisen vastineen.

Verbifraasit –ryhmän yhteenveto

Tässä osuudessa teen yhteenvedon käännöksen tarkkuudesta, siitä miten paljon on tehty poistoja tai lisäyksiä, sekä tutkin kohdekielessä esiintyvät virhetulkinnat ja epätarkkuudet. Poistoina pidän kääntämättä jätettyjä sanoja. Lisäyksillä tarkoitan sellaisia aineksia, jotka eivät kuulu lähdetekstiin ja joita kääntäjä lisää informaation lisäämiseksi tai käännöksen sujuvammaksi tekemiseksi. Oletukseni on, että ajoittan lähdetekstin ja kohdetekstin lukijat saavat toisistaan poikkeavan lukukokemuksen. Löysin alkuperäisteoksesta *Тяжёлый песок* 80 verbifraasia, joista olen tutkimukseeni poiminut 34 kappaletta. Joissakin lauseessa esiintyy useampia fraaseja kun yksi kappaale. Nämä fraasit on merkitty pienillä aakkosilla. Ajatus on käännetty suomen kielelle verbifraasilla kahdessakymmenessä yhdessä tapauksessa ja viron kielelle kolmennessakymmenessä kuudessa tapauksessa.

a) Suomenkielelle käännettynä semanttisesti ja leksikaalisesti vastaavanmerkityksiset vastineet on löydetty kuudelle sanonnalle (1,3b,4,6,8,20), joista kahdessa tapauksessa kääntäjä on luonut lähdekielisen fraasin pohjalta kohdekielelle uuden ja erittäin osuvan fraasin (4,8), yhdessä tapauksessa suomenkieliseen olemassa olevaan sanontaan on tehty lisäys (3b) ja yksi sanonnoista on neutralisoitu (6). Viron kielelle käännettynä semanttisesti ja leksikaalisesti vastaavanmerkityksiset vastineet on löydetty 24 sanonnalle (1,2,3b,4,6,7,8,9,10,11,13,14,15,16,17,20,24,25b ja c,26,29,32,35a,35b) joista nrossa 14 on käytetty antonyymiä ja nroon 6 on lisätty sivumerkitys.

b) Kahdeksassa tapauksessa kääntäjä on löytänyt suomen kielessä semanttisesti vastaavanmerkityksisen vastineen (3a,10,16,17,22b,24, 26,35a). Vastaava luku viron kieleen päin käännettäessä on kaksitoista (3a , 12,18,21a,22a ja b,23 ,25a,27,28,31,34).

c) Kahdessa tapauksessa kääntäjä on turvautunut kuvailevaan määritelmään (28,33).

d) Kahdessakymmenessä tapauksessa (2,5, tuore metafora, 9,11,12,13,14,15,18,19, tuore metafora, 21b,22a,25a ja b,27,29,30,31,32,34) kääntäjä on turvautunut sananmukaiseen käännökseen. Näistä sanonnoista ovat mielestäni epäonnistuneita tai harhaan johtavia

numerot 2,11,12, 13,18,27,30,31,32, onnistuneina käännöksinä voidaan pitää numeroita 14,15,25a, ei-kohdekielellä esiintyviä sananmukaisesti käännettyjä fraaseja ovat 19 ja 22a. Viron kielellä viidessä tapauksessa (5,19,21b,30,33) kääntäjä on turvautunut sananmukaiseen käännökseen, joista yhdessä tapauksessa (19) puuttuu kohdekielellä vastaava sanonta. ja yhdessä tapauksessa (5) kääntäjä on luonut lähdekielisen fraasin pohjalta kohdekielelle uuden ja erittäin osuvan fraasin

e) Yhdessä tapauksessa (7) kääntäjä on käyttänyt semanttisesti erimerkityksistä sanontaa.

f) Neljässä tapauksessa kääntäjä ei ole ymmärtänyt sanonnan merkitystä (21a ,23,25c,35b).

4.3. Adverbiaalifraasit

Adverbiaalifraasit ovat yleensä lyhyitä, muutaman sanan pituisia sanontoja. Fraasi esiintyy verbin adverbiaalisena määreenä. Tässä tutkimuksessa adverbiaalifraasi vastaa kysymykseen *miten?*

- 1) И опять Хаим Ягудин **ходит гоголем**.
Ja taas Haim Jagudin **kulkee nokka pystyssä**.
Ja jälle **käib** Haim Jagudin **ringi nagu paabulind**

Venäjänkielinen adverbiaalifraasi *и опять Хаим Ягудин ходит гоголем*. SPF mukaan sanonnalla on kaksi merkitystä: a) reipas, pirteä, itsevarma, edestakaisin kävelevä ihminen b) ylpeä, kädet puuskassa edestakaisin kävelevä vetelehtijä. Sanonta on saanut alkunsa vertailemalla ihmistä sukeltajatorsaan, joka kuivalla maalla kävelee hitaasti horjuen, heittäen päätänsä taaksepäin.

Suomenkielinen adverbiaalifraasi *ja taas Haim Jagudin kulkee nokka pystyssä...EK* mukaan nokka pystyssä kulkeminen tarkoittaa mahtailemista, pöyhkeilemistä, joka tässä tutkimuksessa tarkoittaa SPF mukaista b-vaihtoehtoa ja on onnistunut käännös, koska Haim Jagudin oli henkilö, joka piti itseään ehdottomasti kaikkein tärkeimpänä ja merkittävämpänä henkilönä.

Viron kielellä on käytetty vertailua *ja jälle käib Haim Jagudin ringi nagu paabulind...*(sm. riikinkukko). Viron kielellä ovat käytössä sanonnat *nagu kukk õrrel, käib nina püsti kui*

aabitsakukk, nagu täispuhutud konn mätta otsas, nagu vau. Riikinkukon käyttäytymiseen liitetään usein adjektiivi `hieno` *hienostella kun riikinkukko*. Fraasin ajatus jää kuitenkin samaksi. Vain riikinkukkouroksella on kirjava höyhenpeite ja upea häntä. Myös ihmisestä, joka tykkää pöyhistelä ja mahtailla, sanotaan hän on *kun vau* (riikinkukon vanha vironkielinen nimitys). Sitä ei sanota naishenkilöstä, koska riikinkukkonaaraalla puuttuu vastaavanlainen höyhenpuku. Molempiin kieliin päin kääntäjät ovat löytäneet semanttisesti samanmerkityksiset vastineet.

- 2) Однако царская **бюрократическая машина катилась медленно**, и пока писались, отсылались, рассматривались эти ябеды, делались запросы, посылались ответы, а на эти ответы - новые запросы, пока всё это крутилось и раскручивалось, шло время, а **время**, оно **летит быстро**, началась первая мировая война, потом революция, и перед лицом таких великих событий никто уже не интересовался: сделали обрезание Якову Ивановскому или не сделали.

Mutta tsaarin **byrokratia pyöri hitaasti** ja sillä on aikaa kun noita kanteluja kirjoiteltiin, lähetettiin, tutkittiin, tehtiin kyselyjä, lähetettiin vastauksia, ja vastauksiin vastauksia, uusia kyselyjä, sillä aikaa kun kaikki tuo pyöri eteenpäin, kului aikaa – ja **aikahan kuluu siivillä** – ja alkoi ensimmäinen maailmansota, sitten vallankumous, ja näiden suurten tapahtumien edessä kukaan ei enää ollut kiinnostunut siitä, oliko Jakob Ivanovskij ympärileikattu vai ei.

Kuid tsaari **bürokraatlik masinavärk keerles aeglaselt** ja seni, kuni kõiki neid kaebusi kirjutati, ära saadeti, läbi vaadati, järelepärimisi tehti, kuni neile vastati ja vastuste peale uued järelepärimised tehti, seni kuni see kõik keerles ja veerles, kulus aeg, **aeg lendab ju kiiresti**, ja algas Esimene maailmasõda, siis tuli revolutsioon ning seesuguste suurte sündmuste keerises ei tundnud enam keegi huvi, kas Jakob Ivanovskij oli ümber lõigatud või mitte.

a) TSRJ TS mukaan substantiivin *машина* merkitys on `hyödyllistä työtä suorittava ja energiaa yhdestä muodosta toiseen muotoon muuttava mekanismi tai mekanismien kokonaisuus`. *Kuv.* merkityksessä *машина* tarkoittaa `täsmällisesti ja katkeamattomasti toimivaa organisaatiota tms. laitosta`. TSRJ TS antaa verbille *катиться* määritelmän `jnk pyöreän esineen tai pyörille asetetun esineen liikkumista tai siirtymistä yhteen suuntaan`. Venäjänkieliset fraasisanakirjat eivät tunne sanontaa *бюрократическая машина катится медленно*, mutta vilkaisu osoitteeseen www.yandex.ru osoittaa, että attribuuttifraasi *бюрократическая машина* on kansan keskuudessa yleisessä käytössä. NSSK 66 mukaan verbin *pyöriä* sivumerkitys liittyy työhön ja toimintaan: `olla käynnissä, menossa, edistyä tai jatkaa *työt on saatava pyörimään kitkattomasti*`. Sanakirjat eivät varsinaisesti tunne sanontaa *byrokratia pyöri hitaasti*, mutta vilkaisu osoitteeseen www.google.fi osoittaa, että ilmaisua käytetään kansan keskuudessa usein. Vaikka kääntäjä on kääntänyt ajatuksen ilman, että kohdekielelle olisi syntynyt varsinaista fraasia, on käännös onnistunut. EKSS mukaan puhekielinen *masinavärk* tarkoittaa `konetta tai mekanisme *bürokraatia masinavärk käib pikkamisi (byrokratia pyöri hitaasti)*`. Kääntäjä on löytänyt kohdekielellä semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksisen vastineen.

b) SU mukaan *время летит быстро* tarkoittaa ajan nopeata menoa. Myös NSSK 66 mukaan *аика кuluu кun siivillä* tarkoittaa `ajan nopeata kulumista`. SVSS (Suomi - Viro suursanakirja) tarjoaa sanonnat *аика rientää* tai *аика lentää* tai *аика кului кun siivillä* (viroksi: aeg mööduš lennates aeg mööduš nagu linnutiivul). Myös vironkielellä sanonta on onnistunut.

- 3) **бегают** по Москве **высунув язык...**
...he **juoksevat** pitkin Moskovaa **kieli pitkänä...**
aga mu pojad on suured asjaarmastajad, ja kui mõni filmifestival aset leiab, **jooksevad** mööda Moskvat, **keel vesti peal**, ja mind tarivad kah kaasa...

Kontekstin mukaan henkilöt ovat erittäin kiinnostuneet asiasta ja heillä on kiire. SU ja FSRJ mukaan *бегать высунув язык* tarkoittaa `juoksemista ripeästi tai vauhdikkaasti, viivyttlemättä`. NSSK 66 mukaan *juosta kieli vyön alla* tarkoittaa `kiireessä, hädissään juoksemista`. USKSK tarjoaa ilmaisun merkitykseksi `lähdekielen adverbialifraasin merkitystä. RV tarjoaa adverbialifraasin *бегать высунув язык* vastineeksi nominatiivifraasin *juosta kieli vyön alla*. Vilkaistu Googlen sivustolle osoittaa, että sanonta (usein *odottaa*) *kieli pitkänä* saa konnotaation *innokas*, joka sopii erittäin hyvin kohdetekstiin. EKFA:n mukaan nominatiivifraasi *juosta keel vesti peal* tarkoittaa a) nopeasti juoksemista b) juoksemista lähdekielen adverbialifraasin merkityksessä. Suomen kielellä kääntäjä on löytänyt semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksisen vastineen ja käännös on onnistunut. Viron kielellä käännös on onnistunut semanttisessa merkityksessä ja kohdeteksti vastaa lähdetekstiä.

- 4) Но у Лазаря совсем **опустились руки**, он стал попивать, и даже дедушка, не терпивший пьениц, на Лазарево пьянство **посматривал сквозь пальцы**
Mutta Lazar **murtui** kokonaan, ja alkoi juoda, ja jopa isoisa, joka ei sietänyt humalaisia, **katsoi** Lazarin juomista **sormiensa läpi...**
Lazari **käed aga vajusid sootumaks sorgu**, ta hakkas viina viskama ning isegi vanaisa, kes joodikuid ei kannatanud, **vaatas** Lazari joomise peale **läbi sõrmede...**

a) FSRJ ja TSRJ mukaan verbifraasi *опустить руки* tarkoittaa `kadottaa kyky, toivo toimia tai tehdä jtk. NSSK 66 antaa *muut - ryhmään* kuuluvan verbin *murtua* merkitykseksi `lannistua, lakata kestävästä, nujertua, kukistua, luhistua tai masentua`. Kääntäjä on löytänyt kohdekiellellä semanttisesti täysin vastaavanmerkityksisen sanan ja käännös on onnistunut. Öimin mukaan henkilöillä, jolla *nina* tai *saba vajub sorgu*, on `painuksissa tai masentunut`. Myös viron kielellä löydetty nominatiivifraasi on onnistunut.

b) FSRJ mukaan adverbiaalifraasi *смотреть/ глядеть сквозь пальцы* tarkoittaa `tahallaan jättää huomioimatta jtk. tieteen tahtoen jättää huomioimatta paheksuttavia ja moitittavia asioita`. SFSK mukaan *katsoa sormien läpi* tarkoittaa `tinkiä vaatimuksista, ummistaa silmänsä joltakin`. PM lisää edellämainitulle määritelmän *suurpiirteinen*. NSSK 66 lisää edellämainituille määritelmät `päästää helpolla, olla kiinnittämättä huomiota kaikkiin yksityiskohtiin`. Viimeksi mainittu lähde tarjoaa tarkimman vastineen adverbiaalifraasille *смотреть/ глядеть сквозь пальцы*. Kääntäjä on löytänyt kohdekielellä semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksisen vastineen ja käännös on onnistunut. EKFA:n mukaan virolainen adverbiaalifraasi *vaadata läbi sõrmede* tarkoittaa `olla reagoimatta ja sotkeutumatta jhk. asiaan, ottamatta huomioon virheet ja puutteet. Ajatus on saanut kohdekielellä semanttisesti vastaavamerkityksisen vastineen ja käännös on onnistunut.

- 5) И это естественно: люди были искренне заинтересованы в ее судьбе, принимали в ней горячее участие, и вот что-то произошло и, может быть, **всё пошло прахом**.
 Ja se on luonnollista; ihmiset olivat vilpittömästi kiinnostuneita hänen kohtalostaan ja ottivat siihen lämpimästi osaa, ja nyt oli jotakin tapahtunut, ehkä **kaikki oli päättynyt**...
 Ja see on täiesti loomulik: rahvas oli tema käekäigust siiralt huvitatud, osalesid selles kogu hingega, ja nüüd siis oli midagi juhtunud ja võib-olla **oli** koguni kõik **rusudeks lennanud**.

Kontekstin mukaan Rahil meni Jakovin kanssa naimisiin ja he muuttivat Sveitsiin.

Kuitenkin Rahil palaa pian kotiin ja kyläläiset päivittelevät, mitä on tapahtunut.

FSRJ mukaan *пойму/ идти прахом* tarkoittaa `lopullisesti luhistua tai sortua, mennä myttyyn, tuhoutua, menehtyä tai kaatua`. Suomenkielelle ajatus on käännetty kuvailemalla tilannetta, kuitenkin kohdeteksti ei jää vajaan informaation kannalta. Kääntäjä on valinnut vironkielelle adverbiaalifraasin *rusudeks lendama*, jonka kuv. merkitys on tarkoittaa `menetettyjä, myttyyn menneitä t. epäonnistuneita haaveita`. EKSS (V/1) tarjoaa toisenkin kontekstiin sopivan synonyymien: kuv. *kokku varisema* tarkoittaa `mennä myttyyn tai epäonnistua, menetettää tämänhetkinen asema`. Myös vironkieleen päin ajatus on käännetty semanttisesti vastaavanmerkityksisellä sanonnalla ja käännös on onnistunut.

- 6) Говорила с ним по французски, ходила каждый день в лавку и **втюрилась по самые уши**.
 Hän puhui isän kanssa ranskaa, kävi joka päivä puodissa ja **teki tikusta asiaa**.
 Rääkis isaga prantsuse keelt, käis iga päev poes ja **oli** omadega tõesti **kõrvuni sees**

Kontekstin mukaan kyse on rakastumisesta. NSRJ TS mukaan verbin *втюриться* saa kolme merkitystä a) sattumalta osua jhk. likaiseen, upottavaan tms. paikkaan b) joutua epämiellyttävään tai vaikeaan tilanteeseen c) rakastua (lujasti, huomaamattomasti). SFSK

mukaan verbifraasi *tehdä tikusta asiaa* tarkoittaa `lähteä pikkuasian varjolla puhumaan suuremmasta asiasta; myös suurennella pikkuasiaa, tehdä karpäsestä härkänen`. SVEV lisää siihen määritelmän `kuluttaa turhaan aikaa puhuakseen tyhjämpäiväisistä asioista`. NSSK 66 antaa sanonnalle tarkimman, kohdetekstiin sopivan määritelmän `jk otetaan tekosyyksi voidakseen sen varjolla tehdä jtk muuta`. Yhteenvetona voidaan määritellä sanonnan *tehdä tikusta asiaa* seuraavalla tavalla a) lähteä pikkuasian varjolla puhumaan suuremmasta asiasta b) suurennella pikkuasiaa c) kuluttaa turhaan aikaa puhuakseen tyhjämpäiväisistä asioista d) löytää jk tekosyy, tehdäkseen sen varjolla jotain muuta. Mielestäni kontekstissa esiintyvä suomenkielinen verbifraasi *teki tikusta asiaa* sisältää kohdat a, c ja d. Kääntäjä on löytänyt kohdekielellä semanttisesti vastaavanmerkityksisen vastineen ja käännös on onnistunut. EKSS (II/ 4) mukaan vironkielinen *adv. kõrvuni* tarkoittaa `erittäin voimakkaasti tai äärettömästi` *Jaak oli rakastunut Jutaan korviaan myöten*. Myös vironkielinen sanonta *olla kõrvuni sees* tarkoittaa rakast(u/a)mista. Ajatus on saanut viron kielellä semanttisesti samanmerkityksisen vastineen.

- 7) ...ничего не боялся, тем более нэп, **поставил дело широко**, их зубо-врачебный кабинет **процветал...**
 ...Josif oli paitsi hyvä teknikko myös viekas, kiero ja hurjaluonteinen ja vaikka hän oli tekemisissä kullan kanssa, hän ei pelännyt mitään varsinkaan NEP-kaudella, **asiakaskunta laajeni** ja heidän hammaslääärinvastaanottonsa **kukoisti**.
 ..et kartnud ta midagi, seda enam nepi ajal, ta **ajas laia äri** ja nende hambaravikabinet **läks ülesmäge**

a) Kontekstin mukaan Jossif oli viekas ja kiero henkilö, jolla oli sekä laillisia että hämäriä puuhia. Venäjän kielessä käytössä oleva sanonta *на широкую ногу* tarkoittaa `(elää) ylellisesti (käyttäen siihen paljon rahaa)`. (FSRJ). www.yandex.ru mukaan *поставить дело на широкую ногу* saa yllämainitun merkityksen, mutta sanontaa käytetään usein myös rikollisten toimintaan liittyvissä tapauksissa *сотрудники милиции задержали двоих омичей, которые пытались продать 140 литров спиртосодержащей смеси, прощя говоря, самогонки. Когда стали разбираться, выяснилось, что парни поставили дело на широкую ногу*. Saman lähteen mukaan sanonta tarkoittaa myös `yli varojen elämistä` *поставить дело на широкую ногу при скромных средствах*. Kontekstissä täyttyvät seuraavat ehdot `elää ylellisesti, harrastaa sivussa hämäriä puuhia ja saada paljon asiakkaita. Suomenkielisessä käännöksessä täyttyy näistä ehdoista vain yksi *asiakaskunta laajeni*, mutta ajatus selviää kontekstistä muutenkin. EKSS (V/2) mukaan *osata sehvti (=äri) teha* tarkoittaa `harrastaa näppärästi tai kätevästi liiketoimintaa`. Verbifraasit *ajada laia äri* ja

osata sehvti teha ovat synonyymisiä sanontoja. Kääntäjän valinta on onnistunut. Ajatus on käännetty vironkielelle semanttisesti vastaavanmerkityksisellä ilmaisulla.

b) Venäjänkielinen, *muut -ryhmään* kuuluva verbi *процветать* tarkoittaa menestyksestä kehittymistä ja hyvin toimeen tulemistä (TSRJ). NSSK 66 mukaan *muut –ryhmään* kuuluva adjektiivi *kukoistava* (3. kuv. merkitys) tarkoittaa `olla voimakas, elinvoimainen, tuottaa hyviä tuloksia, olla korkealla tasolla`. Ajatus on onnistunut, koska kääntäjä on löytänyt kohdekielellä semanttisesti samanmerkityksisen vastineen ja tarvittava informaatio välittyy kohdekielen lukijalle muuttumattomana. Öimin mukaan vironkielinen sanonta (*kellegi*)*nisu öitseb* tarkoittaa (jlk vehnä kukkii) `jlk menee hyvin ja hän menestyy`. VFEV mukaan edellisen synonyymien sanonta *minna ülesmäge* tarkoittaa samaa asiaa. Kääntäjä on onnistunut valinnassansa.

- 8) Если Рахил выйдет замуж за сына Ивановского, профессора, владельца лучшей в мире клиники, то все расходы и благоденствия **окупятся с лихвой**.
Jos Rahil menee naimisiin Ivanovskin, professorin ja maailman parhaimpiin kuuluvan klinikan omistajan pojan kanssa, niin kaikki menot ja hyvät työt **saadaan runsain mitoin takaisin**.
Kui Rahel läheb mehele Ivanovski, professori, maailma parima kliniku pojale, siis **tasuvad kõik kulud ja heateod end kuhjaga**.

FSRJ mukaan *muut –ryhmään* kuuluva adjektiivi (*окупиться*) *с лихвой* tarkoittaa `yllin kyllin, liikaakin`. Suomen kielellä puuttuu vastaava ilmaisu ja kääntäjä on kääntänyt ajatuksen kohdekielelle sananmukaisesti. Käännös on hieman kömpelö. Mielestäni kontekstiin sopisi selittävä käännös *kaikki vaivat tulevat palkituiksi*.

EKSS (II/3) mukaan adv. *kuhjaga* saa merkityksen `runsaasti, yltäkylläisesti`. Viron kielellä *adv.* saa semanttisesti samanmerkityksisen vastineen ja käännös on onnistunut.

- 9) Я отлично помню Лёву на трибуне – **разделал** несчастного Зяму **под орех**.
Muistan hyvin Ljovan puhujakorokkeelta – hän **antoi** tuolle onnettomalle Zjamalle **kunnon löylytyksen**.
Suurepäraselt mäletan Ljovat tribüünil – ta **tegi** õnnetu Zjama **pihuks ja põrmuks**

SPF mukaan *разделать под орех* tarkoittaa a) kovasti moittia ja kritikoida jtk b) saavuttaa tappelussa tai taistelussa täydellinen yliote tai voitto. Sanonta on tullut arkikieleen puuseppien työn kautta. Eri puulajeista valmistettavat huonekalut lajiteltiin omiin ryhmiin *под орех, под дуб* ja *под красное дерево*. NSSK 66 mukaan *kuv.* merkityksessä *muut –ryhmään* kuuluva verbi *löylyttää* tarkoittaa `antaa selkään, piestä, peitota, kurittaa, höyhentää; nuhdella kiivaasti t. läksyttää`. Kontekstin mukaan kyse on suullisesta kritiikista

ja nuhtelemisesta. Kääntäjä on löytänyt kohdekielellä semanttisesti samanmerkityksisen vastineen ja käännös on onnistunut. EKFA:n ja EKSS (IV/ 4) mukaan parataksifraasi *pihuks ja põrmuks tegema* tarkoittaa `täysin tuhoamaan, muuttamaan tomuksi, olemattomaksi, jättämättä kiveä kiven päälle *arvustajad tegid näidendi pihuks ja põrmuks`*. Kohdekielellä on löydetty semanttisesti samanmerkityksinen vastine ja käännös on onnistunut.

- 10) **Мозги у меня свихнулись набекрень, что ли?!**
Olinko höynähtänyt?!
Ei tea, kas mul siis äkki olid **kruvid peas logisema** hakanud või mis?!

SS (Словарь синонимов) antaa verbille *свихнуться* synonyymisen sanonnan *сходиться с ума*, jotka molemmat tarkoittavat `höynähtämistä`. US määritelmän mukaan henkilöstä, joka on hieman hupsu ja jolla on omituiset, ajattelemattomat ja hätköidyt mielipiteet tai käsitykset voidaan sanoa, että *у него мозги свихнулись набекрень*. NSSK 66 kuvailee *höynän* omituiseksi *tuli vastaan joku höpisevä höynä*. USKSK antaa verbille *höynähtänyt* merkitykseksi *innostua* tai *syttyä harkitsemattomasti jostain älyttömästä asiasta*. Kääntäjä ei ole löytänyt suomen kielellä vastinetta ja on kuvaillut ajatuksen ilman, että kohdekielelle olisi löytynyt varsinaista fraasia. Käännös on kuitenkin mielestäni onnistunut. Virolainen sanonta *kruvid logisevad* saa kaksi merkitystä a) henkilö, joka on hieman typerä b) tolkuton idea tai hassuus. Viron kieleen päin kääntäjä on löytänyt semanttisen vastineen ja käännös on onnistunut.

- 11) Женщины его любили, **липли**, он был красивый, удалой, умел одеваться, но с женщинами **обращался по-свински**
Naiset rakastivat häntä, **takertuivat** häneen, hän oli komea ja huimapäinen ja osasi pukeutua hyvin mutta naisia hän **kohteli sikamaisesti**.
Naistele ta meeldis, need **kleepusid talle külge**, ta oli ilus, uljas, oskas kenasti rõivil käia, aga naistega **käitus nagu siga**.

a) SU mukaan muut –ryhmään kuuluva verbin *липнуть kuv.* merkitys on `alinomaa ahdistaa, huolehtia tungettelevasti`. NSSK 66 mukaan verbin *takertua* toinen merkitys on `tahallinen tarttuminen`, jonka 2. *kuv.* merkitys tarkoittaa kiintymistä tai mieltymistä. Kohdekielelle ajatus on käännetty semanttisesti samanmerkityksisellä vastineella ja käännös on onnistunut. EKFA:n mukaan verbifraasi *külge kleepima* (liimautua) tarkoittaa `takertua jhk. Ei jää jälkeen; pysyä jnk. lähellä omaa etua tavoittelevasti, myös rakkaudesta`. Käännökset suomeen ja viron kieliin päin ovat onnistuneita. Verbi *липнуть* on neg. sävyinen ja saa kohdekielille käännettynä semanttisesti samanmerkityksiset vastineet.

b) TSRJ mukaan adverbiaalifraasi *поступить по-свински* tarkoittaa `käyttäytymistä halpamaisesti tai raukkamaisesti`, joka on verrattavissa sikamaisuuteen. NSSK 66 mukaan suomenkielinen adverbiaali *sikamainen* (2. merkityksen kuv. merkitys) tarkoittaa `siveellisesti sopimaton, säädytön, hävytön, rivo tai törkeä; *kohtelu oli suorastaan sikamaista*`. EKSS (V/ 3) mukaan *sub. sika halv.* merkityksessä tarkoittaa alhaista, halpamaista tai katalaa ihmistä, verbifraasi *siġa mǎngima* tarkoittaa `käyttäytymistä sikamaisesti`. Viroon ja suomen kieliin päin ajatukset ovat saaneet semanttisesti samanmerkityksiset vastineet ja käännökset ovat onnistuneita.

adverbiaalifraasit –ryhmän yhteenveto

Alkuperäisteoksesta *Тяжёлый песок* löytyi 18 adverbiaalifraasia, joista olen tutkimukseeni poiminut 11 kappaletta. Joissakin lauseissa esiintyy useampi kuin yksi fraasi. Nämä fraasit on merkitty pienillä aakkosilla. Kohdekielinen sanonta saa suomen- ja vironkielille käännettynä adverbiaalifraasivastineen seitsemässä tapauksessa.

a) Suomenkielille käännettynä semanttisesti ja leksikaalisesti vastaavanmerkityksiset vastineet on löydetty neljälle sanonnalle (4b,7b,11a ja b), viron kielellä vastaava määrä on seitsemän kappaletta (2a ja b,4a ja b,6,7a,8).

b) Suomenkielille käännettynä semanttisesti vastaavanmerkityksiset vastineet on löydetty kuudessa tapauksessa (1,2a ja b, 3, 6,9), joista yhdessä tapauksessa on suoritettu vähämerkityksinen poisto tekstin sujuvammaksi tekemiseksi. Vironkielellä vastaava määrä on kahdeksan kappaletta (1,3,5,7b,9,10,11a ja b).

c) Kolmessa tapauksessa sanonta saa suomenkielellä sananmukaisen vastineen (4a,5,8) ja tässä ryhmässä viron kielellä sananmukaisen vastineen omaavia sanontoja ei esiintynyt.

d) Kahdessa tapauksessa sanonta saa kuvailevan määritelmän (7a,10), tässä ryhmässä viron kielellä kuvailevan määritelmän omaavia sanontoja ei esiintynyt.

e) yhdessä tapauksessa kohdekielinen sanonta saa vastineeksi *muu –ryhmän* määritelmän (11a) ja yhdessä tapauksessa saa vastineeksi verbifraasin (6). Vastaava määrä vironkielellä on nolla ja kolme (7a,10,11a).

f) Kahdessa tapauksessa vironkielelle käännettynä ajatus saa vastineeksi vertailun (11b, 1), suomenkielellä vertailuja tässä ryhmässä ei esiintynyt.

g) Kahdessa tapauksessa vironkielelle käännettynä ajatus saa vastineeksi nominatiivifraasin (3,4a) ja yhdessä tapauksessa parataksifraasin (9), suomenkielellä nominatiivifraaseja ja parataksifraaseja tässä ryhmässä ei esiintynyt.

4.4. Attribuuttifraasit

Attribuuttifraasit koostuvat tavallisesti kahdesta sanasta ja ne ovat helposti tunnistettavissa. Attribuuttifraasiin kuuluu attribuutti, joita voi olla enemmän kuin yksi ja sen pääsana. Attribuuttifraasin yleisin sija on nominatiivi.

1. но ведь это **кровавый пёс** Шталбе и его подручные...
mutta sehän on tuon **verikoiran** Stalben ja hänen alaistensa syytä...
...kuid tegemist on ju selle **verekoera** Stalbe ja tema käsilastega...

SU mukaan attribuuttifraasi substantiivin *пёс* 2.merkitys on `ihminen, joka suututtaa t. vimmastuttaa, myös jota halveksutaan`. Adjektiivi *кровавый* tarkoittaa `veristä tai verenpunaista`. Teoksessa puhutaan saksalaisista, mm. Adolf Hitleria kutsuttiin saksalaisen imperialismin *verikoiraksi* (<http://1945.bookchamber.ru/description179049.htm>). NSSK 66 mukaan *muut –ryhmään* kuuluva *subs. verikoira* on `verenhimoinen ihminen, raakalainen, julmuri tai vainooja`. Vaikka suomen kielessä *verikoira* kuulostaa vieraannuttavalta, on sen merkitys ymmärrettävä.

2. Но **злые языки** найдутся всегда и всюду.
Mutta **pahoja kieliä** on aina ja kaikkialla.
Ent **kurje keeli** leidub ikka ja igal pool.

FSRJ mukaan *neg.* sävyinen attribuuttifraasi *злые языки* on `juorukello, hujujen levittäjä ja parjaaja`. Myös EK ja VFEV mukaan attribuuttifraasi *pahat kielet* ja *злые языки* (*kurjad keeled*) tarkoittavat parjaajia ja panettelihoitoja, jotka mielellään puhuvat muista selän takana. Ajatus on käännetty suomen ja viron kielille käännösyksikkönä, jolle on löydetty

semanttisesti ja leksikaalisesti vastaavanmerkityksinen vastine. Kohdetekstit eivät jää vajaaksi olennaisen informaation kannalta.

3. ...оба **горькие пьяницы**...
jotka molemmat ovat **juopporatteja**...
...mõlemad **pesuehtsad joodikud**...

UVSS mukaan attribuuttifraasi *горькая пьяница* tarkoittaa rapajuoppoja. NSSK 66 tuntee molemmat *muut* – *ryhmään* kuuluvat yhdyssanat niin *rapajuopon* kuin myös *juopporatin*. Vilkaistu Googlen sivustolle osoittaa, että vanhahtavaa *juopporattia* käytetään erittäin harvoin, kun taas *rapajuoppo* on nykyaikaisessa käytössä. Vironkielellä attribuuttifraasin *peuehtne joodik* synonyymejä ovat `mudajoodik, sopajoodik, purujoodik, valujoodik`. EKSS (IV/2) mukaan *pesuehtne* merkitys on `todellinen, oikea tai varsinainen` *lärmäs nagu pesuehtne joodik kunagi*. Käännökset viron ja suomen kielisiin päin ovat onnistuneita.

4. ...усы чёрные, **орлиный нос**, из-под густых бровей – **pronзительный взгляд**.
...mustat viikset, **kotkannenä** ja tuuheiden kulmakarvojen alta pisti **läpätunkeva katse**.
...mustad vuntsid, **kotkanina** ja tihedate kulumude varjust **leekiv pilk**

Kontekstissa kuvaillaan isoisän ulkonäköä. Tarkkuutta merkitsevät vertailut liittyvät kotkaan sen hyvän näön ja kuulon vuoksi. Siten niin venäjän kuin myös viron ja suomen kielillä voidaan sanoa *kotkankatse* tai *kotkannenä* tai *kotkansilmä*.

a) TSRJ mukaan *орлиный нос* on kapea ja koukkumainen. Myös suomen ja viron kielillä käytetään *kotka* –sanan vertailua kyömynenän kuvailemisessa. Ajatus on käännetty niin viron kuin myös suomenkielille käännösyksikkönä, jolle on löydetty semanttisesti samanmerkityksinen vastine. Suomenkielinen yhdyssana *kotkannenä* kuuluu *muut* –*ryhmään*.

b) NSRJ TS mukaan *кув. пронзительный взгляд* on `tarkkaavainen ja läpäisevä, ikään kuin ytimiin tunkeutuva katse`. NSSK 66 mukaan *läpätunkeva katse* on `terävä, pistävä ja viiltävä`. EKSS (III/1) antaa määritelmän attribuuttifraasille *leekiv pilk* `liekehtimään, leiskumaan *vaatab leekival pilgul*`. Niin viron kuin myös suomenkielille kääntäjät ovat löytäneet kohdekielellä semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksiset vastineet.

5. Но это были **железные люди**
Mutta muut tribunaalin jäsenet **olivat rautaisia miehiä**...
Kuid need **olid raudsed mehed**, revolutsiooniline kohusetunne oli neile kõrgemal kõigeset muust, ja nad mõistsid onu Miša mahalaskmisele.

Tässä kontekstissa tribunalin jäsenet arvostivat Mišan korkealle ja olivat myös hänen hyviä ystäviään, mutta he tekivät kuitenkin työnsä ja Miša määrättiin teloitettavaksi ampumalla. SU mukaan 2. kuv. merkitys adjektiivista *железный* tarkoittaa `vahvaa, voimakasta, täysin tervettä esim. *железное здоровье* tai *железная натура*`. Tässä tapauksessa sana adjektiivista *железный* liittyy rautaiseen luonteeseen. NSSK 66 mukaan 3. merkitys adjektiivista *раутainen* tarkoittaa kuvaannollisesti raudan lujuutta ajatellen `rotevaa, rautaista miestä tai rautaisia hermoja`. EKSS (V/1) mukaan kuv. *раутainen* tarkoittaa `periksiantamatonta, ankaraa, tiukkaa tai painostavaa`. Attribuuttifraasi *железные люди* saa suomen ja vironkielelle käännettynä semanttisesti samanmerkityksisen vastineen ja käännökset ovat onnistuneita.

6. В эти **чёрные дни** рухнуло всё...
Noina **mustina päivinä** kaikki oli romahtanut...
Neil **süngetel päevadel** varises kokku kõik...

FSRJ mukaan *чёрный день* tarkoittaa `vaikeita aikoja ja puutetta jonkun elämässä, rahattomuutta ja onnetonta elämää`. SFS mukaan sanalla *musta* on sanonnoissa kaksi päämerkitystä a) paha, pelottava *musta päivä* b) laitton, salainen *musta kauppa*. NSSK 66 mukaan adjektiivin *musta* 3. merkitys antaa sanan merkitykseksi `laadultaan määritetty päivä tai päivät, jolloin jotain tapahtuu *murheen mustat päivät*`. Kääntäjän tarjoama käännös *mustat päivät* on sananmukainen. Kontekstiin sopisi paremmin ilmaisu *synkät päivät*.

Õimin mukaan *mustad päevad* tarkoittaa `raskaita päiviä tai hätäpäiviä`. EKSS (V/4) antaa *adj. sünge* kuv. merkityksen `raskas tai ahdistava, masentava, surullinen, lohduton tai painostava *sünge lapsepõlv*`. Viron kielellä kääntäjä on löytänyt semanttisesti samanmerkityksisen vastineen ja käännös on onnistunut.

7. ...что у Лёвы действительно была **министерская голова и государственный ум**.
...Ljovalla oli todella **ministerin pää ja valtion järki**.
..Ljoval oli tõepoolest **ministri pea otsas ja riigimehe mõistus**.

Kontekstin mukaan Ljova on viisas ja älykäs henkilö, josta voi sanoa, että hänellä on *министерская голова и государственный ум*. Venäjän fraasisanakirjat eivät tunne

kumpaakaan sanontaa. Yandexin mukaan *министерская голова* tarkoittaa `tervettä ja selvää järkeä`. *Государственный ум* kuulostaa jopa vähättelevältä ja kuvaa `ajattelemattomuutta tai jopa tyhmää toimintaa`. Mahdollisesti 1960-luvulla ilmaisua *государственный ум* käytettiin päinvastaisessa merkityksessä. Suomenkielellä ei esiinny kumpaakaan sanontaa ja ajatus on suorasanainen käännös venäjän kielestä. EKSS (III/3) tarjoaa sanan *ministrikoht* `kaikki himoitsevat ministerinvirkaa`. Saman sanakirjan mukaan (V/1) *riigimees* on näkyvä, huomattava ja etevä henkilö `jokaisesta ei ole valtionmieheksi`. Viron kielellä molemmat ilmaisut ovat positiivisensävyisiä, mutta sananmukaisia käännöksiä.

8. Дома **тише воды, ниже травы**, боялся матери, у неё была **тяжёлая рука**
Kotona oli **hiljaisempi kuin vesi, matalampi kuin ruoho**, pelkäsi äitiä, hänellä oli **voimakas käsi**...
Kodus **madalam kui rohi ja vagam kui vesi**, kartis ema, tollel oli **raske käsi**...

a) FSRJ mukaan vertailu *тише воды, ниже травы* on kuvaus henkilöstä, joka on ujo, vaatimaton ja huomaamaton. Suomenkielelle ajatus on yritetty kääntää fraasiksi, vaikka samanlaista kohdekielistä fraasia ei tunneta. EK tarjoaa vertailun *olla kuin kusi sukassa*, joka tarkoittaa `olla aivan hiljaa`. Myös <http://www.avaruusmies.com/vitsit/suomi/103.html> tarjoaa myös vertailun *hiljaa kuin kusi sukassa*. Sanonta ei ole täysin riittävä kontekstiin, koska ajatuksesta jää uupumaan konnotaatio *vaatimaton ja huomaamaton*. Ajatuksen voisi kääntää deskriptiivisellä tavalla *kotona oli näkymätön/ huomaamaton ja hiljaa, pelkäsi äitiä*...Suomen kielelle ajatus on käännetty sananmukaisesti.

Vanasõnad – tekstikorpuksen mukaan sananlasku *ole viest vagasemb ja rohust madalamb* on `kehotus olla tyytyväinen omaan elämään, tyytyä kohtaloon ja senhetkiseen asemaan`. Kääntäjä on löytänyt kohdekielellä semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksisen vastineen ja käännös on onnistunut.

b) FSRJ antaa attribuuttifraasille *с тяжёлой рукой* määritelmän `lyömään kovasti ja satuttaa`. Näin sanotaan ihmisestä, joka lyö satuttaen. Suomen kielellä ei esiinny sanontaa *voimakas käsi*. NSSK 66 mukaan monikollinen *voimakkaat kädet* tarkoittaa käsistä fyysisesti voimakasta henkilöä. Saman lähteen mukaan *kasvattaa ankaralla kädellä* tarkoittaa `vaatimuksissaan lujaa, tiukkaa, säälimätöntä, jyrkästi tuomitsevaa ja kovakouraista`. Kontekstiin sopii *äiti saattoi lyödä tai äiti oli ankara tai ankarakätinen*. EKFA:n mukaan *raske käsi* tarkoittaa `lyömistä`. VFEV mukaan *raudse käega olema* (

твёрдая рука) tarkoittaa `voimakasta, henkisesti vahvaa henkilöä, joka kykenee alistamaan muut omaan tahtoonsa`. Suomenkielellä ajatus on käännetty sananmukaisesti ja käänös on töksähtävä. Vironkielellä ajatus saa semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksisen vastineen.

9. ...но видеть на скамье подсудимых отца, **кристально честного человека**
...mutta nähdä syytettyjen penkillä isä, **kristallinrehellinen ihminen**...
...aga näga süüaluste pingis isa, **kristalselt ausat meest**...

Kaikilla kolmella kielellä ihmisen luonteen ominaisuuksia *puhtaus* ja *rehellisyys* voidaan kuvailla adjektiivilla *kristallinen*. UVSSS mukaan attribuuttifraasi *человек кристальной чистоты* tarkoittaa `nuhteetonta ihmistä`. NSSK 66 mukaan *kristallinkirkas* tarkoittaa `kirkasta kuin kristalli` *kristallinkirkas ääni, kk ajatus tai ääni*. Suomessa kuitenkin ei tunneta käsitettä *kristallinrehellinen ihminen*. Kontekstiin sopii paremmin *läpeensä rehellinen*, jonka merkitys MOTin mukaan on `joka kohdastaan, kauttaaltaan, kokonaan, täydellisesti, täysin, läpikotaisin`.

EKFAmukaan *selge kui kristall* tai *selge kui allikavesi* (selkeä kuin lähteenvesi) tarkoittaa `ns. mieleltään ja ajattelutavoiltaan puhdasta tai rehellistä ihmistä`.

Kääntäjä on löytänyt kohdekielellä semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksisen vastineen ja käänös on onnistunut.

Attribuuttifraasit –ryhmän yhteenveto

Alkuperäisteoksesta *Тяжёлый песок* löytyi 19 attribuuttifraasia, joista olen tutkimukseeni poiminut 9 virkettä, joissa esiintyvät fraasit. Joissakin lauseissa esiintyy useampia fraaseja kun yksi kappale. Nämä fraasit on merkitty pienillä aakkosilla. Kohdekielinen sanonta saa suomenkielelle käännettynä attribuuttifraasivastineen viidessä tapauksessa (2,4b,5,6,9). Viron kielellä saa attribuuttifraasivastineen seitsemän ilmaisua (2,3,4b,5,6,8b,9).

a) Suomen kielelle käännettynä semanttisesti ja leksikaalisesti vastaavanmerkityksiset vastineet on löydetty viidelle sanonnalle (1,2,4a ja b,5), viron kielellä leksikaalisesti ja semanttisesti samanmerkityksisen vastineen saa kahdeksan sanontaa (1,2,3,4a ja b,5,8a ja b).

b) Suomen kielelle käännettynä semanttisesti samanmerkityksiset vastineet on löydetty yhdelle sanonnalle (3) ja viron kielellä yhdelle sanonnalle (6)

c) Viidessä tapauksessa lähdekielinen sanonta saa sananmukaisen käännöksen (6,7, 8a ja b,9), joista yhdessä tapauksessa (8b) käänös on epätarkka. Kolmessa muussa tapauksessa käänös on töksähtävä eikä kovin hyvin onnistunut. Viron kielelle käännettynä sananmukaisesti on käännetty kaksi sanontaa (7,9).

d) Suomenkielelle käännettynä kolme sanontaa kuuluvat *muut –ryhmään* (1,3,4a). Nämä sanonnat on lähdekielellä ilmaistu attribuuttifraasilla, mutta suomen –ja vironkielellä monia ilmauksia pystytään kiteyttämään yhdyssanaksi, joten tässä tutkimuksessa ne määritellään *muut –ryhmään* kuuluvaksi, esim. *кровавый нёс – verikoira – verekoer*. Vironkielellä *muut –ryhmään* kuuluvaksi lasketaan kaksi sanontaa (1,4a).

4.5. Parataksifraasit

A.-L. Kuusen mukaan parataksifraasissa kaksi rinnakkaiskäsitettä on kytkeytynyt yhteen. Toistuvassa käsittelyssä sanaliitto on kiteytynyt. Tässä tutkimuksessa esiintyy kolme parataksifraasia *ei maata ei mantua, silkki ja sametti ja ryysyt ja räsyet*. Parataksifraasina voivat esiintyä kaikki lauseenjäsenet *soutaa ja huopaa; on käynyt Suomet ja saaret* (esimerkit: A.-L. Kuusi: 1971,43)

1. Почему вдова переехала из Ивановки сюда, где у нее ни кола ни двора, ни родственников, ни даже знакомых?
Miksi leski matkusti Ivanovkasta tänne, missä hänellä ei ollut maata eikä mantua, ei sukulaisia eikä edes tuttavita? 31
Miks kolis lesk Ivanovkast siia, kus tal polnud omaenese peerutikkugi võtta, ei olnud sugulasi ega isegi tuttavaid

Venäjänkielinen substantiivi *кол* päämerkitys on *seiväs*, UVSS mukaan sivumerkityksenä on *ykkönen* (venäjän kouluissa alin arvosana). TSU ja TSRJ mukaan parataksifraasi *ни кола ни двора* tarkoittaa `jnk. henkilön täydellistä köyhyyttä`. Tämän parataksifraasin yhteydessä substantiivi *кол* on vanha talonpoikaisnimitys ja tarkoittaa kyntömaan palstan tiettyä pituusmittaa. EK ja NSSK 66 ja mukaan parataksifraasi *ei maata ei mantua* tarkoittaa `jnk. omaisuutta *menettää maansa ja mantunsa*`. Kääntäjä on löytänyt kohdekielellä semanttisesti täysin vastaavan ja kontekstiin sopivan parataksifraasin ja käänös on onnistunut. Myös

EKFA mukaan vironkielinen verbifraasi *peerutikku võtta* (sääl es ole persest peeru kah võtta; peeruhaisu on tuba täis pallalt) tarkoittaa `täydellistä köyhyyttä: *niin köyhä, että on vain tyhjä maa`*. Kääntäjä on löytänyt kohdekielellä semanttisesti täysin vastaavan ja kontekstiin sopivan verbifraasin ja käänös on onnistunut.

2. Он должен заботиться о своём сыне, но вместе с тем , чёрт бы его драл, должен понимать, что там семья, что нельзя профессора **держат в холе, неге и золоте**, а его родных сестёр в **отрепьях и лохмотьях**.

Hän huolehti pojastaan, mutta samalla hänen, piru vieköön, olisi pitänyt ymmärtää, että siellä on kokonainen perhe, **ettei** professoria **voinut pitää silkissä ja sametissa** samalla kun hänen omat sisarensa kuljeskelevat **ryuusyissä ja rääsyyissä**.³¹

Oma poja eest pidi ta hoolitsema, aga ühtaegu, et kurat teda lõhki kisuks, pidi ta aru saama, et tegemist on perekonnaga, et **ei või** professorit **pidada siidis, sametis ja kullas** ning tema lihaseid **õdesid kiltudes ja kaltsudes**.....

- a) UVSSK ja SNI (Словарь нарицательных имён) mukaan venäjänkielinen substantiivi *холя* esiintyy vain sanaliitossa verbin *жить* kanssa (*жить в холе – elää kuin herran kukkarossa*). Substantiivi *нега* tarkoittaa `yltäkyläisyyttä, runsautta ja hemmottelua`. Myös TSU mukaan ilmaisu *жизнь в неге и холе* tarkoittaa `yltäkyläisyydessä ja huolenpidossa elämistä`. NSSK 66 mukaan substantiivit *silkki ja sametti* kuvaavat `ylellistä ja hienoa elämää *käydä silkissä ja sametissa* tai muuten hyvää elämää *valtakunta, jossa elämä ei ole aina silkkiä ja samettia`*. Kääntäjä on löytänyt kohdekielellä semanttisesti vastaavan käänösyksikön ja on onnistunut valinnassaan. *siidis ja pitsis* tai *siidis ja sametis*. EKSS (V/3) mukaan *siidis ja sametis elama* tarkoittaa elämistä vauraasti ja hyvin. Kääntäjä on löytänyt kohdekielellä semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksisen vastineen ja käänös on onnistunut.
- b) SRSiSPSV (gramota.ru slovar sinonimov) mukaan verbit *отрепье и лохмотья* ovat toistensa synonyymejä ja NSRJ TS mukaan tarkoittavat a) pellava- tai hamppukuidun jalostuksesta jäljelle jääviä tähteitä tai b) vanhaa vaatetusta tai ryuusyjä. Parataksifraasi *держат в отрепьях и лохмотьях* tarkoittaa `jnkn vanhoissa ryuusyissä pitämistä`. NSSK 66 mukaan suomalaiset substantiivit *ryuusy ja räsy* ovat toistensa synonyymejä ja tarkoittavat `risaisia tai huonoja vanhoja vaatteita (leik. myös tavallisista vaatteista)`. Kääntäjä on löytänyt kohdekielellä semanttisesti ja leksikaalisesti vastaavamerkityksisen sanonnan ja käänös on onnistunut. EKFA antaa substantiiveille *kiltud ja kaltsud* kaksi merkitystä a) ryuusy b) vaate, jolla voi ”koristella” itsensä. Vironkielinen parataksifraasi *pidada kiltudes ja kaltsudes* on kohdekielellä sopiva vastine parataksifraasille *держат в отрепьях и лохмотьях*. Ajatus on käännetty viron kielelle semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksisellä sanonnalla.

3. . .и этот факт его компрометирует, **дает пишу судам и пересудам**, как это бывает в провинции, где женщины **любят почесать языки**.
...ja se saa Ksanan huonoon valoon ja **ruokkii juoruja ja huhuja**, niinhän on aina maalla, missä naiset **mielellään pieksävät kieltään**.
...aga see fakt kompromiteerib naist, **annab toitu igasugu juttudele** ja arupidamistele, nagu ikka provintsis, kus naistele **meeldib keelt peksta**.

- a) SU mukaan *vanh.* substantiivin *nepecyд* merkitys on `toistamiseen tapahtuva oikeudenkäynti. Verbin sivumerkityksenä on jnk. toimintaan tai tekemiseen liittyvä keskustelu tai pohdinta tai juoruileminen jnk. asioista` (FSRJ mukaan *суды да (и) nepecyды*). Kääntäjä on löytänyt sanonnalle semanttisesti samamerkityksisen parataksifraasin *ruokkia juoruja ja huhuja* (parataksifraasi), joka sopii kontekstiin. Vironkielinen verbifraasi *anda toitu juttudele* on harvoin käytetty (anda põhjust juttudele)
- b) FSRJ mukaan venäjänkielinen verbifraasi *почесать (тренаить/ мозолить) языки* tarkoittaa `puhumista tyhjämpäiväisistä asioista; lörpötellä, jaaritella tai soittaa suuta`. RV mukaan suomalainen sanonta *чесать язык* saa suomen kielellä vastineeksi `pieksää suuta`, myös EK mukaan *piestä kieltään* tarkoittaa `suunsoittamista`. Kääntäjä on löytänyt semanttisesti ja leksikaalisesti vastaavan sanonnan. EKFA:n mukaan vironkielinen verbifraasi *peksma keelt* saa kaksi merkitystä, joista ensimmäinen tarkoittaa `pahan puhumista jst. ja toinen tarkoittaa tyhjämpäiväisistä asioista puhumista`. Kääntäjä on löytänyt viron kielellä semanttisesti vastaavan sanonnan.

Parataksifraasit –ryhmän yhteenveto

Alkuperäisteoksesta *Тяжёлый песок* löytyi parataksifraaseja kolmesta lauseesta, jotka materiaalin vähyuden takia on otettu kaikki tähän tutkimukseen. Joissakin lauseissa esiintyy useampia fraaseja kun yksi kappale. Nämä fraasit on merkitty pienaakkosilla. Lähdekielinen parataksifraasi saa suomenkielelle käännettynä parataksifraasivastineen kaikissa tapauksissa, joista yhdessä tapauksessa (2a) on pieni poisto, joka ei kuitenkaan haittaa kontekstin ymmärtämistä.

a) suomen kielelle käännettynä leksikaalisesti ja semanttisesti samanmerkityksisen vastineen saavat kolme sanontaa (1,2b,3b), viron kielessä vastaava määrä on kaksi (2a ja b).

b) Suomen kielelle käännettynä semanttisesti samanmerkityksisen vastineen saa kaksi ilmaisua (2a,3a), viron kielessä vastaava määrä on kaksi kappaletta (1,3b).

c) Suomen kielelle käännettynä sananmukaista käännöstä ei saa yksikään sanonta, viron kielellä sananmukaisen vastineen saa yksi käännös (3a).

Viron kielellä parataksifraasivastineen saa kolme ilmaisua (2a ja b; 3b). Yhdessä tapauksessa on käytetty semanttisesti samanmerkityksistä verbifraasia (1) ja yhdessä tapauksessa on käytetty sananmukaista, mutta kontekstista selviävää käännöstä (3a).

4.6. Nominatiivifraasit

Nominatiivifraasi koostuu nominatiivimuotoisesta substantiivista ja adverbiaalista esimerkiksi *langat käsissään*. Sanonta saattaa sisältää myös preposition ja attribuutin *salama keskellä (prep.) kirkasta (attrib.) päivää*. Tässä työssä nominatiivifraasi vastaa kysymyksiin *mistä? missä?*

1. ...после гибели дедушки в её **руках** сосредоточились **все нити**...
...isoisän kuoleman jälkeen kaikki **langat** olivat hänen **käsissään**...
...pärast vanaisa surma olid kõik **niidiotsad** ema **kätte koondunud**...

TSU mukaan nominatiivifraasi *нити в руках* tarkoittaa `määrämisvaltaa tai jnk. asian tai työn johtamista *держатъ все нити (дела) в своих руках`*. Venäjänkielessä on myös käytössä vanhahtava substantiivi *бразды* (suitset), jota käytetään vain sanaliittona yhdessä substantiivin *правление* kanssa (*бразды правления- hallitusohjat*), joka tarkoittaa valtaa ja johtamista *принять бразды правления*. Suomenkielinen nominatiivifraasi *langat käsissään* (myös: *ottaa ohjat käsiinsä* tai *tarttua ohjaksiin*, jonka merkitys on johtajuuden ottaminen omiin käsiin). EK mukaan ilmaisu tarkoittaa `jnk. toimesta koko toiminnan hallitsemista`. Kääntäjä on löytänyt kohdekielellä semanttisesti vastaavanmerkityksisen nominatiivifraasin ja käännös on onnistunut. EKFA:n mukaan viron kielellä käytössä olevat sanonnat *langat tai ohjaket käsissään* on `talon isännällä tai määräysvaltaa omavaalla henkilöllä`. Öimin mukaan *niiditõmbaja* (langanvetäjä) on `komentaja tai käskyjenjakaja` Myös EKSS (III/4) antaa määritelmän substantiiville *niidiotsad*: *see oli naine, kelle ülim soov oli kõikide suhete niidiotsi oma kätte saada*. Kääntäjä on löytänyt kohdekielellä semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksisen vastineen ja käännös on onnistunut.

2. И вот Хаим Ягудин объявляет, что вся возня вокруг этой истории **не стоит выеденного яйца, не стоит ломаного гроша – буря в стакане воды.**
Ja niin Haim Jagudin julistaa, että koko metakka **ei ollut penninkään arvoista – vain myrskyä vesilasissa.** 28
Ja eks Haim Jagudin siis kuulutanud, et kõik sekeldamine selle loo ümber **pole sittagi väärt, ei maksa punast krossigi, paljas torm veeklaasis.**

- a) FSRJ ja SPF mukaan sanonta *выеденное яйцо (не стоит выеденного яйца)* tarkoittaa 'jotakin tyhjänpäivästä asiaa, jolla ei ole mitään merkitystä'. NSSK 66 mukaan sanonta *jokin ei ole puolen pennin arvoinen, jokin ei maksa edes puolta (palanutta) penniä* tarkoittaa jnk. asian tai tavaran arvottomuutta. A. Rybakov on useaan otteeseen käyttänyt samassa lauseessa monta fraasia. Kohdekielelle kääntäessä kääntäjä on yhdistänyt kaksi fraasia *не стоит выеденного яйца* ja *не стоит ломаного гроша* yhdeksi verbifraasiksi *olla pennin arvoinen*, joka on mielestäni semanttisesti täysin sopiva sanonta kontekstiin ja korvaa samalla molemmat venäjänkieliset fraasit. EKFA:n mukaan *pole(koera) sittagi väärt* tarkoittaa myös 'täysin arvotonta asiaa tai tavaraa'. Verbifraasi *pole sittagi väärt* on semanttisesti vastaavanmerkityksinen ja on kääntäjän onnistunut valinta.
- b) Verbifraasin *не стоит ломаного гроша* vironkielinen vastine on SVEV mukaan '*ei maksa punast krossigi* tai *on täiesti väärtusetu*'. Edellä mainitun lisäksi viron kielellä on käytössä myös sanonta *ei ole tühja munakoortki väärt*, jota käytetään, kun puhutaan tyhjänpäiväisestä ja merkityksettömästä asiasta (EKFA). Kääntäessään kohdekielelle ei ole kuitenkaan käytetty sitä sanontaa, koska tämä sanonta jo esiintyy teoksessa (ks. verbifraasit) Verbifraasi *яйца выеденного не стоит* saa viron kielellä käännettynä semanttisesti samanmerkityksisen vastineen.
- c) SPF mukaan *iron.* nominatiivifraasi *буря в стакане воды* tarkoittaa 'suurta meteliä, riitelyä tai häitäilemistä tyhjänpäiväisten asioiden takia'. Eräät tutkijat pitävät ilmaisua käännöslainana ranskan kielestä, kun taas toisten tutkijoiden mukaan sanonta tulee latinan kielestä *excitare fluctus in simpulo* ja tarkoittaa *aallon nostattamista kauhassa*. EK ja SVEV antavat *myrsky vesilasissa* merkitykseksi 'paljon melua tyhjästä'. VFEV mukaan sanonta tarkoittaa 'suurta meteliä tyhjästä'. EVSV mukaan virolainen nominatiivifraasi *paljas torm veeklaasis* tarkoittaa suurta meteliä tyhjästä asiasta. Kääntäjä on löytänyt kohdekielellä semanttisesti vastaavanmerkityksisen vastineen ja käännös on onnistunut.

3. **Кровь из носа**, но обеспечь его руководящей должностью.
Vaikka verta nenästä, mutta hänen on saatava johtajan virka
Kas malk maast lahti, aga talle pidi antama juhtivat tööd.

TSRJ määrittelee nominatiivifraasin *кровь из носа* seuraavalla tavalla `hinnalla millä hyvänsä, vaikka mitä olisi`. NSSK 66 ja SVEVMukaan nominatiivifraasi *verta nenästä* tarkoittaa `vaaran uhmaamista: *ajovat autoilla liian lähelle rintamaa. Suotta härnäävät verta nenästänsä* (V. Linna)`. Tässä tapauksessa on käytetty verbiä *härnäämään*, joka muuttaa sanonnan semanttista merkitystä. Suomenkielellä on käytössä ilmaisu *hinnalla millä hyvänsä*, joka sopii myös kontekstiin. Kääntäjä on kääntänyt sanonnan sananmukaisesti ja vieraannuttavasti. Kontekstista kuitenkin selviää ilmaisun tarkoitus.

EKSS antaa nominatiivifraasille *kas või malk maast pusti* määritelmän `varmasti, ilman muuta, joka tapauksessa, kaikesta huolimatta *kui ta arvas endal õiguse olevat, vaidles ta kas või malk maast pusti*`. Kääntäjä on löytänyt kohdekielellä semanttisesti samanmerkityksisen vastineen ja käänös on onnistunut.

Nominatiivifraasit –ryhmän yhteenveto

Alkuperäisteoksesta *Тяжёлый песок* löytyi nominatiivifraaseja kolmesta lauseesta, jotka materiaalin vähyden takia on otettu kaikki tähän tutkimukseen. Joissakin lauseessa esiintyy useampia fraaseja kun yksi kappale. Nämä fraasit on merkitty pienaakkosilla. Lähdekielinen nominatiivifraasi saa suomenkielelle käännettynä nominatiivifraasin kolmessa tapauksessa (1,2c,3). Yhdessä tapauksessa (lähdekielinen verbifraasi) (2b) saa verbifraasivastineen ja yhdessä tapauksessa on tehty fraasin täydellinen poisto (2a). Sitä ei ole myöskään kuvailtu eikä selitetty sananmukaisesti. Vironkielellä kolme sanontaa on käännetty nominatiivifraasilla (1,2c,3) ja kahdessa tapauksessa (lähdekielinen verbifraasi) (2a ja b) saa verbifraasivastineen.

a) Suomen kielellä leksikaalisesti ja semanttisesti samanmerkityksisen vastineen saa kaksi ilmaisua (1,2c). Viron kielessä vastaava määrä on myös kaksi kappaletta (1,2c).

b) Suomen kielelle käännettynä semanttisesti samanmerkityksisen vastineen saa yksi ilmaisu (2b). Viron kielessä vastaava määrä on myös kolme kappaletta (2a ja b, 3).

c) Suomen kielelle on käännetty sananmukaisesti yksi sanonta (3).

d) Suomen kielelle käännettynä yksi sanonta puuttuu (2a).

4.7. Vertaukset

Tässä työssä määrittelen vertailut puheenparsiksi ...*hänen äänensä oli kuin kirkonkello*. Vertauspuheenparren tuntomerkinä on komparatiivikonjunktio *kuin, niin kuin*. Tavallisesti vertaus koostuu kolmesta komponentista: esim. kuvattava *paksu*, konjunktio *kuin* ja vertauskuva *turun pyövel* (A.-L. Kuusi 1971:59). Yleensä kuvattavana on laatu, joka joskus ilmaistaan komparatiivikonjunktiota edeltävänä sanalla tai sanaryhmällä: *olla kuin tukki tiellä*.

1. ...на фабрике, директор Сидоров за ним **как за каменной стеной**..
...johtaja Sidorov **seisoo** hänen takanaan **kuin kiviseinä**
...direktor Sidorov **on** tema taga **kui müüri varjus**...

SU mukaan substantiivin *seinä* kolmas merkitys on `kommunikointia häiritsevä este tai sulku`. Vertaileva sanonta *как за каменной стеной* tarkoittaa `olemista jnk. täysin luotettavassa suojeluksessa`. MOT ja NSSK 66 mukaan substantiivia *seinä* tai *muuri* kuvataan ylitsepääsemättömänä, järkkymättömänä ja taipumattomana esineenä esim. *nyt tuli seinä eteen; kuin olisi seinille puhunut*. Vilkaisu osoitteeseen www.google.fi osoittaa, että suomenkielellä on käytössä *kiviseinä kuv.* merkityksessä ja ajatus on välittynyt kohdekielelle, mutta vertailemalla seuraavia käännöksiä selviää, että todennäköisesti on tapahtunut kääntäjän virhetulkinta ja ajatus kohdekielellä on vaihtunut:

- a) *директор Сидоров за ним как за каменной стеной*
- b) *johtaja Sidorov seisoo hänen takanaan kuin kiviseinä*.

Kontekstin mukaan *isä* hoitaa työnsä niin hyvin, että johtaja Sidorovilla ei ole huolta siitä, että jotain jää tekemättä ja hän saa olla rauhassa (isä on kaitsijan roolissa). Suomenkielisen käännöksen mukaan johtaja Sidorov on kaitsijan roolissa. Vaikka kääntäjä on löytänyt suomenkielellä semanttisesti samanmerkityksisen vertailun, niin sanonta on käännetty väärinpäin ja kohdekielen lukija saa väärän informaation. EKFA:n mukaan vironkielistä

substantiivina *miüür* kuvataan järkkymättömänä ja taipumattomana esineenä. Kääntäjä on löytänyt kohdekielelle semanttisesti täysin vastaavan vertailun ja käännös on onnistunut.

2. Если он такой знаменитый, то Яша ему **как прошлогодний снег**.
Jos hän on vielä niin kuuluisa, niin Jasa on hänelle **kuin menneen vuoden lunta**.
Kui ta juba nii kuuluis on, siis on Jasa talle niisama hea **kui mullutalvine lumi**

FSRJ tuntee vertailun (*нужен/ интересуется*) *как прошлогодний снег* ja kertoo sen merkitykseksi `ei (kiinnosta) lainkaan, ei ollenkaan, ei vähäkään`. Myös TSRJ mukaan yllämainittu vertailu tarkoittaa tarpeettomuutta. MOT, SVEV ja EK mukaan menneen talven lumi tarkoittaa `unohdettua seikkaa tai asiaa`. Myös vironkielellä on käytetty leksikaalisesti samanmerkityksistä vertailua *mullutalvine lumi* (menneentalven lumi), joka SVEV mukaan tarkoittaa `vanhoja asioita *mitäs menneentalvisista lumista*`. Kontekstissa puhutaan Kiovan tunnetuimmasta asianajajasta, Dolskista, joka todennäköisesti ei ole kiinnostunut toimimaan Jakov Ivanovskin edustajana oikeudessa, koska hänellä on paljon töitä, he eivät ole J.I. kanssa edes tuttuja eikä siten J.I. edustaminen oikeudessa merkitse hänelle mitään. Suomen kielessä on käytössä vertailu *kuin pelkkää ilmaa*, joka sopii kontekstiin. Näin ollen suomentaja ja virontaja eivät ole ymmärtäneet sanonnan merkitystä ja käännökset ovat epäonnistuneita ja harhaan johtavia.

3. И протестанство и лютеранство **как бревно на дороге**. А когда машина на всем ходу налетает на бревно, то она опрокидывается, и пассажирам, знаете ли, не сладко. Protestanttisuus ja luterilaisuus **olivat kuin tukki tiellä**. Ja kun auto törmää täydessä vauhdissa tukkiin, se menettää hallintansa eikä matkustajilla ole mukavat paikat. Aga protesstantlus ja luterlus **on justkui palk põigiti tee peal ees**. Aga kui masin täie hooga palgi otsa lendab, läheb ta kummuli, ja teate küll, et ega see sõitjatele mõnus ei ole.

TSRJ mukaan *бревно* tarkoittaa oksista puhdistettua ja latvatonta tukkia tai pölkkyä. SRS, SU ja TSRJ mukaan substantiivin *бревно* kuv. merkitys on tyhmä ihminen. USKSS antaa määritelmän substantiiville *tukki*, joka tarkoittaa n. 3,5 m. pituista ja vähintään 15 cm paksuista puunrunkoa. Sanakirjat eivät tunne vertailuja *olla kuin tukki tiellä* ja *justkui palk põigiti ees*, ja molemmalle kielelle ajatus on suora käännös venäjän kielestä. Mielestäni kuitenkin *subs. tukki* on osuva sana kuvaamaan estettä ja ajatus ei jää lukijalle epäselväksi. Vaikka vertailu onkin sananmukainen, käännökset ovat osuvia ja kontekstiin sopivia.

4. на мои кулаки **смотрит как кролик...**
 ...ja **katsoo** minua, nyrkkejäni, **kuin kani...**
 ...**vahib** mind ja mu rusikaid **justkui küülik...**

FSRJ mukaan *заячья душа* tarkoittaa arkaa tai ujoa ihmistä. Myös TSRJ käyttää vertailussa *subs. jänis*, kuvailemaan arkaa ihmistä *труслив как заяц*. Ei selittävässä eikä myöskään fraasien sanakirjassa löydy kirjailijan käyttämää substantiivina *кролик*. Vilkaistu osoitteeseen www.yandex.ru osoittaa, että kansan keskuudessa ovat yhtä lailla käytössä molemmat sanonnat *труслив как заяц* ja *труслив как кролик*. SVEV ja EK mukaan *jänis* tarkoittaa hyvin arkaa ihmistä. Myös viron kielellä on käytössä vertailu *arg nagu jänes* tai *jänespüks* (EKFA). Vaikka suomen ja viron kielillä arasta ihmisestä puhuttaessa käytetään substantiivina *jänis/jänes*, on myös vertailu *arka kuin kani* kohdekielen lukijoille ymmärrettävä ja käänös on onnistunut. Kääntäjät olisivat voineet lisätä kohdekielille käänöksen ymmärrettävyyttä lisäävän määreen *pelästynyt* (katsoo kuin pelästynyt kani). Tässä tapauksessa käänökset ovat vieraannuttavia.

5. Восемь лет такой бык **работает, как вол**, извините за каламбур, потом поступает в нагул на мясо.
 Kahdeksan vuotta tuollainen härkä raataa, **raataa kuin juhta**, anteeksi sanaleikkini, ja siirtyy sitten lihotettavaksi.
 Kaheksa aastat **teeb** sihuke härg **tööd justkui härg**, vabandage sellist kalambuuri, siis läheb lihaks nuumamisele.

TSRJ mukaan substantiivi *вол* (härkä, juhta) tarkoittaa (raskasta työtä tekevää) `tuotantoeläintä *työskentelee kuin juhta*`. NSSK 66 mukaan näin sanotaan ihmisestä, jonka on pakko ahertaa ja raataa. EKFA:n mukaan vertailua *teeb tööd nagu härg* käytetään ihmisestä, joka tekee paljon töitä. Viron kielellä *subs. härg* käytetään myös muissa vertailuissa: *vihainen kuin härkä*, *venyy kuin härkä* (hidas), *raataa kuin vanha härkä* (laiska), *katsoo kuin härkä* (karsaasti katsomaan, myös vihaisesta ihmisestä), *juo kuin härkä*, *syö kuin härkä*, *vahva kuin härkä*, *tunnoton kuin härkä*, *iso kuin härkä*, *huutaa kiun härkä*, *lihava kuin härkä*, *laiska kuin härkä* (EKFA). Viron ja suomen kielellä kääntäjät ovat löytäneet kohdekielellä semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksisen vastineen ja käänökset ovat onnistuneita.

6. ...как это, мол, шесть миллионов дали себя убить, как бараны
 ...että kuinka kuusi miljoona ihmistä on antanut surmata itsensä kuin lampaat...
 ... et kuidas siis ikka kuus miljonit inimest lasid end nagu lambad maha lüüa...

TSRJ mukaan yhdyssanaa *lammaslauma* käytetään henkilöistä, joilla ei ole omaa mielipidettä jstk. asiasta ja jotka seuraavat sokeana jotakuta. Lampaista käytetään myös adjektiivia *tyhmä*. NSRJ TS antaa lisäksi määritelmän *itsepäinen*. EK käyttää lampaasta adjektiivia *lauhkea*. SVEV mukaan lampaita pidetään tyhmänä *puhua kun keitetystä lampaan päästä (puhua tyhmiä)* tai periksiantavaisena *jollakulla on lampaan luonto*. EKFA:n mukaan lammas on *lauhkea, periksiantavainen, tyhmä* tai *hullu*. Kontekstin mukaan kirjailija tarkoittaa käyttää TSRJ mukaista määritelmää ja kääntäjät ovat kohdekielellä löytäneet semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksiset vastineet. Käännökset ovat onnistuneita.

7. **Вертит его** перед вашими глазами, как бриллиант, а дома вы вместо бриллианта находите одни кости.
 ...**kääntelee** sitä silmienne edessä **kuin briljanttia**, mutta kotona löydättekkin briljantin sijasta pelkkää luuta.
 ...**keerutab** seda teie silma ees **nagu briljanti**, aga kodus leiade briljandi asemel paljad kondid.

TSRJ mukaan *бриллиант* tarkoittaa jalokiviä, useimmiten hiottua timanttia. NSRJ TS antaa lisämääritelmän *jokin, joka kimalluksella tai loisteella muistuttaa jalokiviä*. NSSK 66 antaa saman määritelmän sanalle *briljantti*. Vaikka suomen- ja vironkielellä ei ole käytössä vertailua *kuin briljantti*, niin kohdelukijalle *briljantti* - metafora ei jää epäselväksi.

Kalevalasta on peräisin sanonta, joka sovellettuna sopisi tähän käännökseen *torilla näytti, että liha oli kakku kaunis päältä, mutta kotona silkkoa sisältä*. Tässä tapauksessa kuitenkin jäisi epäselväksi, oliko liha kenties pilaantunutta. Mielestäni kääntäjä on kääntänyt ajatuksen sananmukaisesti. EKSS (2) mukaan *briljantne* tarkoittaa suurenmoista, loistavaa tai hienoa`.

8. ...надменный, как польский пан, и докучливый, как нищий с еврейского кладбища.
 Sellainen oli Bronewski: ylimielinen kun puolalainen pan ja kiusallinen kuin juutalaisen hautausmaan kerjäläinen.
 Selline ta oli see Broniewski: upsakas nagu poola pan ja tüütu nagu sant juudi surnuaialt.

Venäjänkieliset fraasisanakirjat eivät tunne sanontaa *надменный, как польский пан, и докучливый, как нищий с еврейского кладбища*. Sanontaa ei tunne myöskään internet - sivusto www.yandex.ru. Todennäköisesti vertailu on kirjailijan oma keksimä. Viron ja suomen kielille käännös on sananmukainen ja mielestäni lukijaa harhaanjohtava. En

pystynyt purkaamaan sanonnan loppuosaa *kiusallinen kuin juutalaisen hautausmaan kerjäläinen*, koska myös tätä sanontaa ei esiinny kummassakaan kielistä.

9. ...мы знали, что он **врёт как сивый мерин...**
Tiesimme hänen **valehtelevan niin että korvat heiluvat...**
Me teadsime, et ta **valetab nagu vana hobune...**

SPF mukaan *врёт как сивый мерин* tarkoittaa valehtelemista häikäilemättömästi ja julkeasti. EK mukaan valehdella niin, että korvat heiluvat tarkoittaa `lasketella emävalheita`. EKFA tarjoaa sanonnan *valetab kui vana valge hobune* selitykseksi `valehtelemisen`. VFEV lisää määritelmän `valehtelemaan liioittelevasti`. Sama fraasisanakirja tarjoaa myös synonyymisen sanonnan *valetama nii, et habe põleb*. Öim tarjoaa osittain synonyymisen sanonnan *valetab nii, et suu suitseb*. Kääntäjät ovat löytäneet suomen ja viron kielelle semanttisesti samanmerkityksiset vastineet ja käännökset ovat onnistuneita.

10. ...для Гриша **разукрасил Терещенко, как бог черепаху...**
...Grisa-eno **oli koristanut** Terestsenkön **kuin jumala kilpikonnan...**
...löi onu Grisa Terestsenko niisama **lapiliseks nagu kilpkonna küüru**

Kontekstin mukaan Griša löi Tereštšenkoa. Venäjänkielen lähteet eivät määrittelee sanontaa *разукрасить как бог черепаху*. Yandexin mukaan *разукрасить- koristella* tarkoittaa yleensä lyömistä, mutta myös maalaamista kirjavilla väreillä. Eräässä Yandexin sivustolta löytyneessä kuvassa oli kilpikonna, jonka naama ja kilpi olivat erittäin kirjavat. Jos sanonta on saanut alkunsa sen näköisestä kilpikonnasta, on vaikea kuvitella, että virolaiset ja suomalaiset lukijat ymmärtäisivät tämän sanonnan merkitystä. Suomen ja viron kielellä kyseinen sanonta on tuntematon. Se on sananmukainen ja erittäin huono vertailukohde. Suomen kielellä ymmärrettävyyttä huonontaa verbi *koristaa*, viron kielellä kääntäjä on käyttänyt verbiä *lyödä*, joka auttaa ymmärtämään ajatuksen tarkoitusta. Viron kielellä ovat käytössä sanonnat *nina kukla taha lööma; nina kukla taha keerama; nina üles lööma, vastu vahti* tai *tatti andma* jotka tarkoittavat lyömistä (Öim).

11. Я видел, что он **напряжен, как струна...**
...näin, että hän on **jännittynyt kuin jousen kieli...**
...nägin, et ta on **pingul nagu pillikeel...**

TSRJ mukaan *струна* tarkoittaa soittimeen kimmoisasti liitettyä lankaa, jota kosketellen saa aikaiseksi sävelen, *kuv.* merkityksessä *нервы натянулись, как струны*, jonka merkitys on `jännittyneisyys`. EK tarjoaa semanttisesti samanmerkityksisen vertailun *kuin jännitetty jousi*, jonka merkitys on `kireän jännittynyt`. EKFA:n mukaan *pingul kui pillikeel* tarkoittaa

jännittyneisyyttä tai levottomuutta. Kääntäjät ovat löytäneet kohdekielellä semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksiset vastineet ja käännökset ovat onnistuneita.

12. Клуб был набит до отказа, **яблоку** негде упасть.

Väkeä oli kuin ryynejä puurossa...

Klubi oli tuubil täis, **nõelalgi poleks kukkumiseks ruumi jätkunud...**

Venäjäällä ruuhkatilanteessa omenalla ei ole paikkaa, johon tippua, suomessa on väkeä kuin ryynejä puurossa ja virossa neulalla ei ole tilaa, johon tippua. TSRJ mukaan ilmaisulla *яблоку негде упасть* on monta synonyymia *дохнуть негде, иголку негде воткнуть, плюнуть негде, шагу негде ступить* ja *пушкой не прошибешь*. Ilmaisun merkitys on a) hyvin paljon, isossa määrin b) on ahdasta. EK määrittelee suomenkielisen ilmaisun (*väkeä*) *kuin helluntain epistolassa*, joka tarkoittaa `paljon tai runsaasti`, myöskin *kuin sillit suolassa* ja *väkeä kuin vilkkilässä kissoja* (PM) ovat yleisessä käytössä olevia sanontoja. NSSK 66 mukaan vertailu *ihmiset olivat tiheässä kuin ryynit puurossa*, tarkoittaa ahdasta tilannetta. VFEV mukaan on ihmiset tiheästi yhdessä, jos *nööpnõelgi ei mahtunud maha kukkuma*.

13. Положение его, как немца, было сложное, **между двух огней, между молотом и наковальней**.

Hänen asemansa saksalaisena oli vaikea, **kahden tulen välissä, vasaran ja alasimen välissä**.

Tema, kui sakslase olukord oli keeruline, mõistate isegi, **kahe tule vahel, alasi ja haamri vahel**.

Tässä vertailussa on käytetty peräkkäin kahta, toisilleen synonyymista sanontaa, joissa ei ole käytetty komparatiivikonjuktiota *kun* tai *kuin*, mutta kuitenkin *kuv.* merkityksessä tämä on vertailu *Jakov oli kuin kahden tulen välissä, kuin vasaran ja alasimen välissä*. FSRJ mukaan toistensa synonyymiset vertailut (быть/ оказаться) *между молотом и наковальней* ja *между двух огней* tarkoittaa tilannetta, `jossa vaara tai epämiellyttävä tilanne uhkaavat molemmasta suunnasta`. NSSK 66 mukaan vertailun *kahden tulen välissä* suora merkitys on a) saada jk kahden tulen väliin (esim. sotatilanne) *oli tarkoitus saartaa hyökkäävä vihollinen kahden tulen väliin* b) *kuv.* kahtaalta ahdistettuna, kahden vastakkaisen vaatimuksen edessä; tilanteessa, jossa on valittava toinen kahdesta pahasta. Saman sanakirjan mukaan vertailu *olla vasaran ja alasimen välissä* tarkoittaa olemista kahden mahtavamman puristuksessa. EKFA:n mukaan *vasara ja haamri vahel olema* tarkoittaa `vaikeassa tilanteessa olemista, tai kahdelta suunnalta ahdistettuna`. Saman lähteen mukaan *kahe tule vahel olema* tarkoittaa `monelta suunnalta uhkaavaa vaaraa`. Kääntäjät ovat löytäneet kohdekielellä semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksiset vastineet ja käännökset ovat onnistuneita.

14. ...голос у неё был как колокольчик...
hänen äänensä oli kuin kirkonkello.
...hää! oli tüdrukul nagu kelluke.

NSRJ TS mukaan *колокольчик* tarkoittaa `pienen kellon sointua (käytetään yleensä luokissa tai valjaissa. Pienen kellon ääni on heleä *еду, еду в чистом поле, колокольчик динь-динь-динь* (SU). NSSK 66 tarjoaa substantiivin *колокольчик* vastinneksi substantiivin *tiuku* tai *kulkunen*, joka on `kielellinen metallikello, jollaisia käytetään eräiden laitumella olevien kotieläinten kaulassa, hevosen valjaissa, ovikellona jne. *tiukujen helinä`*. NSSK 66 mukaan *kirkonkellot* soivat ja kumahtelevat. Sanakirjojen mukaan ei selviä *kirkonkellon* vertailua ihmisäänen kanssa, mutta vilkaisu Googlen –sivuille osoittaa, että harvassa tapauksessa ihmisääntä verrataan kirkonkelloon *kieli helisee suussa kuin kirkonkello*. Mielestäni kohdekielen lukija saa väärän käsityksen *kirkonkellost*, koska kirkonkellot `kajahtavat` ja `kumahtelevat`. Kontekstin mukaan kyseessä on erittäin hyvin laulava nuori tyttö. SVEV mukana *tiuku* ja *kulkunen* saavat viron kielellä vastineen *kelluke*, joka EKFA mukaan tarkoittaa, jos `joku laulaa hyvin (usein lapsesta) *hää! kui (hõbe)kelluke`*.

15. Я знал много таких честных людей, которые на материально ответственной работе
горели как свечи
Tunsin useita rehellisiä ihmisiä, jotka materiaalisesti vastuullisessa työssään **paloivat kuin kynttilät**
Ma tean palju ausaid mehi, kes materiaalselt vastutaval tööl **põlesid läbi nagu küünlad.**

Suomentaja tarjoaa sanonnalle *гореть как свечи* sananmukaisen käännöksen *palaa kuin kynttilä*, joka tarkoittaa palaamista `kirkkaasti`. Kontekstin mukaan on kuitenkin kysymys ihmisistä, jotka eivät kestäneet paineita vastuullisen työnsä vuoksi. Sopivimman suomalaisvastineen tarjoaa EK, jonka mukaan *polittaa kynttilänsä molemmasta päästä* tarkoittaa `itsensä rasittamista liikaa`. EKSS tarjoaa sanonnan *läbi põlema*, joka kuvaannollisesti tarkoittaa henkilöä, joka rasittaa itsensä työllä tai muulla tapaa liikaa tai on jonkun tapahtuman seurauksena erittäin surullinen. SVEV tarjoaa sanonnalle lisämääritelmän `elämään leveästi`, joka tässä tapauksessa ei sovi kontekstiin. Näin ollen kääntäjä on suomentanut sanonnan sananmukaisesti, kun taas virontaja on löytänyt sopivan vastineen kohdekielellä.

16. Мать сидела как **изваяние**...
Äiti oli kuin **patsas**...
Ema istus nagu **raidkuju**...

TSRJ mukaan *изваяние* tarkoittaa `patsasta tai veistosta`. Saman lähteen mukaan *стоять как изваяние* tarkoittaa *seisoa kun patsas*. UVSSK antaa substantiiville *patsas* adjektiivin `jäykkä`. SVEV mukaan substantiivin *patsas* vironkielinen vastine on *sammas* tai *post*. EKFA:n ja Õimin mukaan viron kielessä on käytössä vertailu *seisab kui sammas* tai *soolasammas* (hievahtamatta). Kääntäjät ovat löytäneet kohdekielellä semanttisesti ja leksikaalisesti vastaavanmerkityksisen vertailun ja käännös on onnistunut.

17. ...и вдруг как снег на голову...
...yhtäkkiä kuin salama kirkkaalta taivaalta...
...ja äkitselt nagu välk selgest taevast...

FSRJ antaa vertailun *как (будто/ словно/ точно) снег на голову`* täysin odottamattomasti, yhtäkkiä tai huomaamattomasti ilmestyä tai saapua`. Myös EKFA antaa virolaiselle vertailulle *nagu välk selgest taevast* kaksi määritelmää a) jotakin tapahtuu täysin odottamatta b) odottamatta saapuu joku, jota ei odotettu. NSSK 66 mukaan *kuin salama kirkkaalta taivaalta* tarkoittaa `jotakin tapahtuvan täysin odottamatta`. Myös Õimin mukaan *nagu välk selgest taevast* tarkoittaa `täysin odottamatta tai yhtäkkiä`. Kääntäjät ovat löytäneet kohdekielellä semanttisesti ja leksikaalisesti vastaavanmerkityksisen vertailun ja käännös on onnistunut.

Vertaukset -ryhmän yhteenveto

Alkuperäisteoksesta Тяжёлый песок löytyi 20 vertailua, joista olen tutkimukseeni poiminut 17 vertailua sisältävää fraasia. Kohdekielinen sanonta saa suomenkielelle käännettynä vertailuvastineen yhdeksässä tapauksessa (4,5,6,11,12,13,15,16,17). Viron kielellä saa vertailuvastineen kaksitoista ilmaisua (1,4,5,6,9,11,12,13,14,15,16,17). Yhdessä tapauksessa ilmaisu saa suomenkielelle käännettäessä adverbialivastineen.

a) Suomen kielelle käännettynä semanttisesti ja leksikaalisesti vastaavanmerkityksiset vastineet on löydetty neljälle sanonnalle (5,6,13,16). Viron kielelle semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksiset vastineet löytyvät kuudelle sanonnalle (1,5,6,13,14,16).

b) Semanttisesti samanmerkityksiset vastineet löytyvät suomenkielille neljässä tapauksessa (9,11,12,17) ja vironkielille viidessä tapauksessa (9,11,12,15,17).

c) Suomen kielelle sananmukaisesti on käännetty kuusi sanontaa (3,4,7,8,10, 15), joista yhdessä suomennoksessa ja vironnoksessa on käytetty synonyymia (4). Viron kielessä vastaava määrä on viisi (3,4,7,8,10).

d) Yhdessä tapauksessa (2) niin viron kuin suomenkielenkin kääntäjät ovat löytäneet leksikaalisesti täysin vastaavan, mutta semanttisesti eri merkityksisen vastineen.

e) Kahdessa tapauksessa (1,14) suomen kielen kääntäjä todennäköisesti ei ole ymmärtänyt kontekstia ja sanonta on epäonnistunut.

4.8. Idiomit

Idiomit kuuluvat fraasien ryhmään. Idiomi on merkityksellisesti yhteen sulanut jäsenineen ei-motivoitu kiinteä sanaliitto, jonka yhteismerkitys ei muodostu liittoa muodostavien sanojen merkityksien summasta, eli, niiden kääntäminen sanasanalta yksitellen ei onnistu. Idiomeja esiintyy eniten puhekielessä ja vapaissa tyyllilajeissa. Mahdollisuuksien mukaan ne on käännettävä semanttisesti vastaavalla kohdekielen idiomilla. (Ingo: 1990, sivu 246). Esimerkkejä suomalaisista ilmaisuista *puhua puuta heinää*. Tässä sanojen *puu* ja *heinä* merkitys ei auta ymmärtämään tämän ilmauksen merkitystä. Telijan käsityksen mukaan idiomit ovat sellaisia puheenkäänteitä, joiden ainoallakaan elementillä ei millään kielen rakenteen tasolla ole käännösvastinetta siinä paradigmaattisessa laajuudessa, joka on sille ominainen tuon käänteiden ulkopuolella kielijärjestelmän nykytilassa. (A.-L. Kuusi) (tarkoittavat jotain muuta normaalikielessä, esimerkiksi anglismi *märkä huopa*).

1. ...а он **полез в бутылку**, поставил вопрос в райкоме...
...mutta hän **otti nokkiinsa** ja vaati piirikomiteaa ottamaan kantaa siihen.....
aga tema **vedas lõõtsad laiali**, kergitas küsimuse rajoonikomitees...

Venäjällä suuttumusta ilmaistaan kiipeämällä pulloon, Suomessa otetaan nokkiin ja Virossa vedetään hanuri leveälle. FSRJ mukaan *полезть в бутылку* tarkoittaa `yleensä perusteetonta tai turhaa ärtymistä, ärsyyntymistä tai suuttumista`. Saman merkityksen antaa myös <http://aph.lune.ru/> -sivulta löytyvä *крылатые выражения* (*лезть в бутылку* tai *в*

музырек). Saman tietolähteen mukaan idiomi on tullut arkikielen käyttöön varkaiden slangikielestä ja sitä käytetään harvoin kaunokirjallisuudessa. SVEV ja EK mukaan *ottaa nokkiinsa* tai *nokkaansa* tarkoittaa `suuttumista tai loukkaantumista`. Kummankin sanakirjan määritelmästä puuttuu konnotaatio *perusteeton*. Suomen kieleen päin ajatus on käännetty idiomilla, joka ei vastaa kaikkia sen merkityksiä. EKSS (III/2) mukaan *puh. löötsad* (ensisijainen merkitys on *haitari*) tarkoittaa `keuhkoja` ja *vedada löötsad laiali* tarkoittaa suuttumista`. VFEV antaa sanonnalle *полезть в бутылку* merkityksen `ärsyntyä, suuttua jollekin (enimmäkseen turhaan)`. Sanakirjan mukaan synonyymiset vironkieliset vastineet sanonnalle ovat: *kellelgi läheb hari punaseks, tuld ja törva sylimata, nina vingi tõmbama*. Kääntäjä on löytänyt kohdekielellä semanttisesti samanmerkityksisen vastineen ja käänös on onnistunut.

2. ...когда надо, **умела держать себя в руках** и вела себя достойно
... mutta osasi **hillitä itsensä** ja käyttäytyä arvokkaasti...
...aga kui vaja, **oskas ta end ohjas hoida** ja käituda väarikalt...

Venäjänkielinen idiomi *держатъ себя в руках* tarkoittaa `omien tunteiden hillitsemistä tai itsehillinnän säilyttämistä`. Suomeen kieleen päin on ajatus käännetty ilman, että siitä olisi syntynyt idiomia tai fraasia. Ajatus on selitetty kuvailemalla tilannetta ja käänös on sujuva ja varsin onnistunut. EKFA:n ja SVEV mukaan idiomi *ohjas hoida* (*jotakuta* tai *itseään*) tarkoittaa `ohjaamista ja komentelemista tai itsensä hillitsemistä`. Tiiu Ereltin mukaan vironkielinen idiomi *ohjas hoida* on synonyyminen sanojen *talitsema* ja *taltsutama* kanssa *ei kyenny omia tunteitaan pitämään kurissa*. Vironkielellä on käytössä myös sanonta *vaos hoida*, joka on synonyyminen idiomien *ohjas hoida* kanssa. Käänös viron kieleen päin on onnistunut. Ajatus on käännetty semanttisesti samanmerkityksisellä idiomilla.

3. Маме, как вы знаете, **за словом в карман лезть не надо**.
Äiti, kuten tiedätte, oli **sanavalmis**.
Emal, kas teate, **olid sõnad varnast võtta**.

FSRJ mukaan idiomi *за словом в карман не лезет* tarkoittaa keskustelutilanteessa `nokkelaa, kekseliästä tai neuvokasta ihmistä`. Suomenkielinen sanonta *jollakulla on sana hallussa* tai *vallassaan* tarkoittaa sitä, että joku on hyvä puhumaan. Kuitenkin suomen kieleen päin on ajatus käännetty ilman, että siitä olisi syntynyt idiomia tai fraasia. Ajatus on selitetty kuvailemalla tilannetta ja mielestäni käänös on sujuva ja varsin onnistunut. Öimin mukaan vironkielinen idiomi *varnast võtta olema* tarkoittaa sitä, että jokin on käden

ulottuvilla. Ajatus on käännetty semanttisesti samanmerkityksisellä idiomilla ja myös viron kieleen päin käänös on onnistunut.

4. Мамина **жизнь висела на волоске...**
Äidin **henki oli hiuskarvan varassa...**
Ema **elu rippus juuksekarva otsas...**

FSRJ mukaan idiomi *висеть на волоске (на ниточке)* tarkoittaa `kuolemanvaarassa olemista tai vaaratilanteeseen joutumista`. Myös VFEV antaa idiomille *висеть на ниточке - juuksekarva otsas rippuma* saman määritelmän. MOT mukaan jos *henki* tai *ratkaisu on hiuskarvan varassa*, tarkoittaa äärimmäisen täpärällä olemista. EKSS (4) mukaan *juuksekarva otsas/ kyljes olema* tai *rippuma* tarkoittaa `vaaratilanteessa tai hyvin epävarmaassa tilanteessa olemista`. Ajatus on käännetty viroon ja suomen kieliin päin semanttisesti vastaavanmerkityksisellä idiomilla. Käännökset ovat onnistuneita.

5. **Жил широко**, на свадьбе его сына впервые в нашем городе появился автомобиль, специально выписал его из Чернигова или Гомеля, не знаю уж откуда, **любил пустить пыль в глаза**
Hän **eli leveästi** ja kaupunkimme ensimmäinen auto ilmestyi hänen poikansa häihin, Freidkin oli varta vasten tilannut sen joko Tšernigovista tai Gomelistä, en tiedä kummasta, ja **nautti pölyn nostattamisesta muiden silmiin.**
Laialt elas, tema poja pulmade aegu ilmus meie linna esimene auto, ta tellis selle spetsiaalselt Tšernigovist voi Gomelist, ei tea, kust, **armastas teine puru silma ajada.**

- a) TSRJ antaa verbille *жить* kymmenen merkitystä, joista kuudes merkitys *жить как?* tarkoittaa tietäntyypin elämäntavan viettämistä esim. *жить весело*. Adverbiaaliverbi *на широкую ногу жить* tarkoittaa `elämistä vauraasti, käyttäen runsaasti rahaa`. Myös NSSK 66 mukaan suomenkielinen adverbiaalifraasi *leveästi eläminen* kertoo mahtailevasta, tuhlailevasta ja suurellisesta elämäntavasta. Vironkielinen sanonta *laialt elama* tai *külla otsas elama* tarkoittaa `tuhlailevan elämäntavan viettämistä` (VFEV). Kummassakin tapauksessa kääntäjät ovat löytäneet kohdekielellä semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksisen vastineet ja käännökset ovat onnistuneita.
- b) FSRJ mukaan idiomi *пустить пыль в глаза (кому)* tarkoittaa jollekin väärän kuvan antamista omasta statuksestaan ja itsestään. TSU lisää edellämaitulle määritelmälle *prameilemisen*.

VFEV antaa sanonnalle määritelmäksi `itsestään tai omasta tilanteesta antamaan väärän kuvan, huijaamaan jotakuta`. Sanakirjan mukaan vironkielinen vastine on *puru silma ajama*. Myös EKFA:n mukaan *puru silma ajamine* tarkoittaa `jnk. huijaamista tai harhauttamista

mairittelevalla puheella, myös väärin tietojen antamista ja omien sopimattomien tekojen esittämistä (hyvässä valossa)`. Kääntäjä on löytänyt kohdekielellä samanmerkityksisen idiomien ja käännös on onnistunut. Suomen kielessä puuttuu sanonta *nostattaa pölyä muiden silmiin*. Kääntäjä on kääntänyt ajatuksen kohdekielelle sananmukaisesti ja käännös on vieraannuttava.

Idiomit-ryhmän yhteenveto

Alkuperäisteoksesta *Тяжёлый песок* löytyi idiomeja viidestä lauseesta, jotka materiaalin vähyyden takia on otettu kaikki tähän tutkimukseen. Joissakin lauseessa esiintyy useampi kuin yksi fraasi. Nämä fraasit on merkitty pienaakkosilla. Suomenkielellä idiomivastineen ovat saaneet kaksi ilmaisua (1,4), viron kielelle lukuunottamatta 5a (lähdekielellä adverbiaalifraasi) on idiomilla käännetty kaikki ilmaisut.

a) Leksikaalisesti ja semanttisesti samanmerkityksisen vastineen vironkielelle saa kolme kappaletta (4,5a ja b). Suomen kielelle saa leksikaalisen ja semanttisen vastineen kaksi ilmaisua (4,5a).

b) Suomen kielellä semanttisesti samanmerkityksisen vastineen saa kaksi ilmaisua (1,2). Viron kieleen päin semanttisesti samanmerkityksisen sanonnan saa kolme ilmaisua (1,2,3).

c) Suomen kielelle on sananmukaisesti käännetty kaksi sanontaa (3,5b).

4.9. Muut -ryhmä

Tähän ryhmään kuuluvat yksittäiset sanat, jotka viron tai suomen kielelle käännettäessä saavat näillä kielillä kahdesta tai useammasta sanasta koostuvan fraseologisen vastineen.

1. И, само собой разумеется, главное слово принадлежало Хаиму Ягудину .
Sanomattakin on selvää että tärkeimmän puheenvuoron piti Haim Jagudin.
Ja enesestki möista kuulus **esimene viiul** Haim Jagudinille

Venäjänsuomenkielinen vapaa sanaliitto *и, само собой разумеется, главное слово принадлежало Хаиму Ягудину* saa suomen kielellä vastineen *sanomattakin on selvää että tärkeimmän*

*puheenvuoron piti Haim Jagudin. Kumpikaan sanaliitto ei kuulu fraasien piiriin, mutta käännettäessä viron kieleen päin ja enesestki mõista kuulus esimene viiul Haim Jagudinille käännöksessä on käytettyä attribuuttifraasia. Jo NSSK 66 tuntee sanonnan soittaa ensimmäistä (toista) viulua, joka tarkoittaa `määrävässä, johtavassa tms asemassa olevaa henkilöä (toisarvoisessa tai syrjäytetyssä)`. Myös Erkki Karin teoksesta *Naulan kantaan* löytyy suomenkielinen vastine *soittaa ensimmäistä viulua* (olla määrävässä asemassa), jota kääntäjä olisi voinut käyttää korvauksena monien kääntämättä jättämiensä sanontojen takia. Kuitenkaan hän ei ole käyttänyt *ensimmäistä viulua*. Öimin mukaan *esimest viiulit mängima* tarkoittaa `olla jsk asiassa kaikkein tärkein tai johtavassa asemassa`.*

2. -Лёву часто **заносит**, ты не огорчайся.
Ljova suuttuu usein, älä ole hänelle vihainen.
Ljova **läheb** tihti omadega **rappa**, sa ära kurvasta.

Kontekstissa tarkoitetaan itsehillinnän menettämistä ja henkilön sättimistä turhaan. TSRJ antaa verbille seitsemän merkitystä, joista viimeinen tarkoittaa `itsehillinnän ja itsetarkkailun menettämistä`. NSRJ TS mukaan *заносить* tarkoittaa `puhua liikaa, ylimääräistä tai järjettömiä kiihtymyksen tai mielenkuohun vallassa`. SU mukaan verbi *занести* tarkoittaa `puhumista tyhjämpäiväisiä asioista`. NSRJ TS tarjoama määritelmä sopii parhaiten tähän kontekstiin. Suomenkielisessä vastineessa puuttuu kontekstin vaatima konnotaatio *ylimääräisiä ja järjettömiä*. Öimin mukaan *rappa minema* tarkoittaa `epäonnistua, mennä myttyyn`. Myöskään vironkielinen verbifraasi *rappa minema* ei vastaa lähdetekstiä. Viron kielessä on käytössä sanonta *keeb üle, läheb keema* tai *ei saa pidama*.

3. ...но ввиду неграмотности и склочности **съехала**...
mutta oli sivistymättömyytensä ja rettelöintinsä vuoksi saanut lähteä...
aga **sõitis** kirjaoskamatuse ja riikuse pärast omadega **kraavi**.....

Kontekstista selviää, että henkilö menetti työpaikkansa. TSRJ antaa sanalle *съехать* viisi merkitystä, joista kääntäjä on valinnut kolmannen vaihtoehdon `jättää taakse joku paikka ja siirtyä toiseen paikkaan` *mutta oli sivistymättömyytensä ja rettelöintinsä vuoksi saanut lähteä*... Viron *Kõnekäänud ja fraseologismid* antaa *kraavi lendama, laskma, jooksmata, minema* tai *kraavis olema* merkitykseksi `epäonnistua, mennä myttyyn, tehdä tyhjäksi, upota, mennä päin mäntyä`. Molemmat käännökset ovat onnistuneita.

4. она могла **здорово напакостить**.
sillä hän saattoi voimakkaasti vaikuttaa toisen ihmisen elämään.
...**ta võis kõvasti soppa kokku keerata**...

TSRJ antaa verbille *накостить* kolme merkitystä, joista kolmas tarkoittaa kiusantekoa *накостить соседу*... UVSS antaa sanalle *накостить* kolme merkitystä: a) liata, sotkea b) sontia c) tehdä kiusaa, ilkeyksiä. Suomenkielellä on käytössä sanonta *pistää lusikka johonkin* tai *jonkun soppaan*, joka tarkoittaa 'puuttumista jonkun asioihin'. Kontekstiin sopii myös *pistää matalaksi*. Tästä sanonnasta jäisi kuitenkin puuttumaan konnotaatio *здорово*. SFS tarjoaa verbifraasin *herättää pahaan verta*, joka tarkoittaa 'katkeruutta'. Ajatus on käännetty suomenkielelle kuvailemalla, josta kuitenkin selviää merkitys. Tarjoaisin suomenkieliseksi vastineeksi *hän saattoi tehdä kiusaa ja herättää pahaan verta*. Vironkielinen verbifraasi (*soppa kokku keerata*) tarkoittaa 'aiheuttaa pahaan tai sotkea jtk' ja on semanttisesti sopiva vastine ilmaisulle *здорово напакостить*.

5. В общем, отец мой Якоб был младший, был любимчик, и его мама, моя будущая бабушка, старалась его держать при себе, ходила с ним гулять по Базелю, люди останавливались, спрашивали, чей это и откуда такой такой **ангелок**. ангеок/ Ihmiset pysähtyivät kyselemään, mistä ja kenen on tuo **pikku enkeli**. siipiä vaille enkeli inimesed seisatasid, küsisid, et kelle jagu selline **ingel** peaks olema ja kust ta välja on võetud.

TSRJ mukaan *kuv. subs. ангелок* on erittäin kaunis ja hyvä ihminen. NSSK 66 mukaan joku voi olla hyvä tai kaunis kuin enkeli. Myös EKSS (4. vihko) mukaan *kuv. enkeli* tarkoittaa 'hyvää tai kaunista ihmistä (usein lapsista tai naisista sanottuna)'. Adjektiivi *pikku* viittaa siihen, että *enkeli* on lapsi. Kääntäjät ovat löytäneet kohdekielellä semanttisesti ja leksikaalisesti samanmerkityksiset vastineet ja käännökset molempiin kieliin päin ovat onnistuneita.

6. Его и нагайками и плетьюми, а он, понимаете, упёрся...
Häntä piestiin nagaikoilla ja ruoskilla, mutta hän, ymmärrättekö, intti itsepäisesti...
talle virutati nagaikadega ja nuutidega, aga tema, eks ole, **ajas sõrad vastu**...

Kontekstin mukaan pieneltä pojalta yritettiin pieksämällä saada tietoa partisaaneista, mutta poika kertoi heille vaan yhden ja saman oman sepustamansa tarinan. Sanalla on monta merkitystä, joista ensisijainen merkitys *on nojautua, tukeutua, tukea*. Edellä mainittujen lisäksi UVSS antaa verbille *упереться* määritelmän 'pysyä kannassa, tehdä tenä, harata vastaan'. Kääntäjä on löytänyt kohdekielelle semanttisesti samanmerkityksisen vastineen ja käännös on erittäin onnistunut, koska kyseessä on juuri *inttäminen* (jankkaaminen,

itsepäisesti väittäminen, kiistäminen ja vastaan sanominen: NSSK 66). Öimin mukaan *sörgu vastu ajama/ lööma* tai *toetama* tarkoittaa `vastaan niskoittelua, vastustelemista, vastustamista, myös tottelemattomuutta`. Kuitenkin mielestäni tähän kontekstiin yllä mainittu sanonta ei sovi, koska siitä jää puuttumaan konnotaatio *itsepäisesti*. Ajatuksen voisi kääntää kuvailemalla tai sanoa sananmukaisesti ...*aga tema, eks ole, ajas oma jonni* tai *joru*. Substantiivi *jonni* tarkoittaa itsepäisyyttä ja vastaan inttämistä.

7. Это замечание, я думаю, заставило Дину на минуту растеряться.
Luulen, että tuo huomautus sai Dinan hetkeksi hermostumaan
Ma arvan, et see vihje **pani** Dina **hetkeks pead kaotama**.

Kontekstin mukaan saksalaiset yrittivät pakottaa Dinan laulamaan, huomauttaen hänelle, että hänen isänsä oli halunnut näin tapahtuvan. Tyttö ei uskonut, että isä olisi pyytänyt häneltä jotain niin järjetöntä asiaa. Hetken hän kuitenkin mietti, että voisiko se sittenkin olla totta.

NSRJ TS mukaan *растеряться* tarkoittaa a) kadota, hävitä tai hukkaantua b) *kuv.* kadottaa itsehillinnän, kylmäverisyyden, määrätietoisuuden ja päättäväisyyden (mielenkuohun tai rauhattomuuden, pelon, hämmennyksen tms. takia). TSRJ antaa verbille saman määritelmän ja lisää `olla neuvottomana tai tietämättömänä siitä, miten täytyisi toimia`. NSSK 66 mukaan verbi *hermostua* tarkoittaa `menettää malttinsa, ärtyä, tulla levottomaksi`.

Kontekstin mukaan tyttö meni hetkeksi ns. *hämilleen* ja *tilanne teki hänet epävarmaksi*. Hän oli hämmentynyt eikä tiennyt, miten pitäisi toimia. Kontekstiin sopisi paremmin *mennä hämilleen* tai *hämmentyä* tai *mennä hetkeksi tolaltaan*. Öimin mukaan *pead kaotama* saa kolme merkitystä a) kadottaa hetkellisesti päätöskykynsä, huolestua tai muuttua levottomaksi, myös hermostua b) kiihkeästi tai intohimoisesti rakastua c) kuolla.

Kontekstista selviää, että kirjailija on tarkoittanut a-vaihtoehtoa.

8. И бабушка, тихая, молчаливая, очень набожная, выйдя замуж, совсем **растерялась**
Isoäiti oli vaiteliaana, hiljaisena ja hyvin jumalisena naimisiin mennessään aivan
hätäntynyt
Aga vanaema, vaikne, sõnaaher, väga jumalakartlik, **kaotas** mehele minnes täiesti **pea**.

Kontekstin mukaan isoisä oli erittäin ankara ihminen, jonka kodin oli oltava puhdas ja kaiken piti tapahtua kellon lyömällä. Isoäidillä taas ei ollut kokemusta kotitöistä. Hän oli aivan hätäntynyt ja sekaisin eikä tiennyt, miten tulisi pärjäämään.

Tässä käännöksessä toteutuu NSRJ TS mukainen b -vaihtoehto *kuv.* `kadottaa itsehillinnän, kylmäverisyyden, määrätietoisuuden ja päättäväisyyden mielenkuohon tai rauhattomuuden, pelon, hämmennyksen tms. takia.`. Käännös kohdekielelle on onnistunut. Vironnoksessa on käytetty verbifraasi *pead kaotama*, joka tässä merkityksessä tarkoittaa `huolestumista, levottomaksi muuttumista ja hermostumista`. Myös viron kieleen päin käännös on onnistunut.

9. Впервые мама **растерялась**...
Äiti oli ensimmäistä kertaa hermostunut...
Esmakordselt **kaotas** ema **pea**, aga peataolek polnud temale omane

Rahil oli erittäin itsevarma ihminen (myös oman ulkonäkönsä suhteen). Hän välitti vain omasta aviomiehestänsä, muut miehet olivat hänelle samantekevä. Kuitenkin nyt hänen täytyi näyttää parhaat puolensa, koska eräs taiteilija rupesi maalaamaan hänen hänen muotokuva. Hän ei tiennyt miten hänen pitäisi toimia ja hän oli aivan neuvoton. Tässä kontekstissa täytyy TSRJ:n antama määritelmä verbille *растеряться* `olla neuvottomana tai tietämättömänä siitä, miten täytyisi toimia`. On mahdollista, että äiti oli myös hermostunut, mutta se ei selviä kontekstista. Äiti ei selvästikään tiennyt, miten pitäisi toimia. Luulen, että tähän kontekstiin sopisi paremmin *äiti oli ensimmäistä kertaa itsestään epävarma*. Vironkielelle käännettäessä täytyy ensimmäinen Öimin tarjoamista merkityksistä `hetkellisesti kadottaa päätöskykynsä, huolestua tai muuttua levottomaksi`. Käännettäessä viron kielelle ilmaisu saa semanttisesti samanmerkityksisen vastineen ja käännös on onnistunut.

10. А как выйти из положения?
Entä miten selviytyä tuollaisessa tilanteesta?
Aga **kuidas** sina sellest **supist välja rabeled?**

Kontekstin mukaan Galja –niminen nainen toimi sota-aikana rintamalla puhelinvaihteen hoitajana. Hän joutui usein ns. kahden tulen väliin, koska linjoja oli kaksi ja soittajia paljon. Kappaleessa kerrotaan, miten hyvin hän selviytyi työstänsä. Venäjänkielisen kysymyslauseen *как выйти из положения* samanmerkityksinen suomenkielinen vastineeksi sopii *miten selviytyä tuollaisessa tilanteesta*. Viron kielellä kääntäjä on turvautunut fraasiin *supist välja rabeleda* (myös *terve nahaga pääsema*), joka tarkoittaa `selviytyä ehjin nahoin kärsimättä vahinkoa`. Käännökset niin viron kuin myös suomen kieleen päin ovat onnistuneita.

11. Ажиотаж был большой, девушки отказывали своими постоянным кавалерам...
Kiihko oli hellittämätöntä, tytöt **antoivat rukkaset** vakituisille kavaljeereilleen.
Hind krutiti üles, näitsikud keeldusid oma alaliste kavalereidega tantsimast...

- a) TSRJ mukaan *subs. ажиотаж* on `keinotekoisesti aiheutettu kiihtymys tai mielenkuohu, liikehdintä ja rauhattomuus, jonka tarkoituksena on jnk. mielenkiinnon herättäminen`. NSSK 66 mukaan kiihko on `palava halu tai tunne, tulisuus, vimma, tai kiihtymystila`. Suomenkielisessä määritelmässä uupuu konnotaatio *jonkun mielenkiinnon herättäminen`*. Kontekstin mukaan tilanne kuitenkin selviää. Kääntäjä on löytänyt kohdekielellä semanttisesti samanmerkityksisen vastineen. Hän kuvailee tilannetta osuvin sanoin. Vironkielinen verbifraasi *hinda tõstma* (ruuvata hintaa) tarkoittaa `mielenkiinnon kohteeksi joutumista`, *hind krutiti üles* tarkoittaa `ruuvaamista: *ruuvaa mielenkiinnon korkealle*` (EKSS II/ 3). Niin viron kuin myös suomenkielellä on löydetty semanttisesti vastaavanmerkityksiset vastineet.
- b) Venäjänkielinen verbi *отказывать* saa suomenkielellä semanttisesti sopivan vastineen. Kääntäjä on lisännyt (verbi)fraasin, vaikka lähdekielellä fraasi puuttuu. Ratkaisu on hyvä, koska kääntäjä on useaan otteeseen jättänyt fraasit kääntämättä tai käyttänyt kuvailevaa tapaa. Myös vironkielinen vastine on semanttisesti samanmerkityksinen. Kääntäjä ei ole käyttänyt fraasia, koska näin ei ole tehnyt myöskään kirjailija ja tässä lauseessa on jo käytetty fraasia.

12. В Киеве Т. - никто, а Дольский – фигура.
Kioivassa Terestsenko on tuntematon mutta Dolskij näkyvä hahmo.
Kiievissä on T. kõigest **tühi koht**, Dolski aga **äss**.

- a) Kontekstin mukaan Dolski on erittäin maineikas kiovalainen asianajaja ja Terestsenko päin vastoin juoppo ja maineeton. Lähdekielinen *pron. никто* merkitys on `ei kukaan tai ei mitään`, jonka semanttisesti vastaavanmerkityksinen suomalainen vastine olisi *ei yhtään mitään* tai *täysi nolla* (EK). NSSK 66 antaa määritelmän sanalle *tuntematon* `jota ei tunneta` *tuntematon lahjoittaja*. Kääntäjä on kääntänyt ajatuksen kohdekielelle, josta voi käsittää, että Terestsenkoa ei tiedetä eikä tunneta Kioivassa. Öimin mukaan vironkielinen *tühi koht* tarkoittaa `jossain asiassa olemaan arvoton tai hyödytön`. Kääntäjä on löytänyt kohdekielellä vastaavanmerkityksisen sanonnan ja käännös on onnistunut.
- b) TSRJ mukaan *subs. фигура* 5. merkitys (*kuvi*) tarkoittaa `henkilöä, jolla on tietyt ominaisuudet *раньше он был фигурой* (значительным человеком)`. NSSK 66 ei tunne *subs. hahmo* kyseisessä merkityksessä, mutta USKS antaa sanan *hahmo* merkitykseksi `tärkeä henkilö, mielenkiintoinen persoona`. Kääntäjä on löytänyt kohdekielellä

semanttisesti samanmerkityksisen vastineen ja käännös on onnistunut. EKSS (VI/ 3) mukaan vironkielinen *subs. äss* (synonyymi = tuus) on `tärkeä` tai `vaikutusvaltainen henkilö; jonkun alan huippuihin lukeutuva henkilö, ns. `tähti`. Myös viron kielellä kääntäjä on löytänyt semanttisesti samanmerkityksisen vastineen ja käännös on onnistunut.

13. - Договоришья! – пригрозил Иосиф.
Vai niin, uhkasi Josif.
«**Tellid lõugadega kitlit!**» ähvardas Jossif.

Kontekstin mukaan Josif liehitteli naimisissa olevaa naista ja Rahil yritti hillitä tätä ja moitti häntä epäsoveliaan käytöksen takia. SU mukaan verbin *договориться* (до чего) 2. merkitys tarkoittaa `keskustelun päättymistä ei-toivotulla tavalla tai johtamista epämiellyttävien seurauksiin`. NSSK 66 mukaan *konj. vai 2.* merkitys on toteamista, usein toiseen sanomaan liittyvä. Mielestäni uhkailu *vai niin* ei kerro lukijalle mitään Josifin ajatuksista. EKSS (II/ 2) ja Öimin mukaan vironkielinen verbifraasi *kitlit tellima* tarkoittaa `selkäsaunan` tai `löylytyksen kerjäämistä`. Käännös kohdekielelle on onnistunut ja ajatus välittyy lukijalle oikealla tavalla.

14. ...только не знала, с кем имеет дело, вот и **влопалась**, дура!
...ei vain tiennyt, kenen kanssa on tekemisissä, ja niin erehtyi, hölmö!
...ainult ei teadnud, kellega tal tegemist on, ja **lendaski orki**, loll sihuke!

Kontekstin mukaan naishenkilö erehtyi valitsemaan itselleen puolisoonsa erittäin huonomaineisen ja -käytöksisen miehen - Josifin, josta hänelle koitui paljon ongelmia. NSRJ TS mukaan *влопываться* ja TSRJ mukaan *влопаться* tarkoittaa `joutumista johonkin vahingossa tai täysin odottamatta, yhtäkkiä`. NSRJ TS antaa sanalle *влопаться* vielä lisämääritelmän `rakastua järjettömästi`. Suomen kielellä kääntäjä on käyttänyt verbiä *erehtyä*, jonka semanttinen merkitys ei täsmää täysin verbi *влопаться* merkityksen kanssa, koska kohdekielestä puuttuu konnotaatio *rakastua järjettömästi*. Kääntäjän valinta on mielestäni kuitenkin osittain onnistunut, koska kyseessä oli *erehtyminen elämän valinnoissa*. Suomen kielellä on käytössä esim. sanonta *joutua kiipeleihin*, joka NSSK 66 mukaan tarkoittaa `pulaa, pulmaa tai joutumista tukalaan tilanteeseen`. Vironkielinen verbifraasi *orki lendama* tarkoittaa pulaa, pulmallista tilannetta, huijatuksi tulemistä, myös joutumista ahdinkoon tai kiipeleihin. Myös käännettynä viron kielelle kääntäjä on valinnassaan vain osittain onnistunut.

15. Позвольте моей жене подумать, может быть, она и выкроит время.
Sallikaa vaimoni ajatella asiaa, ehkä hän löytää aikaa.
Lubage minu naisel veidi järele mõelda, võib-olla ta ehk **näpistabki** kusagilt **aega**.

UVSS antaa *puh.* verbille *выкроить* merkitykseksi `löytää` (выкроить время – löytää aikaa). Suomen kielellä kääntäjä on välittänyt ajatuksen kohdekielille sananmukaisella käännöksellä ja käännös on onnistunut. Viron kielellä kääntäjä on turvautunut verbifraasiin *aega näpistama*. EKSS (III/4) ja Öimin mukaan *näpistamine* (nipistämään) tarkoittaa jstk pienestä osasta vielä pienemmän osan irrottaminen johonkin tarkoitukseen`. Niin viron kuin myös suomenkielille kääntäjä on löytänyt semanttisesti vastaavanmerkityksiset sanonnat ja käännökset ovat onnistuneita.

16. говорившим полную чепуху...
jotka **olivat puhuneet puuta heinää...**
...kes räägivat täielikku jama...

FSRJ mukaan *чепуха* tarkoittaa `jotakin, joka ei ansaitse huomiota; tyhjänpäiväinen asia`. EK mukaan idiomi *puhua puuta heinää* tarkoittaa `hölynpölyä, joutavien tai perättömien puhumista`. Öimin mukaan *pada ajama* (synonyymi *jama*), tarkoittaa ` puhumaan tyhjänpäiväisistä, epätodennäköisistä tai mielikuvituksellisista asioista`. Ajatus on käännetty suomen ja viron kielille semanttisesti vastaavanmerkityksisellä vastineella. Käännökset ovat onnistuneita.

17. Сёмка Шейдлин, хохмач, балагур, в общем, трепач, но безвредный, со всеми ладил, со всеми дружил, особенно с моим братом Лёвой, когда тот был секретарем укома комсомола, состоял, так сказать при Лёве, во всем ему поддакивал, умел вставить острое слово – Лёве это нравилось и он ему **покровительствовал**
Sjomka Šeidlin, hohottaja ja leikinlaskija ja ylipäättänsä suunpieksäjä mutta harmiton kaveri, joka tuli toimeen kaikkien kanssa ja oli kaikkien ystävä, varsinkin veljeni Ljovan, silloin kun hän toimi komsomolin hallintokomitean sihteerinä, oli niin sanoakseni Ljovan varjo ja oli aina samaa mieltä Ljovan kanssa mutta osasi pistää väliin terävän huomion – se miellytti Ljovaa ja hän **suojeli** Sjomkaa.
Sjomka Šeidlin, tohmus, naljahammas, üldiselt lõkslõug, kuigi kahjutu, klappis kõigiga, sõbrutes kõigiga, iseäranis minu venna Ljovaga, kui too oli komsomoli maakonnakomitee sekretär, Šeidlin oli niiõelda Ljova juures ametis, kiitis talle kõiges järele, oskas teravmeelset sõnakest vahele pista, Ljovale see meeldis ja ta **võttis** Sjomka **oma tiiva alla**.

Kontekstin mukaan Ljova suojeli Sjomka Šeidlinia. NSRJ TS antaa verbille *покровительствовать* seuraavat merkitykset a) huolehtia jostakin, tarjota tukea ja suojaa b) luoda jotakuta varten suotuisat olosuhteet. UVSSK antaa verbille *покровительствовать* merkityksen `suosia tai suojella`. Suomen kielellä kääntäjä on välittänyt ajatuksen kohdekielille sananmukaisella käännöksellä ja käännös on onnistunut.

Viron kielellä kääntäjä on turvautunut fraasiin *võtta tiiva alla* (ottaa (jonkun suojelevien) siipiensä suojaan), joka Öimin mukaan tarkoittaa `ottamista jonkun suojelemaan läheisyyteen, suojella jotakuta`. Ajatus on välittynyt kohdekielelle ja kohdeteksti ei jää vajaaksi olennaisen informaation kannalta.

18. А может быть, вообще не хотел меня гробить...
Ehkei hän ylipäänsä halunnut nöyryyttää minua...
Ja võib-olla ei tahtnud ta mind üleüldsegi mitte **auku ajada**

NSRJ TS mukaan *гробить* -verbin päämerkitys on `jonkun kuolemanvaaraan asettaa, myös tuhoaminen tai turmeleminen`. Kuvaannollisessa merkityksessä verbi tarkoittaa `särkemistä, rikkomista, pilaamista tai vahingoittamista *vahingoittaa korjauskelvottomaan tilaan*`. NSSK 66 mukaan verbi *nöyryyttää* tarkoittaa `saattaa joku alentavalla, halventavalla tai loukkaavalla kohtelulla tuntemaan olevansa häpeällisessä ja arvottomassa asemassa`. Kääntäjä on käyttänyt semanttisesti samantapaista verbiä ja käänнос suomeen päin on onnistunut. Kuitenkin kääntäjä on käänноksissään turvautunut suhteellisen useasti ei-fraseologiseen käänноkseen, olisi hän voinut turvautua fraasiin tai käyttää muuten kuvaannollista merkitystä. Suomen kielellä voi esim. *lyödä lyttyyn*. NSSK 66 mukaan *olla lytyssä* tarkoittaa `kokoon painuneena, lyyhistyneenä, lyyssä, kasassa tai mytyssä olemista`. Verbin *kuv.* merkitys voi olla niin fyysistä kuin myös abstraktista *hän oli painanut kaikki maisteri Saarron järkevät ehdotukset lyttyyn kuin hyttyset*. Vironkielinen verbifraasi *auku ajama* saa EKFA:n mukaan monta merkitystä. Sanonnan päämerkitys on *hautamaan (kuoleman jälkeen)*, sivumerkitykset ovat a) laittaa joku tukalaan tilanteeseen, aiheuttaa ongelmia b) myös huolimaton ihminen, joka *ajab muut auku* (puhuu muut pussiin). Öimin mukaan *auku ajama* tarkoittaa vain `hautamaan jotakuta`. Kääntäjä on löytänyt kohdekielellä semanttisesti samanmerkityksisen vastineen ja käänнос on onnistunut (EKFA:n a –merkitys).

19. Родных детей, прекрасных работяг, уже взрослых, на шее которых просидел всю жизнь, третировал и унижал, а перед Соней, дальней родственницей, троюродной племянницей, которую видел раз в год, **расстился**
Omia lapsia, erinomaisia työntekijöitä ja jo aikuisia, joiden niskoilla oli elänyt koko elämänsä, hän halveksi ja nöyryytti, mutta **levisi** Sonjan edessä...
Lihaseid lapsi, suurepäraseid tööinimesi; nüüd juba täiskasvanuid, kelle kaela peal ta oli elu aeg kükitanud, mõnitas ja alandas, aga Sonja kolmandast põlvest sugulase ees, keda nägi ainult kord aastas, **mängis laia lehte**...

TSRJ antaman merkityksen mukaan verbi *расститься kuv.* merkityksessä tarkoittaa `nöyristelyä ja mieliksi olemista *хозяин расстился перед именитым гостем*`. EK

mukaan verbi *levitä* (kuin *Jokisen eväät*) tarkoittaa hajalle menemistä. Myös SVEV mukaan *levitä* – verbi tarkoittaa hajoamista tai leviämistä. NSSK 66 ei tue verbin *levitä* merkitystä *Raskasta hiekkaa* –romaanin suomennoksessa. Kääntäjä on käyttänyt verbin *расстulamься* suoraan merkitystä *avautua* tai *levitä* (UVSSS). Suomen kielellä on käytössä sanat *liehitellä* (pyrkiä suosioon, imarrella: NSSK 66) ja *mielistellä* `tavoitella jonkun suosiota kehuja ja kohteliaisuuksia viljellen tms. liehitellä, mairitella, imarerilla tai hännystellä` (NSSK 66), jotka mielestäni sopisivat kontekstiin myös käytettynä samanaikaisesti. Myös *madella* tai *palvoa maata jnk. jalkojen alla* sopii kontekstiin.

Virolainen verbifraasi *mängida laia lehte* sanotaan `henkilöstä, joka rehentelee tai pöyhkeilee yli omien kykyjensä (EKFA; EKSS III/1)`. Tätä sanontaa käyttäen ei täyty A. Rybakovin käyttämän verbin *расстulamься* funktio. Tähän kontekstiin sopisi paremmin verbi *lipitsemine* (liehittely): *...aga Sonja kolmandast põlvest sugulase ees, keda nägi ainult kord aastas, lipitses ja proovis näidata enda häid pooli.*

Muut -ryhmän yhteenveto

Alkuperäisteoksesta *Тяжёлый песок* on löydetty 25 muut –ryhmään kuuluvaa ilmausta, joista tutkimukseen on poimittu 18 lausetta. Joissakin lauseessa esiintyy fraaseja useampia kuin yksi kappale. Nämä fraasit on merkitty pienillä aakkosilla. Tässä ryhmässä lähdekielessä esiintyvät enimmäkseen yksittäiset verbit, jotka viron tai suomen kielelle käännettäessä saavat näillä kielillä kahdesta tai useammasta sanasta koostuvan fraseologisen vastineen. Ryhmä on mielenkiintoisin, koska käännettynä suomen tai viron kielille verbit muuttavat useammassa tapauksessa merkitystä, menettävät tärkeitä konnotaatioita tai muuttuvat semanttisesti erimerkityksisiksi.

a) Kuudessatoista tapauksessa venäjänkielinen verbi on käännetty suomen kielelle verbillä (1,2,6,7,8,9,10,11a,12a ja b,13,14,15,17,18,19), joista neljässä tapauksessa jää uupumaan konnotaatio (2,4(kuvailu),11a,14). Viidessä tapauksessa kääntäjä on suomen kielelle käännettäessä käyttänyt semanttisesti erimerkityksistä ilmaisua (7,9,12a,13,19). Kahdessa tapauksessa kääntäjä on käyttänyt deskriptiivistä käännettä (3,4), yhdessä tapauksessa kääntäjä on käyttänyt suomennettaessa attribuuttivastinetta (5), yhdessä tapauksessa hän on turvautunut idiomiin (16) ja yhdessä tapauksessa verbifraasiin (11b). Täysin

semanttisesti vastaavan merkityksen hän on löytänyt yhdelletoista sanonnalle (1,3,5,6,8,10,11b,12b,15,16,18),

Yhdessä tapauksessa käänös on sananmukainen (3) ja kolmessa tapauksessa lähdekielinen teksti on väärin ymmärretty (2,14,19).

b) Viidessä tapauksessa venäjänkielinen verbi on käännetty vironkielelle verbillä (5,11b,12b,16,19), joista yhdessä tapauksessa on käytetty semanttisesti erimerkityksistä ilmaisua (35). Attribuuttivastinetta on käytetty kahdessa tapauksessa (1,12a). Kolmessatoista tapauksessa kääntäjä on turvautunut verbifraasiin (2,3,4,6,7,8,9,10,11a,13,14,15,17), joista kahdessa tapauksessa jää uupumaan konnotaatio (2,6). Täysin semanttisesti vastaavan merkityksen kääntäjä on löytänyt kahdeksalletoista sanonnalle (1,3,4,5,7,8,9,10,11a ja b, 12a ja b,13,14,15,16,17,18).

5. YHTEENVETO

Kaikkein tärkeintä on fraasien tunnistaminen tekstissä. Niitä voi olla vaikea tunnistaa, koska ne eroavat harvoin tavallisesta sanaliitosta. Kääntäjän osuus sanontojen välittämisessä on varsin merkittävä. Hänen täytyy osata tunnistaa tekstissä fraseologinen aineisto ja kielileikit, selvittää niiden merkitys ja välittää ne kohdekielelle siten, että myös lukija ymmärtäisi sanontojen merkityksen ja tehtävän kontekstissa. Välttämättä vastaava kohdekielen fraasi ei ole aina paras vaihtoehto. Siinä tapauksessa kääntäjän on etsittävä toinen fraasi tai valittava muu käänöskeino. Yleisenä ohjeena pidetään sitä, että ensisijaisesti fraasi käännetään vastaavalla kohdekielen fraasilla ja sen puuttuessa kohdekielellä valita toinen käänöskeino.

Tässä empiirisessä tutkimuksessa on käsitelty 119 sanontaa, joista on tutkittu 42 verbifraasia, 15 adverbiaalifraasia, 5 parataksifraasia, 5 nominatiivifraasia, 17 vertailua, 6 idiomia ja 21 muut- ryhmään kuuluva fraasia. Suurimpia vaikeuksia suomalaiskääntäjälle ovat tuottaneet verbifraasit. Neljästäkymmenestäyhdestä tutkitusta fraasista vain 14 tapauksessa kääntäjä on löytänyt kohdekielellä semanttisesti ja leksikaalisesti tai semanttisesti vastaavanmerkityksisen vastineen. Yli puolet ilmaisuista on käännetty

sananmukaisesti tai kuvailevalla tavalla. Neljässä tapauksessa sanonta on saanut kohdekielellä joko semanttisesti eriävän vastineen tai on kokonaan väärin ymmärretty.

Tutkimuksesta selviää, että kääntäjä joko ei ole paneutunut sanontojen etsimiseen kohdekielellä tai ei ole aina ymmärtänyt sanonnan merkitystä, näin ollen fraseologinen aineisto on jäänyt huomaamatta ja kääntäjä on kääntänyt tekstissä esiintyvän kiinteän sanaliiton sanatasolla. Alla olevan esimerkin perusteella ensisilmäyksellä näyttää siltä, että sanonnat ovat näennäisesti semanttisessa merkityksessä onnistuneita ja tekstiin sopivia ilmaisuja, mutta lähempi tutkimus osoittaa, että kohdekielellä on olemassa sanontoja, joita kääntäjä olisi voinut onnistuneesti käyttää.

- *творить свои чёрные дела*
- *tehdä omia mustia tekojaan*

Niin viron *must* (sm. musta) kuin myös venäjän *чёрный* (sm. musta) ovat merkityksessä *likainen* (vrt. *чёрная работа* - likainen työ). Suomen kielessä käytetään *hämärää* tai *pimeää*: `(hämärät t. epäilyttävät) puuhat`, jotka tarjoaa myös Nykysuomen sanakirja vuodelta 1966. Vaikka kontekstista selviää sanonnan merkitys, myöskin NSSK 66 tarjoaa sanonnalle sopivan vastineen, silti suomalaiskääntäjä ei ole ottanut sitä huomioon.

Tutkimuksen perusteella totean, että käännökset sisältävät yllättävän paljon aiheettomia lähdetekstistä poikkeamia. Mielestäni kääntäjä on vaikuttanut käännöksestä saatuun lukukokemukseen hyvinkin merkittävästi. Seuraava esimerkki osoittaa selvästi, että suomalaiskääntäjä ei ole ymmärtänyt sanonnan merkitystä

- *Вначале он, правда, был несколько растерян, дымил своей сигарой, бабушка, наверное **пилила** его с утра до ночи*
- *Aluksi hän tosin oli vähän hermostunut, tuprutti sikariaan, isoäiti oli ilmeisesti **sahannut** häntä aamusta iltaan*

Kontekstista selviää sanonnan merkitys, mutta kääntäjä ei ole todennäköisesti ilmaisua ymmärtänyt loppuun asti ja on kääntänyt sanonnan sananmukaisesti ja siten epäonnistuneesti.

Myös attribuuttifraasien ryhmässä on suomennoksessa käytetty sananmukaista käännoästä, vaikka kohdekielellä esiintyy vastaavanmerkityksinen sanonta. Seuraavassa lauseessa suomennoksessa esiintyy kaksi fraasia, joista kummassakaan tapauksessa kohdekielessä ei

ole löydetty kohdekielistä sanontaa. Käännökset ovat sananmukaisia ja lukija ei välttämättä ymmärrä kääntäjän tarjoamaa ilmausta.

- *Дома тише воды, ниже травы, боялся матери, у неё была тяжёлая рука*
- *Kotona oli hiljaisempi kuin vesi, matalampi kuin ruoho, pelkäsi äitiä, hänellä oli voimakas käsi...*

Kaikkein onnistunein suomalaiskääntäjän kääntämä ryhmä on parataksifraasit, jossa semanttisesti ja leksikaalisesti tai semanttisesti samanmerkityksinen vastine on löydetty kaikissa tutkituissa tapauksissa. Mielestäni mielenkiintoisin tutkittavista ryhmistä oli *muut - ryhmä*. Siihen ryhmään kuuluvat yksittäiset sanat, jotka viron tai suomen kielelle käännettäessä saavat näillä kielillä kahdesta tai enemmästä sanasta koostuvan fraseologisen vastineen. 21:sta tutkitusta tapauksesta kääntäjä on löytänyt viron kielessä 20:ssa tapauksessa fraasivastineen. Kuten Vehmas-Lehto toteaa (1999: 38-42) on venäjän kieli ilmeikästä ja rikasta ja jos lähdetekstissä on käytetty paljon fraaseja, on kaikkea siinä esiintyvää ilmeikkyyttä mahdotonta ilmaista suomen (myös viron) kielessä. Jotta teksti ei latistuisi ja kohdekielen lukijat saisivat vastaavan lukukokemuksen kuin lähdekielenkin lukijatkin, on suositeltavaa käyttää kompensointia, esim.

- *главное слово принадлежало Хаиму Ягудину*
- *Ja enesestki mōista kuulus **esimene viiul** Haim Jagudinille*
-

On mielenkiintoista, että muut- ryhmään kuuluvista ilmaisuista yhtä sanontaa lukuunottamatta kaikki sanonnat saavat viron kielessä fraasivastineen. Tässä ryhmässä suomalaiskääntäjä käyttää kahdeksassa tapauksessa semanttisesti erimerkityksistä vastinetta tai ei ole ollenkaan ymmärtänyt lähdetekstin merkitystä. Kolmessa sanonnassa (7,8,9) A.Rybakov on käyttänyt verbiä *растеряться*, joka suomennettuna tarkoittaa a) kadota, hävitä, hukkaantua b) joutua hämilleen, häkeltyä, hätääntyä t. joutua hämilleen yllätyksestä.

- *Это замечание, я думаю, заставило Дину на минуту **растеряться**.*
- *Luulen, että tuo huomautus sai Dinan hetkeksi **hermostumaan***
-

Kontekstin mukaan saksalaiset yrittivät pakottaa Dinan laulamaan, huomauttaen hänelle, että hänen isänsä olisi halunnut näin tapahtuvan. Tyttö ei uskonut, että isä olisi pyytänyt häneltä jotain niin järjetöntä asiaa. Hetken hän kuitenkin mietti, että voisiko se sittenkin olla totta. Kyseessä ei ollut selvästikään hermostuminen, vaan joutuminen hämilleen.

Seuraavassa esimerkissä selviää, että Rahil oli erittäin itsevarma ihminen (myös oman ulkonäkönsä suhteen). Hän välitti vain omasta aviomiehestänsään, muut miehet olivat hänelle

samantekeviä. Kuitenkin nyt hänen täytyi näyttää parhaat puolensa, koska eräs taiteilija rupesi maalaamaan hänen muotokuvaansa. Hän ei tiennyt miten pitäisi toimia ja meni hämilleen.

Tässäkään tapauksessa ei ollut kyse hermostumisesta.

- *Впервые мама **растерялась**...*
- *Äiti oli ensimmäistä kertaa **hermostunut***
-

Mielestäni kahden yllä esitetyn esimerkin perusteella kääntäjä ei ole ymmärtänyt sanan *растеряться* merkitystä.

Tarkasteluni kohde, Anatolij Rybakovin teos, *Тяжёлый песок*, on suomennettu vuonna 1978. Viron kielelle teos on käännetty vuonna 1983. Suomalaissanontojen tutkimisessa tutkija on nojautunut tässä tutkimuksessa pitkälti vuonna 1966 julkaistuun teokseen *Nykysuomen sanakirja*, josta on löydetty melkein kaikki tässä tutkimuksessa esiintyvät sanonnat.

Suomennokset sisältävät yllättävän paljon aiheettomia lähdetekstistä poikkeamia. Monesti käänös on epätarkka ja siinä on selviä virhetulkintoja, jotka osoittavat kääntäjän lähdetekstin ja fraasien puutteellista ymmärtämistä. Virontajat ovat ymmärtäneet sanontoja paremmin ja löytäneet niille sopivimmat vastineet.

Tutkijan mielestä virontajien työtä on helpottanut venäläisten ja virolaisten yhteinen kohtalo Neuvostovallan aikana. Sinä aikana molemmille kansoille on kehittynyt samanlainen ajattelutapa, ovat myös muotoutuneet samantyyppiset sanonnat (esim. *ни рыба ни мясо – ei liha ei kala*; sm. *ei lintu eikä kala*). Vaikkakin suomen ja viron kielet ovat sukulaiskieliä, ovat kansojemme kulttuuritaustat ja ajattelutapa jokseenkin erilaiset. Esimerkiksi suomalainen ei ehkä omasta kokemuksesta tiedä, mitä tarkoittaa *tavara tiskin alta* eikä ainakaan ollenkaan tunne käsitettä *lokakuun lapset*. Venäjän kielessä myöskin käytetään paljon sanontoja. Myös virolaisille on tavaomaista värittää keskusteluja eri sanonnoilla, kun taas suomalaiset näyttävät käyttävän sanontoja paljon vähemmän.

Kääntäjä on omine tulkintoineen kirjailijan ja lukijan välissä. Mitä yksilöllisempi on lähdetekstin kirjoittajan tyyli, sen suurempi on myös kääntäjän vastuu tämän tyylin säilyttäjänä (Lundström 1988:198). Kääntäjän valitsema käänösvastine riippuu monista tekijöistä, kuten lähdekielen kulttuuritietämyksestä, maailmantiedosta, lukijan odotuksista, jo tiedon merkityksellisyydestä (painoarvosta), tekstityypistä, halutusta vaikutuksesta ja jopa kääntämisen periaatteista.

LÄHTEET

- Alvre, P. 1995: *Soome väljendeid eesti vastetega*. Tallinn: Valgus
- Dubrovín, M. 1981. *Venäläiset sanonnat kuvina*. Moskova: Russkij jazyk
- Erelt, M., Erelt, T., Ross, K. 1997. *Eesti keele käsiraamat*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus
- Fawcett, P. 1997. *Translation and Language*. Manchester: St. Jerome
- Gvozdev, J.A. 1977. *Основы русского фразеобразования*. Издательство Ростовского университета.
- Ikola, O. 1986. *Nyky-suomen käsikirja*. Espoo: Weilin+Göös
- Ingo, R. 1990. *Lähtökielestä kohdekieleen. Johdatusta käännöstieteeseen*. Helsinki: WSOY
- Jänis, M., Kemppanen, H. 1996. *Проблемы финско-русского и русско-финского перевода и анализа текста*. Joensuu: Joensuun yliopisto
- Kari, E. 1993. *Naulan kantaan. Nyky-suomen idiomisanakirja*. Helsinki: Otava
- Komissarov, V.N. 1999. *Современное переводоведение*, Москва: Издательство «ЭТС».
- Krikmann, A. 2004. Reetor III. *Sai hea obaduse vastu obadust: löömist ja peksmist märkivad väljendid eesti keeles*. Tartu. Eesti Kirjandusmuuseum, Folkloristika Osakond; Eesti Kultuuriloo ja Folkloristika Keskus.
- Kuusi, A.-L. 1971. *Johdatusta suomen kielen fraseologiaan*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Leino, P. 2001. *Hyvää suomea*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Loog, M. 1991. *Esimene Eesti slängi sõnaraamat*. Tallinn: Eesti Keele Instituut
- L'vovskaja, Z.D. 1985. Теоретические проблемы перевода, Москва: Высшая школа
- Lundström, R. 1988. *Käännöksen tarkkuudesta: poistot, lisäykset, epätarkkuudet ja virhetulkinnat* (s. 198-208). VAKKI-seminaari. 1988. *Erikoiskielet ja käännösteoria*, Vöyri: Vaasan korkeakoulun käännösteorian ja ammattikielten tutkijaryhmän (lyh. VAKKI) yhdestoista julkaisu.
- Newmark, P. *Approaches to translation*. Oxford : Pergamon
- Oittinen, R. 1995. *Kääntäjän karnevaali*. Tampere: Tampere University Press
- Oittinen, R. ja Mäkinen, P. 2003. *Alussa oli käännös*, Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print 2003
- Popov, R.N. 1976. *Фразеологизмы современного русского языка с архаичными значениями и формами слов*. Москва.
- Reiss, K. Vermeer, H.J. 1986. *Mitä kääntäminen on*, Helsinki: Oy Gaudeamus Ab
- Rodima, A., Vehmas-Lehto, 1999. I. *Hu nuxa ni nepa! Onnea ja menestystä!* Helsinki: Finn lectura
- Rosental', D.E., Kohtev, N.N. 1986. Русская фразеология. Москва: Русский язык.
- Telija V.N. 1988. *Метафора в языке и тексте*. Москва: Наука
- Telija V.N. 1996. *Русская фразеология*, Moskova: Школа «языки русской культуры».
- Vlahov, S., Florin, S. 1980. *Непереводимое в переводе*. Москва: Международные отношения
- VAKKI-seminaari. 1984. *Erikoiskielet ja käännösteoria*, Vöyri: Vaasan korkeakoulun käännösteorian ja ammattikielten tutkijaryhmän (lyh. VAKKI) 4 julkaisu.
- Vehmas-Lehto I. 1999. *Kopiointia vai kommunikointia*, Helsinki: Oy Finn Lectura Ab, Yliopistopaino.

Tutkimusaineisto

- Jaakkola, M.-L. 1978. *Raskasta hiekkaa*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
Mõtsküla, L & P. 1983. *Raske liiv*. Tallinn: Kirjastus "Eesti Raamat".
Rybakov, A. 2001. *Тяжёлый песок*. Москва: Издательство «Гудьял-Пресс».

Sanakirjat

- Eesti – Soome sõnaraamat. 2001. Tallinn: Valgus
EKSS: Eesti kirjakeele seletussõnaraamat; osat I-VI
FSRJ: Фразеологический словарь русского языка 1967 и 2004. Москва: Издательство «Советская энциклопедия».
Kodin suuri tietosanakirja. 1975. Helsinki : Weilin + Göös
MOT –sanakirjasto: <https://paletti.uta.fi>
Новый большой финско-русский словарь. 1999. Москва: Издательство «Русский язык».
NSRJ TS: Новый словарь русского языка, толково-словообразовательный, Т.Ф. Ефремов
NSSK 66, 1966. Nykysuomen sanakirja. Porvoo: Suomalaisen kirjallisuuden seura
Soome - Eesti sõnaraamat. 1999. Tallinn: Valgus
TSRJ: Толковый словарь русского языка. 1996 ja 1999. Москва: Российская Академия Наук. Институт русского языка.
USKS: Nurmi, Timo: 1998. Uusi suomen kielen sanakirja. Jyväskylä/ Helsinki: Gummerus.
UVSSK: Новый большой русско-финский словарь. 1999: WSOY
VVFEV: Valik vene fraseologisme eesti vastetega, A. Reitsak. 1975. Tallinn: Valgus
Õim, Asta: 1993. Fraseoloogiasõnaraamat. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia.
ФОРЯ: Фразеологические обороты русского языка. 1988. Москва: издательство «Русский язык».
ЭРЯ: Энциклопедия русский язык. 1997. Москва: издательский дом «Дрофа».
ЭСС: Энциклопедический словарь – справочник. 2003. Москва: издательство «Флинта».

Painamattomat lähteet

Pro gradu- tutkielmat

- Kislova, Irina. 2001. *Mihail Bulgakovin Sobacje Serdce Novellin fraseologismit ja niiden suomennokset*. Tampere: Pro gradu -työ: Tampereen yliopisto, käännöstieteen laitos, venäjän kielen kääntäminen ja tulkkaus
Lehtilä, Tiina. 1996. Semanttinen ja temaattinen luokittelu venäjän kielen fraseologismeista, joissa esiintyvät komponentit käsi ja jalka. Tampere: Pro gradu -työ: Tampereen yliopisto, filologian laitos II, slaavilainen filologia
Rinne, Jonna. 2003. *Colour Idioms in English and in Finnish*. Tampere: Pro gradu -työ:
Räisänen, Hanna. 1999. *Köyhyyteen ja rikkauteen liittyvien venäjän ja suomen kielen fraseologismien kulttuurin kansallinen omaleimaisuus*. Tampere: Pro gradu -työ: Tampereen yliopisto, filologian laitos II, slaavilainen filologia

Tsavro, Ekaterina. 1999. *Älyllisiä ominaisuuksia kuvaavien venäjän ja suomen kielen fraseologisten sanontojen vertaileva analyysi*. Tampere: Pro gradu -työ: Tampereen yliopisto, käännöstieteen laitos, venäjän kielen kääntäminen ja tulkkaus

Internet- sivustot

Baran, Anneli. *Kõnekäänud ja fraseoloogia - distinktsiooni võimalikkusest/vajalikkusest*. Eesti kõnekäändude ja fraseologismide andmebaas (viron sanaparsiston ja fraasien tietokanta)

Haldjas Viron kansanperinteentutkijoiden virallinen kotisivu. Folklore.ee on virolaisia kansaperinteentutkijoita yhdistävä sivusto. Vuodesta 2000 lähtien sivustoa ylläpitää Viron Kirjallisuusmuseo. <http://haldjas.folklore.ee/~kriku/PARINTRO/index.htm>
<http://64.233.183.104/search?q=cache:XwaDOBHPnh0J:aatseel.org/program/aatseel/2003/abstracts/Schillinger.htm+anatolij+rybakov&hl=fi>

http://66.249.93.104/search?q=cache:Wjo2_hpn-QMJ:www.folklore.ee/ri/pubte/ee/NT/profo6/Baran.htm+Baran+k%C3%B5nek%C3%A4nd&hl=fi&gl=fi&ct=clnk&cd=2

<http://haldjas.folklore.ee/~kriku/PARINTRO/taylor.htm>

<http://www.folklore.ee/justkui/>

<http://www.lenizdat.ru/a0/ru/pm1/c.shtml?i=1026953&p=0>

Schillinger, John. Anatoly Rybakov's *Kortik*: From First Draft in Exile to Children's Classic, American University

Suomalaisten ja venäläisten luontoa koskevien sananlaskujen kontrastiivinen analyysi.

Taylor, Archer. *The Proverb (Sananlaskujen alkuperä)*.

Tsvetova, N. S., *Трансформированные фразеологизмы в публицистическом тексте* (09.11.2004 15:07).

www.gramota.ru

www.uta.fi/~trhato/Opetus/ProSem/Kivioja.doc+sanontoja+koskenjaakko&hl=fsdwa wr33QRi

Sananlaskut ja sanonnat: venäjä-englanti.

[Russian - English Dictionary of Proverbs and Sayings](http://cab.al.ru/index.htm)

<http://cab.al.ru/index.htm>

<http://www.utlib.ee/ekollekt/diss/mag/2004/b16954567/kuusk.pdf>

LIITTEET

Verbifraasit

Kirjasta löydetty 56 Tutkimuksessa käytetyt 41 Tutkittu 73,2%	suomi	viro
semanttisesti ja leksikaalisesti samamerkityksiset vastineet	6	24
semanttisesti samamerkityksiset vastineet	8	12
deskriptiivinen kuvaus	2	0
sananmukainen käänös	20	5
semanttisesti erimerkityksinen	1	0
väärin ymmärretty	4	0
yhteensä	41	41

Adverbiaalifraasit

Kirjasta löydetty 17 Tutkimuksessa käytetyt 15 Tutkittu 88,2%	suomi	viro
semanttisesti ja leksikaalisesti samamerkityksiset vastineet	4	7
semanttisesti samamerkityksiset vastineet	6	8
deskriptiivinen kuvaus	2	0
sananmukainen käänös	3	0
semanttisesti erimerkityksinen	0	0
väärin ymmärretty	0	0
yhteensä	15	15

Attribuuttifraasit

Kirjasta löydetty 23 Tutkimuksessa käytetyt 11 Tutkittu 47,8%	suomi	viro
semanttisesti ja leksikaalisesti samamerkityksiset vastineet	5	8
semanttisesti samamerkityksiset vastineet	1	1
deskriptiivinen kuvaus	0	0
sananmukainen käänös	5	2
semanttisesti erimerkityksinen	0	0
väärin ymmärretty	0	0
yhteensä	11	11

Parataksifraasit

Kirjasta löydetty 5 Tutkimuksessa käytetyt 5 Tutkittu 100%	suomi	viro
semanttisesti ja leksikaalisesti samamerkityksiset vastineet	3	2
semanttisesti samamerkityksiset vastineet	2	2
deskriptiivinen kuvaus	0	0
sananomukainen käännös	0	1
semanttisesti erimerkityksinen	0	0
väärin ymmärretty	0	0
yhteensä	5	5

Nominatiivifraasit

Kirjasta löydetty 11 Tutkimuksessa käytetyt 5 Tutkittu 45,45%	suomi	viro
semanttisesti ja leksikaalisesti samamerkityksiset vastineet	2	2
semanttisesti samamerkityksiset vastineet	1	3
sanonta puuttuu kohdekielestä	1	0
sananomukainen käännös	1	0
semanttisesti erimerkityksinen	0	0
väärin ymmärretty	0	0
yhteensä	5	5

Vertailut

Kirjasta löydetty 18 Tutkimuksessa käytetyt 17 Tutkittu 94,4%	suomi	viro
semanttisesti ja leksikaalisesti samamerkityksiset vastineet	4	6
semanttisesti samamerkityksiset vastineet	4	5
deskriptiivinen kuvaus	0	0
sananomukainen käännös	6	5
semanttisesti erimerkityksinen	1	1
väärin ymmärretty	2	0
yhteensä	17	17

Idiomit

Kirjasta löydetty 6 Tutkimuksessa käytetyt 6 Tutkittu 100%	suomi	viro
semanttisesti ja leksikaalisesti samamerkityksiset vastineet	2 adv +1	3 adv +1
semanttisesti samamerkityksiset vastineet	2	3
deskriptiivinen kuvaus	0	0
sananomukainen käännös	2	0
semanttisesti erimerkityksinen	0	0
väärin ymmärretty	0	0
yhteensä	6	6

Muut- ryhmä

Kirjasta löydetty 21 Tutkimuksessa käytetyt 21 Tutkittu 100%	suomi	viro
semanttisesti ja leksikaalisesti samamerkityksiset vastineet	1	0
semanttisesti samamerkityksiset vastineet	10	20
deskriptiivinen kuvaus	1	0
sananomukainen käännös	1	1
semanttisesti erimerkityksinen	5	0
väärin ymmärretty	3	0
yhteensä	21	21

Yhteenveto kaikista ryhmistä

Yhteenveto kaikista ryhmistä	suomi	viro
semanttisesti ja leksikaalisesti samamerkityksiset vastineet	27	52
semanttisesti samamerkityksiset vastineet	32	52
deskriptiivinen kuvaus	6	0
sananomukainen käännös	38	14
semanttisesti erimerkityksinen	7	1
väärin ymmärretty	8	0
ilmaisu puuttuu kohdekieleessä	1	0
sanontoja tutkittu yhteensä kpl	119	119
sanontoja yhteensä teoksessa kpl	157	
sanontoja tutkittu yhteensä %	81,1%	

Русское резюме

Название работы: Фразеологизмы в романе А. Рыбакова «Тяжёлый песок».

Введение

Перевод - это сложный и многогранный вид человеческой деятельности. В процессе перевода происходит не только замена одного языка другим, но и сталкиваются различные культуры, личности, виды литературы и т.д. Наиболее сложной отраслью является перевод фразеологических единиц, требующий хорошего и тонкого знания языка (Комиссаров: 1999,11). Фразеологизмы являются важнейшим строительным материалом языка. Понимание любого иностранного языка невозможно без знания фразеологических оборотов. Они придают речи особую живость и образность. Фразеология - это и наука о сложных по составу языковых единицах, имеющих устойчивый характер, а также и вся совокупность сложных по составу устойчивых сочетаний – фразеологизмов.

Задача исследования

Теоретическая часть данной работы состоит из трёх глав. **В первой главе** рассматриваются задачи и методы исследования. Задача данного исследования состоит в том, чтобы выяснить, каким образом фразеологизмы в романе Анатолия Рыбакова переведены на финский и эстонский языки.

Как мы уже знаем, фразеологизмы нельзя переводить дословно, поскольку они воспринимаются переосмысленно. Гипотеза исследования и заключается в том, что переводчики не всегда отличают фразеологизмы от свободных словосочетаний, а также недостаточно хорошо понимают их значение. Одной из причин недостаточного понимания иностранцами тех или иных русских фразеологизмов является тот факт, что многие из последних имеют литературное происхождение. Переводчики не всегда понимают, что перед ними фразеологический оборот, а не свободное сочетание, (Гвоздарев 1988). Например, фразеологизм *ласковое теля двух маток сосёт* является

типично русским выражением, но отсутствует в эстонском и финском языках.

Переводчики романа Рыбакова употребили дословный перевод: *lempäi vasikka imee kahta etoa* (ф.я) *uje utuke tissib kaht ema korraga* (э.я), поскольку в этих языках отсутствует аналогичный фразеологизм. Читателям остаётся непонятным смысл этого выражения, и переводы следует считать неудачными.

Классификация фразеологизмов по А.-Л. Кууси

В Финляндии вопросы фразеологии разработаны недостаточно глубоко, и фразеология не выделена как самостоятельная лингвистическая дисциплина. Ведущими фразеологами в Финляндии являются А.-Л. Кууси и М. Кууси.

Существует огромное количество теоретической литературы по фразеологии и составлено много фразеологических словарей, но среди языковедов до сих пор нет единого мнения о том, что такое фразеологизм. В данной работе будем вслед за А.-Л. Кууси считать, что фразеологическая единица – это повторяющееся в речи словосочетание, состоящее из двух или более слов, имеющее определённое значение и являющееся в предложении несамостоятельным элементом (Кууси: 1971,16).

Разряды фразеологизмов, выделяемые в финском языке в основном совпадают с аналогичной классификацией в русском языке. В данной работе за основу берётся классификация, предлагаемая А.-Л. Кууси (1971, 31-61)

- атрибутивные фразеологизмы: обычно состоят из компонентов двух типов – атрибута и определяемого слова: *злые языки, золотые руки*, т.е. один из компонентов может употребляться самостоятельно: *языки, руки*.
- фразеологизмы с сочинительной связью: *ни кола ни двора*. Части такого фразеологизма равноправны и соединены сочинительным союзом *и, да, ни*.
- глагольные фразеологизмы: *усыпить бдительность, процветает кумовство*.
- наречные фразеологизмы: *ходить гоголем, обращаться по-свински*.
- именные разряд фразеологизмы: *буря в стакане воды*.
- сравнения: *работать как вол*.

Кроме вышеприведённых разрядов А.-Л. Кууси выделяет усилительные конструкции, назывные и описательные разряды, восклицательные разряды и назывные, выступающие в качестве самостоятельных предложений (в данном исследовании эти разряды не рассматриваются).

Кроме атрибутивных, сложносочинённых, глагольных, наречных и именных фразеологизмов и- сравнений, в данном исследовании рассматриваются отдельными группами **идиомы** и группа **остальные**. К группе **идиомы** относятся устойчивые выражения, которые являются неделимыми и неразложимыми устойчивыми фразеологическими единицами, общее значение которых не зависит от значения составляющих их слов. К группе **остальные** относятся выражения, которые в русскоязычном тексте в романе А.Рыбакова употребляются как одиночные слова или свободные словосочетания, но в переводе их ошибочно принимают за фразеологизмы и переводят фразеологизмами.

Во **второй главе** рассматривается история и происхождение фразеологизмов, их классификации, определения и функции. Один из первых лингвистов, исследовавших фразеологизмы, был Шарльэ Балли (1865-1947). Его идеи вызвали интерес к фразеологии и оказали влияние на её развитие как лингвистической дисциплины. Он выделил две основные группы сочетаний: свободные словосочетания и фразеологические единства, компоненты которых постоянно употребляются в словосочетаниях для выражения одной и той же мысли и утратили всякое самостоятельное значение (А.-Л. Кууси: 1971, 14).

Одни исследователи (В.Н. Телия, Н.М. Шанский и др.) включают в состав фразеологии только устойчивые словосочетания, другие - только определенные группы. Так, некоторые языковеды не включают в разряд фразеологизмов пословицы, поговорки и крылатые слова, считая, что они по своей семантике и синтаксической структуре отличаются от фразеологических единиц (Виноградов: 1986).

Возникновение фразеологизмов

В литературных произведениях встречается огромное количество фразеологизмов. Многие писатели оказали влияние на пополнение фразеологического состава русского

языка (Гвоздарев: 1988, 10). Многие фразеологизмы пришли в европейские языки из античной культуры, в основном из греко-римской мифологии, например, *ящик Пандоры*, *ахиллесова пята*, *авгиевы конюшни* (Гвоздарев: 1988, 15). В фразеологии каждого языка существуют как заимствованные, так и исконные выражения, которые плохо переводятся на другие языки.

Фразеологизмы рождаются также и из пословиц, когда из них выделяются фрагменты, становящиеся фразеологизмами, например, из пословицы *ласковое теля двух маток сосёт, а бодливое и одной не увидит*, вычленился фрагмент *ласковое теля двух маток сосёт* (пример приведён из исследуемого нами романа *Тяжёлый песок*). Кроме этого фразеологизмы рождаются путём переносного использования свободных словосочетаний, например, *тяжёлая артиллерия* (*Тяжёлый песок*), первичное значение которого значит *пушки большого размера*, а фразеологическое значение *неповоротливый и медлительный человек* и *веский аргумент* (что-то очень убедительное).

Фразеологизмы возникают также и на базе уже существующих слов. Это объясняется тем, что язык развивается постоянно, устаревшие слова заменяются новыми. (Гвоздарев: 1988, 17 – 21).

Специалисты по функциональной фразеологии выделяют несколько приемов трансформации фразеологизмов, успешно "работающих" в публицистическом тексте. Один из них - расширение уже известного словосочетания за счёт введения в его состав дополнительных слов. Например, *кто ищет мафию, тот всегда найдет* (Сравните, *кто ищет, тот всегда найдет*). Кроме этого существует прием частичного изменения состава фразеологизма, который иногда ведет к изменению его значения, смысла: *курица не птица, а почти крокодил...* вместо *курица не птица, а баба не человек* (Цветова: 09.11.2004 15:07).

Фразеологизмы – это особые единицы языка, которые отличаются от слов и от свободных словосочетаний. Свободные словосочетания создаются из отдельных слов в процессе речи, а фразеологизмы запоминаются и воспроизводятся как готовые, целостные единицы, употребляющиеся в готовом виде такими, как удерживает их наша память (ФОРЯ: 1988, 7). Компоненты фразеологизма нельзя заменить близким по значению словом, в то время как свободные словосочетания легко допускают такую замену. Так,

сказав, *наплакал* мы обязательно используем слово *кот*, а не *кошка* или *котенок*. Однако некоторые фразеологизмы имеют варианты. Например, *от всего сердца - от всей души*.

Кроме этого для фразеологизмов характерна устойчивость грамматических форм их компонентов: каждый член фразеологического сочетания воспроизводится в определенной грамматической форме, которую нельзя изменять. Например, нельзя сказать *бить баклушу*, только *баклуши*. Только в редких случаях возможны вариации грамматических форм в составе отдельных фразеологизмов, например, *греть руку - греть руки*.

Для большинства фразеологизмов характерен строго закрепленный порядок слов. Например, нельзя переставить компоненты в фразеологических оборотах: *ни свет ни заря*, *кровь с молоком* и т.д. И в то же время фразеологизмы глагольного типа допускают перестановку компонентов *не оставить камня на камне - камня на камне не оставить*.

Кроме того, характерными признаками фразеологизмов является метафоричность, образность, целостность, слитность значения, идиоматичность и невозможность буквального перевода на другие языки. Таким образом мы употребляем фразеологические обороты: *за тридцать земель, своими собственными руками и так себе* (ФОРЯ: 1988: 6 – 7). Значение таких фразеологических оборотов не складывается из значений слов, которые входят в их состав. Так, например, фразеологизм *палец о палец не ударить* имеет значение *ничего не делать*, которое не является суммой значений составляющих его слов.

В третьей главе рассматриваются способы перевода фразеологических единиц, теория эквивалентности и теории Кэтфорда, Рецкера и Найды.

Сделав перевод фразеологизмов на другой язык, переводчик должен найти на языке перевода фразеологический эквивалент с тем же значением. Между соотносимыми фразеологическими единицами не должно быть различий в смысловом содержании, метафоризации и эмоционально-экспрессивной окраске. Кроме этого они должны иметь приблизительно одинаковый состав компонентов и обладать рядом одинаковых лексико-грамматических показателей.

Но не всегда на языке перевода существует требуемый фразеологический эквивалент. В таких случаях у переводчика есть возможность употребить неполный фразеологический

эквивалент. Это такая единица языка перевода, которая является эквивалентом единицы исходного языка, но не во всех значениях.

Но это также не всегда возможно. В этих случаях переводчик вынужден употребить индивидуальный эквивалент или перевести нефразеологическим путём, т.е. дословно или описательно. Если читатель поймет прочитанное, то индивидуальный эквивалент обладает показателями фразеологической единицы и можно считать, что перевод удачен. Задачей переводчика является сохранение стилистической функции фразеологизма, потому что от этого зависит адекватность перевода. Переводчики обычно допускают следующие ошибки:

- фразеологизм принимают за обычное словосочетание и переводят его дословно;
- свободное словосочетание принимают за фразеологизм и передают его на фразеологическом уровне;
- принимают языковой фразеологизм как авторский (Шанский: 1980, 179 - 180).

Многие лингвисты применяют разработанную Рецкером теорию о закономерных соответствиях (Львовская: 1985, 57 – 59) и дополняют её. Швейцер разделяет данные соответствия на три группы:

- эквивалентные соответствия: т.е. например *пятница – perjantai*;
- варианты и контекстуальные соответствия. Их выбор зависит от различных факторов т.е. одному слову исходного языка соответствует несколько слов языка перевода
- адекватный выбор, средство применяемое в случаях, когда единица исходного языка заменяется на единицу языка перевода, которая не является её прямым эквивалентом.

Разряды фразеологических единиц

Классификация фразеологизмов с точки зрения семантической слитности их компонентов принадлежит академику В.В. Виноградову. Эта классификация используется в теории фразеологии и в настоящее время. Как известно, фразеологизмы возникают из свободного сочетания слов, которое употребляется в переносном значении. Постепенно переносность "забывается" и сочетание становится устойчивым. В зависимости от того, насколько запоминаются номинативные значения компонентов фразеологизма, насколько сильно в них переносное значение, В.В.Виноградов делит их

на три разряда: фразеологические сращения, фразеологические единства и фразеологические сочетания (Телия/ Энциклопедия: Русский язык: 1997, 605 – 606) :

а) фразеологические сращения (идиомы) - это неделимые и неразложимые устойчивые фразеологические обороты, общее значение которых не зависит от значения составляющих их слов, например: *на все корки*.

б) фразеологические единства – это такие устойчивые фразеологические обороты, в значении которых можно выделить смысл, мотивированный значениями компонентов в их обычном употреблении, например: *на всех парах, вставлять палки в колеса*.

Фразеологические единства несколько похожи на фразеологические сращения своей образностью и метафоричностью (Телия: 1988,50).

в) фразеологические сочетания – это устойчивые обороты, в которых есть слова как со свободным значением, так и с фразеологически связанным, например: *адамово яблоко*.

Н.М. Шанский развил классификацию академика В.В. Виноградова и выделил четвертый разряд фразеологических единиц – фразеологические выражения. Их единственная особенность - это воспроизводимость. Они используются как готовые речевые единицы с постоянным лексическим составом и определенной семантикой. Это только обороты с буквальным значением компонентов. Эти выражения употребляются в прямом значении и не имеют образного смысла, например, *сколько голов, столько и умов, легче сказать, чем сделать* (ЭСС: 2003, 738 – 739).

В четвёртой главе рассматривается перевод фразеологизмов с русского языка на эстонский и финский. В этой части также приведены примеры из всех исследуемых групп. В этой части работы атрибутивные, сложносочинённые, наречные, номинативные и глагольные фразеологизмы исследуются как отдельные группы. Кроме того, в данной работе выделены группы идиом, сравнений и группа *остальные*.

В этом эмпирическом исследовании рассмотрено 119 фразеологических выражений, из которых 43 глагольных фразеологизма, 15 наречных фразеологизмов, 5 сложносочинённых фразеологизмов, 5 именных фразеологизмов, 17 сравнений, 6 идиом и 21 фразеологизм, относящийся к группе *остальные*. Самые большие проблемы в переводе на финский язык вызвали глагольные фразеологизмы. Из 41 исследуемого фразеологизма лишь в 14 случаях переводчик нашел на языке перевода эквивалентное соответствие.

Более 50% из исследуемых фразеологизмов переведены дословно или образным способом. В четырех случаях фразеологическое выражение переведено семантически несходным выражением или значение фразеологизма осталось непонятым.

Гипотеза исследования заключается в том, что переводчики эстонского и финского языков не всегда отличают фразеологизмы от свободных сочетаний слов; кроме того они иногда недостаточно понимают их значение. Самой большой группой в этом исследовании является группа *глагольных фразеологизмов*. К ней относятся фразеологизмы, в которых одним компонентом является глагол, а другим имя существительное.

При проведении исследования обнаружилось, что у переводчиков возникали трудности в поиске подходящих фразеологических выражений языка перевода, поскольку они не всегда понимали значение фразеологизмов. Поэтому не все фразеологизмы были выявлены и были переведены на уровне свободных словосочетаний. Ниже приведён пример, который демонстрирует, что на первый взгляд финский фразеологизм семантически соответствует русскому фразеологизму, но более детальное исследование показывает, что в языке перевода существует фразеологизм, который переводчик мог бы употребить:

- *творить свои чёрные дела*

- *tehdä omia mustia tekojaan*

Эстонский *must* (чёрный) и русский *чёрный* означают *грязное* (ср. *чёрная работа - must töö - likainen työ*). На финском языке слово *чёрный* в этом значении не употребляется. Более употребляемыми выражениями являются *hämärää tai pimeää 'hämärät puuhat'* (тёмные дела) или *'eräilyttävät puuhat'* (сомнительные, подозрительные дела), фразеологизмы, которые предлагает словарь *Nykysuomen sanakirja* (1966). Несмотря на то, что в русском контексте значение фразеологизма является прозрачным, и в словаре предлагается семантически соответствующее выражение, переводчик не принял это во внимание.

Эстонский переводчик нашёл семантическое и лексическое, либо семантически эквивалентное соответствие на языке перевода в 35 случаях из 41. Лишь в пяти случаях фразеологизмы переведены дословно. Приведённый ниже фразеологизм является чисто русским, и не имеет эквивалентного соответствия в других языках. В результате перевода

в обоих языках метафора является новой, и, по мнению исследователя, перевод в обоих языках удачен:

- ласковое теля двух маток сосёт:
- *lempeä vasikka imee kahta emoa;*
- *uje utuke tissib kaht ema korraga.*
-

В результате исследования можем отметить, что переводы содержат достаточно много отклонений от исходного языка. Следующий пример показывает, что финскому переводчику не было понятно значение следующего фразеологического выражения:

- *Вначале он, правда, был несколько растерян, дымил своей сигарой, бабушка, наверное, **пилила** его с утра до ночи.*
- *Aluksi hän tosin oli vähän hermostunut, tuprutti sikariaan, isoäiti oli ilmeisesti **sahannut** häntä aamusta iltaan*

Из контекста можно понять значение выражения, но, очевидно, переводчику остался непонятен смысл всего выражения, и он перевел его неудачно, дословно.

Но проблемы появляются не только в группе глагольных фразеологизмов, но и в группе атрибутивных фразеологизмов. Во многих случаях дается дословный перевод, хотя на языке перевода существует семантически эквивалентное соответствие. В следующем предложении переводчик не нашел на финском языке соответствия, и, таким образом, в этом предложении появляются два дословно переведенных словосочетания, которые могут быть непоняты читателями.

- *Дома тише воды, ниже травы, боялся матери, у неё была **тяжёлая рука**.*
- *Kotona oli hiljaisempi kuin vesi, matalampi kuin ruoho, pelkäsi äitiä, hänellä oli **voimakas käsi**...*

Самой удачной группой можно называть группу сложносочинённых фразеологизмов, при переводе которых все исследуемые фразеологизмы получали либо семантическое и лексическое, либо только семантическое соответствие на языке перевода. По мнению исследователя, самой интересной является группа *остальные*. К этой группе относятся отдельные слова, которые в переводе на эстонский или финский языки получают на языке перевода фразеологическое соответствие, состоящие из двух или более слов. Переводчик нашел на эстонском языке фразеологическое соответствие в 20 случаях из 21.

Как отмечает Vehmas-Lehto (1999: 38-42) русский язык богат и выразителен. И в случае, если в тексте наблюдается обилие фразеологизмов, почти невозможно передать всю выразительность в других языках. Если нет возможности переводить фразеологизм фразеологическим оборотом, можно компенсировать это там, где это является возможным, например:

- *главное слово принадлежало Хаиму Ягудину.*
- *Ja enesestki mõista kuulus **esimene viiul** Haim Jagudinille*

Как ни странно, в этой группе фразеологическое соответствие получили все переведенные на эстонский язык фразеологические выражения кроме одного. В этой же группе финский переводчик употребил в двух случаях отличающиеся по смыслу словосочетания или не понял их значения. В трёх случаях (7,8,9) А.Рыбаков употребил глагол *растеряться*, значение которого на финском языке а) *kadota, hävitä, hukkaantua* б) *joutua hämilleen, häkeltyä, hätääntyä* или *joutua hämilleen yllätyksestä*.

- *Это замечание, я думаю, заставило Дину на минуту **растеряться**.*
- *Luulen, että tuo huomautus sai Dinan hetkeksi **hermostumaan***

В романе немцы попытались заставить одну из героинь, Дину, петь, сказав, что её отец так хотел. Семья Дины была очень гордая, и они даже перед немцами не унижались. Девочка не верила тому, что отец попросил ее сделать это, но всё-таки некоторое время она сомневалась, может быть, отец всё-таки хотел, чтобы она спела. В этом случае речь идёт не о нервозности, а озадаченности и переводчик должен был найти другой эквивалент.

Другая героиня, Рахиль, была очень гордой и самоуверенной женщиной. Это касалось и её одежды. Кроме того, она дорожила только своим мужем, остальные мужчины для нее не существовали. Но теперь она должна была показать себя с лучшей стороны, поскольку известный художник начал писать её портрет. Художник коснулся рукой её плеча, и Рахиль не знала, как вести себя в этот момент. Она растерялась. В этом случае речь идёт не о нервозности, а об озадаченности.

- *Впервые мама **растерялась**...*
- *Äiti oli ensimmäistä kertaa **hermostunut***

По мнению исследователя, переводчик не понял до конца значение вышеупомянутого слова *растеряться*.

Объектом нашего исследования является роман *Тяжёлый песок* А.Рыбакова, переведённый на финский язык в 1978 году. На эстонский язык роман был переведён в 1983 году. Фразеологические выражения на финском языке были в основном, взяты из словаря *Nykysuomen sanakirja*, опубликованном в 1966 году. Фразеологические выражения на финском языке содержат поразительно много отклонений от исходного языка. По мнению исследователя, перевод значительно влияет на впечатление, получаемое читателем. При переводе на финский язык, переводчик часто изменял форму и содержание текста. Неоднократно перевод был неточным, и в нём наблюдалось обилие ошибочных толкований, что доказывало, что переводчик недостаточно понимал и толковал исходный язык и его фразеологические единицы.

По мнению Рецкера, прежде чем переводчик будет переводить фразеологизмы, он должен знать проблемы перевода фразеологизмов и основные теории перевода. Переводчик стоит между автором и читателем и очень многое, если не все, зависит от его умений, знаний и мастерства, как лингвистического, так и стилистического, что особенно важно при переводе фразеологических оборотов. Чем оригинальнее стиль автора, тем выше ответственность переводчика за сохранение этих особенностей. Адекватный перевод зависит от множества факторов, например от знаний культурологических особенностей, от намерений автора донести определенную мысль до читателя, от индивидуальных особенностей его стиля и языка. Все это и должен учитывать переводчик: ведь однозначного, стандартного, одного на все случаи жизни решения здесь быть не может. В различных ситуациях может потребоваться разный подход. Переводчик должен ощутить себя частью той культуры, на языке представителей которой написан тот или иной текст, вжиться в него, выдать единственно возможный и в то же время неповторимый вариант. Переводчик должен интегрировать в свое мышление всю громадную совокупность норм, правил, обычаев чужой культуры, одним словом, реалий, и изложить чужие мысли так же ясно и свежо, как они были высказаны, используя при этом все могущество и богатство языка, на котором говорит он сам.